

Terra sigillata s prostora nekropole u ulici fra Ivana Zadranina

Martinov, Mariela

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:818937>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-21**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

Sveučilište u Zadru

Odjel za arheologiju

Diplomski sveučilišni studij arheologije (jednopedmetni)

Mariela Martinov

**Terra sigillata s prostora nekropole u Ulici fra Ivana
Zadranina u Zadru**

Diplomski rad

Zadar, 2017.

Sveučilište u Zadru

Odjel za arheologiju

Diplomski sveučilišni studij arheologije (jednopedmetni)

**Terra sigillata s prostora nekropole u Ulici fra Ivana
Zadranina u Zadru**

Diplomski rad

Student:

Mariela Martinov

Mentor:

doc. dr. sc. Igor Borzić

Zadar, 2017.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, Mariela Martinov, ovime izjavljujem da je moj diplomski rad pod naslovom *Terra sigillata s prostora nekropole u Ulici fra Ivana Zadrana* rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 20. ožujka 2017.

ZAHVALE

Koristim priliku da se zahvalim voditelju istraživanja Domagoju Maurinu što mi je ustupio materijal i potrebnu dokumentaciju, isto tako i Lujani Paraman. Oboje su bili na raspoloženju za moja brojna pitanja. Zahvalnost dugujem i Muzeju antičkog stakla gdje sam obrađivala materijal, ravnatelju dr. sc. Ivi Fadiću, kustosima dr. sc. Berislavu Štefancu i Anamariji Eterović Borzić, te svim ostalim ljubaznim djelatnicima te ustanove. Hvala Zoranu Bakiću na savjetima i eksperimentalnoj fotografiji, generacijskom kolegi Sebastianu Govorčinu na profesionalnoj fotografiji, dr. sc. Juri Šućuru na tehničkoj pomoći, te doc. dr. sc. Zrinki Serventi na prijevodu. Naravno, na strpljenju, nesebičnoj pomoći i vodstvu kroz obradu keramičke građe, ponajviše zahvaljujem svom mentoru doc. dr. sc. Igoru Borziću.

Naposljetku, hvala mojim prijateljima koji su često više odmagali nego pomagali procesu pisanja.

Ovaj skromni rad posvećujem svojim jedinim roditeljima, Branku i Vinki.

Hayes 80	50
"Dvopigmentirana zdjela"	52
Neodređeni ulomci oboda	53
Neodređeni ulomci dna	53
5.2.3. Afrička tera sigilata	56
5.2.3.1. Uvod.....	56
5.2.3.2. Nalazi iz grobova	56
5.2.3.3. Nalazi iz slojeva.....	56
6. Zaključak	58
7. Literatura	65
8. Katalog i table	69

1. Uvod

U ovom diplomskom radu analizirana je samo jedna vrsta arheološkog materijala pronađenog u zaštitnim istraživanjima na prostoru nekropole u Ulici fra Ivana Zadranina od 2012. do 2014. godine, a riječ je o teri sigilati, tipu stolnog posuđa. Keramika je općenito najčešći nalaz na arheološkim lokalitetima, tako su, osim sigilate, na lokalitetu evidentirane i druge kategorije keramičkih proizvoda: obično stolno posuđe, keramika tankih stijenki, kuhinjska keramika, amfore, lucerne, te građevinski materijal – tegule i imbreksi. Analizi staklenih, metalnih, numizmatičkih i ostalih nalaza ovdje se nije pristupilo, ali neki od njih su spomenuti ukoliko pridonose rasvjetljavanju problematike sigilatnih nalaza. To su uglavnom nalazi kovanica koje kontekstu u kojem su pronađene daju *terminus post quem*. Podaci o nekropoli, grobovima i nalazima su prikupljeni iz preliminarnog izvješća istraživanja, dnevnika istraživanja, popisa nalaza, kataloga grobova, nacrtne dokumentacije i fotografija.

Nalazi prikupljeni tokom iskapanja su pronalazeni u dva konteksta: prvi čine grobne cjeline, pri čemu se misli na ukop, jamu s pripadajućom zemljanom zapunom u kojoj se nalaze ostaci pokojnika (unutar recipijenta ili bez njega) s grobnim priložima, dok drugi čine slojevi unutar parcela, a između/izvan grobnih cjelina. Nalazi tere sigilate koji se obrađuju u ovom radu dolaze iz slojeva, a sigilata iz grobnih cjelina je sažeto prikazana i na nju se referira u analizi rada. Pripremljena je za objavu u katalogu izložbe otvorene 2013. godine u Muzeju antičkog stakla pod nazivom *Grad mrtvih - Nekropola antičkog Zadra*.¹

Dobar dio ostataka keramičkog posuđa su sitni komadići, dio je loše sačuvan, istrošen ili prekriven zemljanim nakupinama tako da se stijenka tek nazire. Prema tome, za obradu i analizu nisu uzeti svi prikupljeni ulomci, već su izdvojeni samo oni tipološki određivi. Pod tim pojmom se podrazumijevaju obodi, ručke, dna, stijenke s ukrasom i stijenke koje se zahvaljujući svojoj fakturi ili karakterističnom profilu mogu s popriličnom sigurnošću atribuirati teri sigilati. Tim dijagnostičkim ulomcima se na temelju tipologije i fakture pokušalo odrediti područje provenijencije, staviti ih u određeni vremenski odsječak, te ih kvalitativno i kvantitativno usporediti sa sigilatnim nalazima iz grobova.

¹ MAURIN, u objavi.

2. Nekropola antičkog Iadera

Dva su recentna opsežna rada koja se temeljito bave nekropolama ovog prostora. Prvi je disertacija S. Gluščevića o zadarskim nekropolama od 1. do 4. stoljeća iz 2005. godine,² a drugi disertacija Z. Serventi o nekropolama rimske Liburnije iz 2014. godine.³ Obje donose pregled nalaza grobova i historijat istraživanja nekropola na području grada Zadra, te pokušaj sistematizacije na temelju dosadašnjih saznanja.

Prvi indirektni spomeni zadarske nekropole - u vidu nadgrobnih spomenika i nalaza predmeta grobnog inventara - se čitaju od 15. do 17. stoljeća u djelima Cirijaka iz Ancone, Šimuna Kožičića Benje, Šime Ljubavca i Ivana Lučića.⁴ Nešto konkretnije rimske grobove u kontekstu muzejskog postava spominju Giuseppe de Bersa (Josip Bersa) 1923. i Rodolfo Valenti 1932., zatim Vitaliano Brunelli koji 1935. u *Storia della città di Zara* piše o nekropoli uz cestu prema Biogradu, Edoardo Galli 1936. o grobovima na Relji i uz ceste koje vode kroz ager, te nekoliko lokacija 1938. donosi Raffaele Umberto Inglieri.⁵

U Drugom svjetskom ratu je upravna zgrada Arheološkog muzeja izgorjela, a s njom i dio dokumentacije, dok je dio odnešen u Italiju, tako da su informacije o nalazima grobova do 1940-ih oskudne ili izgubljene.⁶ U poslijeratnom razdoblju započela je intenzivna izgradnja koja praktički traje do u 21. stoljeće, kada se, osim slučajnih i arheološki nekontroliranih otkrića, u određenom broju slučajeva uspjelo izvršiti i zaštitna istraživanja koja su rezultirala preciznijim informacijama.

Središnji dio nekropole antičkog Iadera, ujedno i "najveće dosada istražene nekropole u Hrvatskoj",⁷ nalazilo se na prostoru Relje i Jazina. Točnije, radi se o prostoru današnjeg Trgovinskog centra Relja (istraživan 1989./'90. i 2005./'06.) i ulica Polaćišće i Svačićeve (1998./'99., 2003., 2008.), te dodirnih lokacija: na zapadu lokacija "Relja – parkiralište" (2009.), na sjeveru Kaljska ulica (1985.), prema istoku Glagoljaška (2009.), Put Murvice

² GLUŠČEVIĆ, *Zadarske nekropole od 1. do 4. stoljeća : organizacija groblja, pogrebni obredi, podrijetlo, kultura, status i standard pokojnika*, doktorska disertacija, Zadar, 2005.

³ SERVENTI, *Nekropole rimske Liburnije: Aspekti društvene i religijske povijesti*, doktorska disertacija, Zadar, 2014.

⁴ SERVENTI 2014, 304.

⁵ O Bersi vidi u: SERVENTI 2014, 304; o Valentiju, Brunelliju, Galliju i Inglieriju: GLUŠČEVIĆ 2005, 57-64.

⁶ NEDVED 1980, 342; GLUŠČEVIĆ 2005, 2, 14-15.

⁷ GLUŠČEVIĆ 2005, 127.

(1960-ih) i lokacija "kod Križa" (1953/54 - 1970). S južne strane su nalazi iz Zrinsko-frankopanske ulice (2006.), dok je jugozapadni kut nekropole utvrđen u "Vrtu Relja" (2005./'06.), a jugoistočni na lokaciji "Relja – Lignum" (2006./'07.).⁸

Nekropola se širila uz prometnice koje su, račvajući se upravo na prostoru Relje, u nekoliko smjerova sjekuci ager vodile prema drugim naseljima.⁹ Najviše je nalaza, tj. najbolje se može pratiti pružanje nekropole prema istoku, uz prometnicu koja je najvjerojatnije vodila za Nadin i Aseriju.¹⁰ Od zapada prema istoku to su prostor Hypo banke (istraživan 2003. - 2006. g.), današnja Novogradiška ulica ("Case minime" 1978. i 1990.)¹¹, Ulica fra Ivana Zadranina (1975./1976. te 2012. - 2014.), Ulica Franka Lisice (1990.) i prostor gradskog groblja.¹²

Nalazi grobova na prostoru Kolovara, točnije dvorišta "Tvornice duhana" (1951. i 1979.) i hotela "Kolovare" (1971.) sugeriraju postojanje nekropole koja bi se protezala prema jugu, odnosno jugoistoku, uz pretpostavljenu ali arheološki nepotvrđenu cestu prema Puntić Bajlo.¹³ Recentni nalazi grobova na prostoru Poliklinike (2014.) otvaraju mogućnost o trasi ceste koja je tekla od glavnog čvorišta na Relji, preko Poliklinike; skrećući prema Kolovarama i Puntić Bajlo.¹⁴

Nalazi grobova uz ili u blizini duge ulice Put Stanova i Splitske ulice, te prilikom gradnje ondašnjeg "Novog vojnog logora" (1962. i 1964. g.), a zatim njegovog sastavnog dijela

⁸ **T.C. Relja**: GLUŠČEVIĆ 2005, 127-164; FADIĆ 2007a, 347-349; **Polačišće i Svačićeva**: GLUŠČEVIĆ 2005, 165-176; ALIHODŽIĆ 2009, 508-509; **Relja - parkiralište**: ALIHODŽIĆ 2010, 240-243; **Kaljska ulica**: GLUŠČEVIĆ 1990, 107-194; GLUŠČEVIĆ 2005, 119-126; **Glagoljaška**: VUČIĆ 2010, 539-540; **Put Murvice**: BATOVIĆ 1970, 263, 291; GLUŠČEVIĆ 2005, 67, 72, 103, 324-325; **kod Križa**: o tome na više mjesta pisali Š. Batović i M. Suić, međutim najopširnije (zajedno s literaturom) vidi u GLUŠČEVIĆ 2005, 92-108; **Zrinsko-frankopanska**: FADIĆ 2007c, 352-353; PEROVIĆ - FADIĆ 2009, 45-131; **Vrt Relja**: FADIĆ 2007b, 350-351; **Relja - Lignum**: BORZIĆ ET AL., 2013, 50-51.

⁹ GLUŠČEVIĆ 2005, 7; SERVENTI 2014, 328.

¹⁰ GLUŠČEVIĆ 2005, 311; SERVENTI 2014, 316, 319.

¹¹ Nedved spominje tu lokaciju devastiranu stambenom gradnjom 1978. g., ne imenujući ulicu (NEDVED 1980, 349), međutim Gluščević prepoznaje da se radi o Novogradiškoj ulici (GLUŠČEVIĆ 2005, 80, fusnota 215). Na otprilike istom ili obližnjem prostoru je istraženo nekoliko grobova 1990. g. i Gluščević naziva lokaciju "Case minime" (ISTI, 73-77). Treba napomenuti da Gluščević dvojili je li ovaj položaj možda bio dio "središnje nekropole" (ISTI, 76).

¹² **Hypo banka**: FADIĆ 2007c, 353; PEROVIĆ - FADIĆ 2009, bilj. 4 i 157; GLUŠČEVIĆ 2005, 79-80; **Novogradiška**: vidi bilješku 11!; **Ulica fra I. Zadranina**: NEDVED 1980; GLUŠČEVIĆ 2005, 109-118; SERVENTI 2014, 317-319; **Ulica Franka Lisice**: GLUŠČEVIĆ 2005, 8-9, 47 i bilj. 88, 77-78; **područje gradskog groblja**: SUIĆ 1958, 17; GLUŠČEVIĆ 2005, 47, 57.

¹³ **Kanal u dvorištu TD 1951**: PETRICIOLI 1954, 199-201; **temelji hotela Kolovare 1971**: MEDINI 1970, 134, bilj. 16; STIPČEVIĆ 1977, 321 (na istom mjestu i o cesti); **današnja teniska igrališta 1979**: objavila 1980. B. Nedved, međutim opširnije vidi u GLUŠČEVIĆ 2005, 84-88.

¹⁴ SERVENTI 2014, 306, 321, 330.

"Vojnog sportskog centra" (1975.), daju indicije za pružanje nekropole prema sjeveru,¹⁵ a nalazi na prostoru bivše tvornice TIZ prema sjeverozapadu, odnosno uz cestu za Enonu.¹⁶ Osim toga, nalazi duž Puta Murvice sugeriraju postojanje prometnice prema sjeveroistoku.¹⁷ Nalaza grobova ima i na samom poluotoku, urbanom prostoru grada, međutim oni su uglavnom pojedinačni i pripadaju kasnoj antici.¹⁸

Analiza sadržaja zadarskih nekropola od 1. do 4. stoljeća pokazala je zastupljenost obaju ritusa - incineracije zastupljene s 50% grobova i inhumacije s 48%.¹⁹ Na dijelu nekropole na prostoru "T.C. Relja", koja se može uzeti kao model za zadarsku nekropolu, kroz 1. i cijelo 2. stoljeće prevladavaju paljevinski grobovi, da bi na prijelazu iz 2. u 3. stoljeće njihov broj naglo pao, od kada će prevladavati grobovi s inhumiranim pokojnicima, da bi od 4. do 6. st. postali isključivi način sahranjivanja.²⁰

Gluščević smatra da je je "razvoj ranorimskih nekropola započeo istovremeno na nekoliko lokacija", a zaključujući o rasprostiranju nekropole, piše kako je "zamjetna horizontalna stratigrafija pri čemu su se dijelovi ranih nekropola širili u kasnoj antici". U tom smislu je indikativna koncentracija inhumacijskih grobova s istočne i jugoistočne strane središnjeg dijela nekropole (istočni kut T.C. Relja, Glagoljaška ulica, "kod Križa", "Relja – Lignum").²¹ Osim toga, kasnoantički grobovi pored T.C. Relja se mogu povezati s crkvom Sv. Ivana u neposrednoj blizini.²² Bitno je napomenuti da određeni dijelovi nekropole pokazuju dugi kontinuitet sahranjivanja. Prapovijesni, odnosno željeznodobni grobovi su pronađeni na lokacijama "T.C. Relja", "Vrt Relja" i "Relja – Lignum" (gdje je zabilježen i srednjovjekovni horizont 15. stoljeća), te možda i "Relja – parkiralište".²³

Tipologija grobova u principatu je raznolika. Spaljeni ostaci su polagani ili direktno u jamu ili u urne, najčešće keramičke, kamene ili rjeđe staklene, u određenom broju slučajeva sa skromnijim ili luksuznijim priložima, dok inhumacijski grobovi u pravilu dolaze bez priloga.

¹⁵ O tome su pisali Ž. Raknić i Š. Batović, a literaturu i detaljno o tim lokacijama vidi GLUŠČEVIĆ 2005, 49, 68-73, 323-324. i SERVENTI 2014, 320, bilješka 1437.

¹⁶ GLUŠČEVIĆ 2005, 78-79, 81.

¹⁷ SERVENTI 2014, 315.

¹⁸ SERVENTI 2014, 321-324.

¹⁹ GLUŠČEVIĆ 2005, T. 10:2. Preostalih 2% su uništeni grobovi nepoznatog ritusa.

²⁰ GLUŠČEVIĆ 2005, T. 8:2; T. 9:1 i T. 9:2; SERVENTI 2014, 618.

²¹ GLUŠČEVIĆ 2005, 213- 214.

²² SERVENTI 2014, 310, 316.

²³ GLUŠČEVIĆ 2005, 209-210; FADIĆ 2007b, 350; BORZIĆ ET AL. 2013, 50-51; ALIHODŽIĆ 2010, 541.

Grobne jame obaju ritusa su mogle biti popločane, obložene, pokrivene ili obrubljene konstrukcijama od kamena, tegula ili imbreksa, ponekad i uz dodatak žbuke. Djeca su u pravilu sahranjivana u amforama, bez obzira koji ritus prevladava. Rjeđi su nalazi drvenih sanduka, metalnih urni, zidanih grobnica i sarkofaga (među kojima i jedan olovni) koji u većini slučajeva nisu pronađeni *in situ*.²⁴

Osim nadgrobničkih spomenika s formulom *in fronte (...)*, *in agro (...)* koji navođenjem dimenzija indiciraju ograđivanje grobnog areala, odnosno postojanje grobne parcele, i kojih je u Zadru pronađeno 21,²⁵ na nekoliko lokaliteta ("T.C. Relja", Svačićeva, Zrinsko-frankopanska, "Vrt Relja" i Ulica fra I. Zadrana) pronađeni su zidovi koji su po svemu sudeći pripadali grobnim parcelama.²⁶ One su oblik organizacije nekropole i sugeriraju "dugotrajnije ukapanje na jednom užem području, primarno zbog ograničenosti prostora kao i dugotrajnijeg posjedovanja tog areala od strane jedne grupe, zajednice ili porodice".²⁷ S grobnim parcelama povezani su i ostaci konstrukcija (Zrinsko-frankopanska, Ulica fra I. Zadrana) koje su možda imale ulogu postamenata nadgrobničkih spomenika ili edikula, i koje se nalaze, kako se čini, isključivo unutar grobnih parcela.²⁸ Na području Liburnije, materijalni ostaci interpretirani kao grobne parcele se mogu pronaći u Tarsatici, Bakru, Starigradu, Nadinu, Burnumu i Skradinu, obično na poziciji uz glavne prometnice, ali i s manjim komunikacijama unutar prostora nekropole.²⁹

Osim grobova, na zadarskim nekropolama su zabilježeni i drugi nalazi koji se tiču infrastrukture nekropole: ostaci lomača (*ustrina*), bunari, otpadne jame, hodne površine.³⁰

²⁴ Vidi poglavlje "5. Grobovi i njihovo oblikovanje" u SERVENTI 2014, 491-570.

²⁵ GLUŠČEVIĆ 2005, 268. Moguće da je od 2005. do danas pronađeno još ulomaka spomenika tog tipa?

²⁶ Vidi poglavlje "7.2. Grobne parcele" u GLUŠČEVIĆ 2005 i PEROVIĆ - FADIĆ 2009. Moguće da je parcela bilo i u Kaljskoj i Splitskoj ulici (GLUŠČEVIĆ 2005, 268).

²⁷ SERVENTI 2014, 329.

²⁸ SERVENTI 2014, 537.

²⁹ SERVENTI 2014, 545-570.

³⁰ Vidi poglavlje "7. Uređenje nekropole" u GLUŠČEVIĆ 2005, 241-312.

3. Nekropola u Ulici fra Ivana Zadranina

3. 1. Istraživanje 1975. godine

Današnjom Ulicom fra Ivana Zadranina - prije gradnje Ulice Ante Starčevića (popularno zvane "Bulevar") 1971. g. koja mijenja prostornu i prometnu sliku tog područja - tekla je Benkovačka cesta, jedna od glavnih gradskih prometnica koja je, kako joj i samo ime kaže, vodila u zaleđe prema benkovačkom području.³¹ Stara Benkovačka cesta je počinjala kod raskrižja Relja, tj. uvale Jazine (danas Zrinsko-Frankopanska ulica), prolazila današnjom Novogradiškom i Ulicom fra Ivana Zadranina i nastavljala Ulicom Franka Lisice. Po svoj prilici, stara Benkovačka cesta je pratila pravac koji postoji još od antičkog doba. Iako arheoloških nalaza rimske ceste u blizini gradskih zidina nema, sigurno jest da je glavni dekuman izlazio kroz slavoluk gradskih vrata na istočnom bedemu i preko Relje vodio dalje prema Aseriji i Burnumu.³²

Ulica fra Ivana Zadranina je slijepa ulica i služi kao šetnica i parkiralište obližnjih zgrada. Za prva saznanja o prošlosti tog prostora nije se trebalo upustiti u zemljane radove - dobro su vidljivi ostaci zidane konstrukcije nosača rimskog akvedukta koji se u dužini od 50-ak metara protežu ulicom u smjeru istok-zapad. Do antičkog Jadera dovodio je vodu iz izvora Biba u blizini Vranskog jezera.³³ Dovršen je financijskom pomoći cara Trajana, a B. Ilakovac ga u svojoj disertaciji o rimskim akveduktima datira oko 105. godine.³⁴

Prva arheološka iskopavanja u Ulici fra Ivana Zadranina (dalje u tekstu *UfIZ*) datiraju u 70-te godine 20. stoljeća. Sa sjeverne strane stare Benkovačke ceste, prilikom kopanja temelja za novi poslovno-stambeni kompleks, uočeni su keramički i stakleni predmeti očigledno starijeg postanka, što je sa zakašnjenjem dojavljeno Arheološkom muzeju. Iako je prostor već bio djelomično prokopan, zaštitni arheološki radovi su započeli pod vodstvom Branke Nedved i odvijali se paralelno s građevinskim radovima od jeseni 1975. do veljače 1976. godine.³⁵

³¹ <http://www.zadarski.hr/kolumne/vremeplov/clanak/id/17289/rotor-na-putu-kotlara-prije-80-godina>;
http://zadaretro.info/ars%20memorie/8_kopno.htm

³² SUIĆ 1976, 550; MILETIĆ 2004, 10-11.

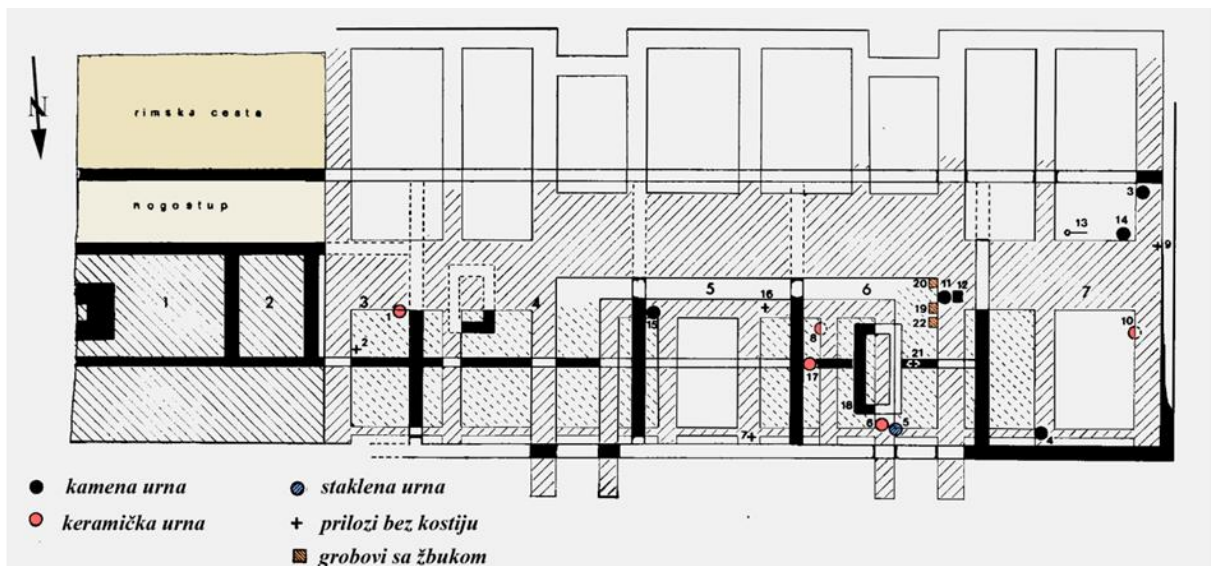
³³ ILAKOVAC 1982, 152-229, poglavlje o vodovodnoj trasi Biba - Jader .

³⁴ ILAKOVAC 1982, 236-238.

³⁵ NEDVED 1980, 345.

Na prostoru od 400 m² otkriven je dio rimske ceste i nogostupa odijeljenih zidićem,³⁶ čime je arheološki potvrđen dio trase već spomenute antičke ceste koja je vodila od istočnih gradskih vrata prema unutrašnjosti provincije. Opće je poznato da se u rimskom svijetu grad mrtvih fizički odvajao od grada živih, nekropole su se nalazile izvan naselja, uz ceste, čemu svjedoče i dosad poznate lokacije zadarskih nekropola. Prema tome, pojava grobova uz rimsku cestu u *UfIZ* nije bila iznenađujuća.

Sjeverno od ceste i nogostupa evidentirano je sedam grobnih parcela različitih dimenzija, numeriranih arapskim brojkama 1 - 7 od istoka prema zapadu (**slika 1**). Nogostup se protezao od prve do kraja treće parcele, od kojih je bio odijeljene zidom. Uslijed poremećenosti sloja pored četvrte parcele, nogostup se ne može potvrditi, Nedved smatra da od pete parcele nogostupa zasigurno nema i da *fronte* tih parcela seže sve do same ceste.³⁷

Slika 1. Tlocrt nekropole u Ulici fra I. Zadrana 1975./'76. godine (preuzeto iz MAURIN – PARAMAN, u *objavi*, prema NEDVED 1980, 347.)

Stražnji zid parcela ustanovljen je od parcele 1 do kraja parcele 6. U celi 6 je taj stražnji zid negiran trima grobovima (paljevinski grobovi 17 i 21, konstrukcija/grob 18) na temelju čega se pretpostavlja da je stražnji zid djelomično srušen da bi se cele proširile prema sjeveru, gdje je podignut novi stražnji zid, koji se na tlocrtu može pratiti od cele 4 do cele 7.³⁸ Gluščević je

³⁶ Rimska cesta je istražene širine 4,30 metra i dužine 43 metra. Širina nogostupa je iznosila 2,60 metara. (NEDVED 1980, 346, 353.)

³⁷ NEDVED 1980, 348. Za drugo mišljenje vidi GLUŠČEVIĆ 2005, 267-268.

³⁸ NEDVED 1980, 348-349.

drugačijeg mišljenja glede stražnjeg zida i proširivanja parcele, on smatra "da se zapravo radi o drugome redu grobnih parcela u koje se dolazilo stazom koja je išla sa stražnje strane odnosno uz treći uzdužni zid".³⁹ Parcele nisu jednakih površina, najmanja je druga, potencijalno najveća četvrta, dok šesta i sedma parcela imaju jednaku površinu.⁴⁰

Unutar grobnih parcela evidentirana su uvjetno 22 groba, od čega 15 paljevinskih, 1 kosturni, a u 6 slučajeva grob je ili poremećen tako da se ritus sahrane ne može utvrditi, ili postoje samo indicije da se radi o uništenim lokacijama grobova.⁴¹ Podaci o vrstama grobova i razmještaju po parcelama se nalaze u **tablici 1**.

cela	paljevinski grobovi						uništeni paljevinski grobovi?	uništeni inhumacijski grob	kamena konstrukcija - grob?	ukupno grobova po parcelama
	keramičke urne	kamene urne	staklene urne u kamenima	staklene urne	obične jame					
1									/	
2									/	
3	1					2			2	
4									/	
5			15 (c)			7, 16			3	
6	6, 8, 17	11 (k)	12 (c)	5	19, 20, 22	21		18	11	
7	10	4 (c)	3 (c), 14 (c)			9	13		6	
ukupno grobova po ritusima	5	2	4	1	3	5	1	1	22	

Tablica 1. Distribucija grobova s nekropole u *UfIZ* (1975.) po celama i ritusima.⁴²

U tri cele otkriveni su ostaci zidanih kamenih konstrukcija, bez ljudskih osteoloških ostataka, međutim samo onoj u celi 6 je dodijeljena oznaka groba (grob 18). Na dnu konstrukcije od kamenja obilato povezanog žbukom poslagane su tegule, a imbreksi uz kontakt dna i zidova.⁴³ Prema Gluščeviću, grob 18 je s obzirom na dimenzije vjerojatno bio grobnica "u koju je bilo sahranjeno više pokojnika i koja je eventualno posjedovala kakovu monumentalniju nadgrobnu arhitekturu".⁴⁴

U članku B. Nedved je prikazan samo dio nalaza, ali je S. Gluščević u svom doktoratu donio

³⁹ GLUŠČEVIĆ 2005, 114.

⁴⁰ Tablicu s dimenzijama (u metrima i rimskim stopama) grobnih parcela vidi u SERVENTI 2014, 566-567.

⁴¹ NEDVED 1980, 349-353.

⁴² "k" = kamena urna koja ima tijelo u obliku kubusa, "c" = kamena cilindrična, koja ima tijelo u obliku valjka.

⁴³ NEDVED 1980, 351-352.

⁴⁴ GLUŠČEVIĆ 2005, 112.

detaljniji popis na temelju dnevnika istraživanja.⁴⁵ Među grobnim priložima su zastupljene sve kategorije materijala, po brojnosti to su staklo, keramika, metal, novac, kost, jantar. Prilozi, ukoliko grob nije poremećen, su se nalazili u urni ili pokraj nje, osim u slučaju dvaju grobova gdje stakleni i keramički prilozi nisu bili pored urni, već u manjoj udubini pokrivenoj ulomkom tegule.⁴⁶

Najviše nalaza pripada staklenih posudama, pronađenim u svim grobovima. Osim urni različitih oblika s poklopcima, među staklenim priložima su bočice, tanjuri, balzamariji, žetoni, gema i minijaturne posude od staklene paste i druge posude, od čega su neki primjerci bili i spaljeni.⁴⁷

Među keramičkim nalazima najvećim dijelom radi se o ulomcima amfora i posuda, bočica i balzamarija, a ističe se grob 16 s nalazom "male keramičke posude od grube nepročišćene gline crno pečene, i koja nije rađena na lončarskom kolu, već potpuno predstavlja nastavak latenoidnih tradicija" zajedno s peharom koji je "od fine crvenkaste gline ukrašen okruglim udubljenjima u četiri niza s crvenim premazom".⁴⁸

Nedved u zaključku članka spominje ukupan broj od 14 lucerni ali ih opisno u tekstu ne donosi sve, dok ih je u Gluščevićevom katalogu donešeno 12.⁴⁹ Kombinirajući podatke Nedved i Gluščevića, uspjela sam prebrojati četiri lucerne s uglatim nosom, tri s kratkim zaobljenim nosom, dvije firmalampe s pečatom *FORTIS* s otvorenim kanalom od diska prema nosu, jednu ovalnu s ramenim volutama, jednu u obliku posudice te jednu nekategoriziranu u grobu 15.⁵⁰

Od metalnih nalaza najveći dio pripada željeznim čavlima, dok su jedinstveni nalazi brončane fibule, alke i ulomaka brončane kutijice. U pet grobova pronađeno je 7 numizmatičkih nalaza. Domicijanovog novca je 6 komada, a u jednom grobu je nađen skupa s Trajanovim denarom. Među manje zastupljenim nalazima su oni koštani (među kojima kockica, igla ukosnica,

⁴⁵ GLUŠČEVIĆ 2005, katalog 163-184.

⁴⁶ NEDVED 1980, 351.

⁴⁷ NEDVED 1980, 349-354.

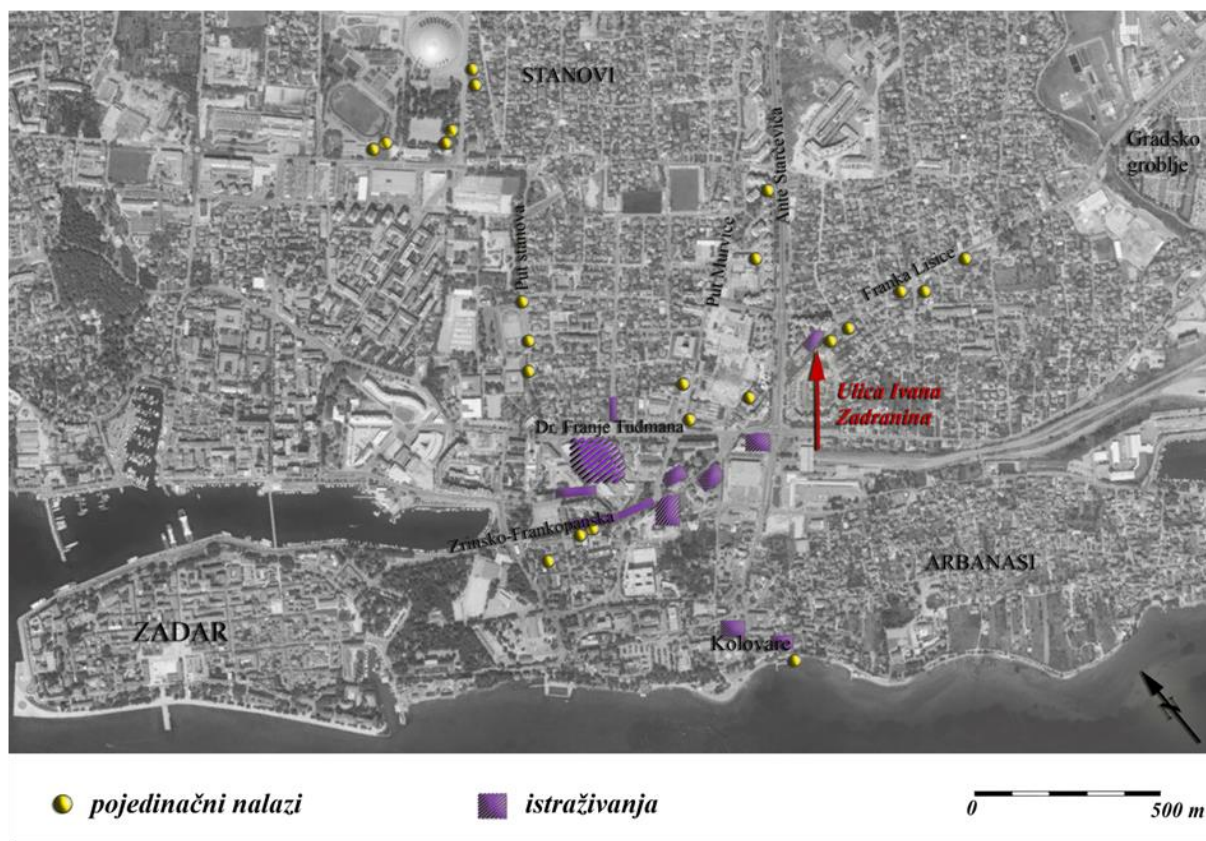
⁴⁸ NEDVED 1980, 350.

⁴⁹ NEDVED 1980, 350; GLUŠČEVIĆ 2005, katalog 163-184.

⁵⁰ NEDVED 1980, 349-353; GLUŠČEVIĆ 2005, katalog 163-184.

lopatica), kameni (brus, žetoni), jantarni (dva prstena) i školjke (volak i ulomak *cardium* školjke).⁵¹

S obzirom da "nakon preliminarnog objavljivanja materijal nije cjelovito obrađen pa se datacije pojedinih grobova ne mogu provjeriti, a neke niti približno saznati",⁵² okvirno datiranje grobova se uglavnom temelji na dvije kategorije nalaza: keramičkim svjetiljkama i novcu. Tako se grobovi većinom datiraju kroz prvo i početak 2. stoljeća, dok bi keramička posuda "latenoidne tradicije" mogla značiti da je taj grob ranijeg postanka.⁵³

Slika 2. Lokacije nekropola, pojedinačnih nalaza grobova i položaj nekropole u Ulici fra Ivana Zadrana (izradila L. Paraman).

⁵¹ NEDVED 1980, 349-354; GLUŠČEVIĆ 2005, katalog 163-184.

⁵² GLUŠČEVIĆ 2005, 113.

⁵³ NEDVED 1980, 350-354.

3. 2. Zaštitna istraživanja 2012. - 2014. godine

Godine 2012. započela su nova arheološka iskapanja na prostoru Ulice Ivana Zadrana, potaknuta izgradnjom plinske distribucijske mreže grada Zadra, čiji dio prolazi i kroz spomenutu ulicu, već potvrđeno arheološko nalazište. Zaštitna arheološka istraživanja su stoga bila nužan preduvjet novih radova. Ovo istraživanje je, za razliku od onog iz 1975. godine, počelo istovremeno s građevinskim radovima, izvedeno je u boljim uvjetima, što je rezultiralo izdašnjim podacima o nekropoli i preciznijom dokumentacijom, naročito zahvaljujući modernoj tehnologiji - digitalnim fotoaparatom i totalnoj stanici.

Dužina plinovodne trase koja se istraživala iznosi oko 250 metara i podijeljena je na tri sektora. Sektor A, dužine 63 metra, je dio sjeverno od akvedukta, sektor B, dužine 60 metara, zapadno od akvedukta i sektor C istočno od akvedukta, dužine 120-ak metara. Širina iskopnog kanala je iznosila 80 cm, s nekoliko proširenja s ciljem boljeg dokumentiranja grobnih cjelina. Prva istraživačka kampanja je trajala je od siječnja do travnja 2012. godine i obuhvatila je sektore A i B. Gotovi svi nalazi dolaze s prostora sektora A, "dok su u sektoru B rimski kulturni slojevi vjerojatno uništeni prilikom ranijeg niveliranja i urbanističke regulacije ovog prostora početkom 1980-ih".⁵⁴ Sektor C je istraživao od listopada 2013. do lipnja 2014. godine.⁵⁵

Otkriveni su bočni zidovi grobnih parcela orijentirani sjever - jug, okomito na rimsku cestu koju je istražila B. Nedved i ostatke vodovoda. Time je utvrđeno da su se grobne parcele, osim sa sjeverne, nalazile i s južne strane rimske ceste, između ceste i akvedukta.⁵⁶ U daljnjem tekstu će se, radi lakšeg snalaženja, dio nekropole koji je istražen 1975./76. godine zvati "sjeverna nekropola", a dio koji je istražen 2012. - 2014. "južna nekropola". Ustanovljeno je postojanje 11 grobnih parcela, numeriranih rimskim brojevima I-XI od zapada prema istoku, a na prostoru istočno od parcele XI tragovi urušenja zida sugeriraju postojanje parcele XII. Dalje prema istoku tragova parcela više nema, što ne znači da ih nije bilo, vjerojatno je stupanj uništenja na tom dijelu veći.⁵⁷ Zidovi koji ih međusobno dijele gradnjom i dimenzijama odgovaraju zidovima nekropole sa sjeverne strane ceste.⁵⁸

⁵⁴ MAURIN – PARAMAN, *u objavi*.

⁵⁵ Dnevnik istraživanja.

⁵⁶ MAURIN – PARAMAN, *u objavi*.

⁵⁷ Dnevnik istraživanja. Usmeno priopćenje voditelja istraživanja.

⁵⁸ MAURIN – PARAMAN, *u objavi*.

Temeljne stope zidova grobnih parcela su ukopane u sterilni sloj (crvenicu) i njihova izgradnja se s obzirom na materijal iz najstarijih slojeva datira u 1. pol. 1. stoljeća. Iznimka su zidovi grobne parcele VI čija je temeljna stopa ukopana u sloj s materijalom koji se datira kroz cijelo 1. stoljeće. Uz to, "varijacije u tehnici gradnje i širini zidova upućuju na zaključak da nisu izgrađeni u jedinstvenom graditeljskom zahvatu, već su ih gradili različiti majstori".⁵⁹

Dokumentiran je 41 grob, među kojima su 33 paljevinska i 8 kosturnih. Najmanje je grobova u parcelama II i VIII (po 2 groba), najviše u parceli III (12 grobova), a po jedan grob je lociran u slojevima zapadno od parcele I i istočno od parcele XI. Vjerojatno je riječ o prostoru grobnih parcela koje su uništene i preslojene kasnijim aktivnostima na tom području. U slučaju paljevinskih grobova, njih 14 je bilo pohranjeno u keramičku urnu, kao i vjerojatno tri uništena groba. Kamene urne su pronađene u deset grobova, od čega je sedam unutar imalo i staklenu urnu. Sve urne su cilindričnog oblika s kalotastim ili ravnim poklopcem, s izuzetkom grobova 13 i 24 gdje su urne kubične s piramidalnim i ravnim kvadratnim poklopcem. U trojnom grobu 5 pronađene su dvije staklene urne i jedna keramička urna⁶⁰. U samo jednom grobu su spaljeni ostaci (pretpostavlja se umotani u plahtu) položeni direktno u jamu. Od osam kosturnih grobova, dva su groba odraslih osoba, a šest dječjih. Sahranjeni su ili u drvenom ljesu ili samo u plahti položeni u jamu, a jedan dječji kostur je pronađen sahranjen u amfori.⁶¹

Prema izvještaju istraživanja, na temelju pokretnog materijala, ritusa pokapanja i stratigrafije, grobovi se mogu svrstati u dva horizonta pokapanja: stariji, kroz 1. st. i eventualno početak 2. stoljeća, i mlađi koji obuhvaća cijelo 2. stoljeće. Horizonti su najčešće i fizički odvojeni, "nasipanjem tanjeg ili debljeg glinastog sloja svijetlo žućkasto-smeđe boje". U parceli VI moguće postoji i treći horizont ako je točna datacija groba 18 u 3. stoljeće.⁶² Prema tome, horizontu prvog i početka 2. stoljeća bi pripadalo 29 grobova, horizontu 2. stoljeća 11

⁵⁹ MAURIN – PARAMAN, *u objavi*.

⁶⁰ "U **grobu 5** iz 2. st. su sahranjena tri pokojnika, jedan u keramičkoj i dva u staklenoj urni. Na dnu su se grobne jame nalazili razbijeni ulomci treće staklene urne te tragovi pepela i ulomci spaljenih kostiju djeteta. Dnom ove urne su poklopljene kosti pokojnika u keramičkoj urni. Moguće je da se radi o ostacima četvrtog pokojnika čija je urna namjerno razbijena ili je do razbijanja urne došlo prilikom ukapanja, pa je dio kostiju, pepela i staklene urne prikupljen u keramičku urnu koja je sadržavala i manju količinu kostiju u odnosu na druge." (MAURIN – PARAMAN, *u objavi*.)

⁶¹ Svi podaci su izvučeni iz kataloga grobova i dnevnika istraživanja.

⁶² MAURIN – PARAMAN, *u objavi*.

grobova, te horizontu 3. stoljeća jedan kosturni grob odrasle osobe. Za distribuciju grobova po horizontima, vidi **tablicu 2**.

cela	Paljevinski grobovi					Kosturni grobovi		SUMA GROBOVA PO CELAMA
	Keramička urna	Kamena urna	Kamena i staklena urna	Staklena urna	Jama	Kosturni odrasli	Kosturni dječji	
zapadno od GP I							23 (L?)	1
I								0
II	4						16 (L?)	2
III	3?, 28, 29, 32, 33	24, 31?	25, 34			14 (L)	20 (A), 30 (P)	12
IV	6, 17, 35	22?						4
V	11	13	7, 9, 10					5
VI	5		19	5		18 (P?)	15 (L?)	4
VII	1?, 2?, 26		21				27 (P)	5
VIII		12			8			2
IX	36, 38							2
X				37, 39, 40				0
XI								3
istočno od GP XI	41							1
SUMA GROBOVA PO KATEGORIJAMA	14 + 3?	3 + 2?	7	1 + 3	1	2	6	41
1. horizont	29	paljevinskih 24 + 5 kosturnih dječjih				L = ljes?		
2. horizont	11	paljevinskih 9 + 1 kosturni dječji i 1 odrasli				P = plahta?		
3. horizont	1	kosturni odrasli				A = amfora		

Tablica 2. Distribucija grobova iz istraživanja 2012. – 2014. po tipovima i horizontima.

Kako na sjevernom, tako su i na južnom dijelu nekropole pronađene različite kamene konstrukcije. Budući da većina njih nije u cijelosti definirana jer se dobrim dijelom nalaze izvan iskopnog rova, u izvješću nema sigurne interpretacije njihove funkcije, ali se pretpostavlja, s obzirom na blizinu grobova, da se možda radi o postamentima nadgrobnih spomenika, stela ili ara. U prilog toj pretpostavci ide i ulomak portretne stele pronađen u temeljnoj stopi zida između III. i IV. parcele.⁶³

Nadgrobne strukture kakve nisu zabilježene na sjevernom dijelu nekropole se ovdje nalaze iznad tri groba s kamenom urnom: u celi III iznad grobova 24 i 25 i celi V iznad groba 10. Sva tri groba se datiraju u sredinu 1. stoljeća. Iznad urni navedenih grobova je bila kružno složena kamena struktura koja se stepeničasto sužava prema vrhu. Dokumentirane su i žbukane strukture, jedna takva je okruživala paljevinski grob 22, a druga natkrivala grob 21.⁶⁴

⁶³ MAURIN – PARAMAN, u objavi; MARŠIĆ, u objavi.

⁶⁴ MAURIN – PARAMAN, u objavi.

Pojavljaju se i određene strukture koje se interpretiraju kao mjesta vršenja pogrebnih rituala. U grobnoj parceli IV pronađeni su ostaci ognjišta iz starijeg horizonta, složenog od kamenja, s pepelom i ostacima životinjskih kostiju, školjaka i ulomcima keramike. Na istoj parceli se nalazi slična ovalna struktura iz mlađeg horizonta, s ispunom od žbuke i zemlje ograđene zažbukanim kamenim prstenom, također sa slojem pepela, kostiju i keramike na površini.⁶⁵

Od 41 evidentiranog groba, njih 36 sadrži grobne priloge i/ili osobne predmete pokojnika. Od preostalih grobova dva su dječja, a ostali su uništeni. Predmeti koji su na ovoj nekropoli nalaženi u grobovima su nakit, toaletni pribor, pribor za šivanje ili pređenje, pisaljke, kovanice, balzamariji, lucerne, staklene i keramičke posude, školjke i puževi, čavli, te troska. Prilozi su stavljeni u samu urnu, najčešće su to neki manji predmeti poput balzamarija, te osobnih predmeta poput toaletnog pribora i nakita, dok su u slučaju bogatijeg groba veći predmeti stavljeni i pored urne - keramičke i staklene posude, te lucerne. Skromniji grobovi prosječno imaju od jednog do tri priloga, a uočeno je da luksuznije priloge imaju pokojnici u kamenim urnama, čak sedam takvih grobova ima po više od 10 priloženih predmeta.⁶⁶

Najbrojniji prilozi su upravo keramičke posude koje se nalaze u 20 grobova, a slijede ih s svjetiljke, staklene posude, balzamariji i toaletni pribor. U potonjoj kategoriji nalaze se predmeti poput srebrne i koštanih igala ukosnica, brončane žličice i spatule, koštanih i metalnih ušnih sondi, kamene i brončane pločice za miješanje boja, te koštane i drvenih kutijica.⁶⁷

Po količini nalaza na trećem mjestu je novac, važan nalaz pogotovo ako je pronađen u zatvorenim cjelinama poput zapune urne, usmjeravajući datiranje dajući grobu *terminus post quem*. Od 13 kovanica pronađenih u grobovima, njih osam je "pročitano". Na nekropoli je najranija moneta Oktavijana iz 38. g. pr. Kr., a najkasnija Antonina Pija iskovana 153. - 154. godine. Od julijevske - klauđijske dinastije pronađene su monete Tiberijeva sina Druza (kovana za Tiberija 21. - 22. g.), Kaligule (kovane 39. - 40. ili 40. - 41. godine), Klaudija (oko

⁶⁵ MAURIN – PARAMAN, u objavi.

⁶⁶ MAURIN – PARAMAN, u objavi. Prema SERVENTI 2014, 505, kamene urne se mogu "okvirno pripisati srednjem ili čak višem društvenom i ekonomskom sloju, pogotovo ako si bile dio neke veće cjeline (npr. grobne parcele)".

⁶⁷ MAURIN – PARAMAN, u objavi.

50. godine), od flavijevaca dvije Domicijanove, jedna kovana 73. - 79. ili 79. - 81. godine, a druga 85. - 86., te jedna Nervina (96. - 97. g.) i Trajanova (103. - 111. godine).⁶⁸

Sljedeće najbrojnije kategorije su nakit i pribor za pređenje ili šivanje. Najčešći nakit je prstenje koje se pojavljuje u više materijala: željezo, bronca, srebro, zlato i jantar, zatim brončane i srebrne naušnice, te u jednom slučaju koštana perla. Predmeti koji čine pribor za pređenje/šivanje su na ovoj nekropoli uglavnom koštani, a radi se poklopcima iglenika, koštanom vretenu s koštanim i jantarnim pršljenom, te koštane ali i metalne igle. Među manje zastupljenim predmetima su pisaljke, te prilozima poput školjaka, puževa i troske.⁶⁹

⁶⁸ ILKIĆ, *u objavi*.

⁶⁹ Katalog grobova.

4. Stratigrafska slika lokaliteta⁷⁰

Na prostoru nekropole se uočava nekoliko stratigrafskih cjelina sačinjenih od slojeva, zapuna, ukopa i struktura, često presječenih kasnijom infrastrukturom. Promatrano od najnovijeg prema najstarijem, svim parcelama, odnosno cijelom otkopu, zajednički je asfalt današnje Ulice Ivana Zadrana i njegova podloga (SJ 01-03). Tanki sloj zemlje (SJ 04) dijeli je od stare Benkovačke ceste (SJ 05-07). Sljedeća cjelina je novovjekovna cesta (SJ 32), struktura od sitnih oblutaka i kamena srednjih dimenzija sa zaobljenim rubovima. Ona se pojavljuje u parcelama II, IV, V, VI i VIII.

U parcelama I, III, VI i VIII pojavljuje se recentni poremećeni sloj SJ 36 u kojem ima nalaza antičke keramike, očito izvan svog primarnog konteksta deponiranja. U parcelama VI i VIII sloj 36 se nalazi ispod novovjekovne ceste. U parcelama III i VI, ispod sloja 36, pojavljuje se kontaktni sloj 16, ispod kojeg su antički slojevi i zapune grobova većinom netaknuti.

Prema tome, ispod slojeva SJ 32/36/16, uslojenost se počinje razlikovati od parcele do parcele. Stratigrafske jedinice između tih slojeva i kamena živca pripadaju antičkom periodu. Riječ je o grobnim cjelinama (sa ili bez nadgrobnih struktura), temeljima postamenata, vatrištima, žbukanim strukturama, itd., te brojnim slojevima između i iznad grobova i zidova parcela. Dno iskopa čini sterilni sloj crvenice SJ 129 i kamen živac SJ 140. U **tablici 3** slijedi popis svih kataloških brojeva po parcelama i slojevima.

Tablica 3. Pregled kataloških jedinica po parcelama i slojevima.⁷¹

SJ	kvadrat	opis	nalaz	kat. broj
parcela II				
128	10-11	sloj	Consp. 4	2
128	10-11	sloj	dno tanjura sjev.it. sig.	30
128	10-11, P-10	sloj	Sarius šalica	42
215	10-11, P-10	sloj	Consp. 22	21
parcela III				
16	14	sloj	ESB Hayes 80	57
32/16	14	struktura/sloj	ESB Hayes 80	57
19	14	kanal	ESB Hayes 60	50
95	12	zapuna	Consp. 18	7

⁷⁰ Sve informacije su prikupljene iz dokumentacije istraživanja i razgovora s voditeljima.

⁷¹ **Consp.** = italska sigilata tipološki određena prema *CONSPECTUS* 1990; **sjev.it. sig.** = sjevernoitalska sigilata; **ESB** = Eastern Sigillata B (istočna sigilata B); **ESA** = Eastern Sigillata A (istočna sigilata A).

95	12	zapuna	Consp. 18/20	13, 14, 15
95	12	zapuna	Sarius šalica	40
102	13	zapuna	Consp. 15/24	18
102	13	zapuna	ESB neodređeni obod	69
107	14	zapuna	ESB Hayes 60	50
254?	12/13	?	Consp. 18	10
281	11-13	sloj	dno tanjura sjev.it. sig.	31
281	11-13	sloj	Sarius šalica	43
281	12	sloj	Consp. 12	3
281	12	sloj	Consp. 18	6
281	12	sloj	Consp. 18	7
281	12	sloj	Consp. 18	8
281	12	sloj	Consp. 15/24	18
281	12	sloj	Consp. 15/31	19
281	12	sloj	sjev.it. sig. - pečat PRISCI	37
281	13-14	sloj	Consp. 18	11
386	13	sloj	Consp. 12	4
386	13	sloj	Consp. 18	9
parcela IV				
152	16-17	sloj	noga Consp. B 2.4/5	24
152	16-17	sloj	ESB Hayes 80	58
289	17	sloj	noga italske sigilate	26
290	16, P-10	sloj	Consp. 9/36	17
290	16, P-10	sloj	noga Consp. B 2.4/5	25
290	16, P-10	sloj	dno tanjura sjev.it. sig.	32
290	16, P-10	sloj	ESB obod balzamarija?	70
290	16-17, P-10	sloj	Consp. 1	1
290	16-17, P-10	sloj	sjev.it. sig. - pečat NICO	38
parcela V				
85	18	sloj	dno aretinske sigilate	33
195	18, P-5	zapuna	noga italske TS	27
250	20	sloj	Consp. 22	20
250	20	sloj	Aco čaša?	39
parcela VI				
32	21-22, P-4	struktura	ESB Hayes 80	59
136	24	zapuna/sloj	Consp. 20	16
158	21	zapuna	ESB Hayes 80	62
192	21-22, P-4	sloj	noga sjev.it. reljefne kupe	47
192	21-22, P-4	sloj	ESB neodređeno dno	75
285	21-25	sloj	Consp. 12	5
285	21-25	sloj	Consp. 18	12
285	21-25	sloj	dno tanjura sjev.it. sig.	34
parcela VII				
362	27	sloj	dno zdjelice sjev.it. sig.	28
362	27	sloj	ESA?	71
362	27	sloj	ESB dno	76
parcela VIII				

16	27-28	sloj	afrička sigilata C1-C2	79
36	27-28	sloj	ESB Hayes 32/70	53
36	30	sloj	dno aretinske sigilate	35
36	30	sloj	Sarius šalica	44
36	30	sloj	ESB Hayes 15	48
111	30	zapuna	ESB Hayes 74A	55
115	28	zapuna	"dvopigmentirana"	63, 67
117	29	zapuna	"dvopigmentirana"	63, 64, 67
135	28	sloj	"dvopigmentirana"	63, 65, 67, 68
135	28	sloj	ESB neodređen obod	72
135	28	sloj	ESB neodređen obod	73
135	28	sloj	ESB neodređen obod	74
135	28	sloj	dno pladnja Consp. B 1.8	29
135	28-29	sloj	"dvopigmentirana"	63
135	29	sloj	"dvopigmentirana"	63, 64, 66, 67
151	29	sloj	Consp. 26	22
151	29	sloj	Sarius šalica	45
151	30-31	sloj	Sarius šalica	46
parcela IX				
19	2	kanal	dno tanjura sjev.it. sig.	36
429	4	sloj	Sarius šalica	41
429	4	sloj	ESB Hayes 19/60	49
429	4	sloj	ESB Hayes 74A	54
429	4-5	sloj	ESB Hayes 80	60
429	4-5	sloj	ESB neodređeno dno	77
436	4	zapuna	ESB Hayes 80	60
parcela XI				
423	11	sloj	afrička sig. D	80
423	13-14	sloj	ESB Hayes 60	51
423	15	sloj	ESB Hayes 80	61
484	13-14	sloj	ESB Hayes 60	51
484	13-14	sloj	ESB Hayes 75	56
484	13-14	sloj	ESB neodređeno dno	78
istočno od parcele XI - prostor uništene parcele XII				
517	17	sloj	ESB Hayes 60	52
517	17	sloj	neodređeni obod sjev.it.	23

5. Terra sigillata

5.1. Uvod

Vrlo pojednostavljeno, pojam *terra sigillata* odnosi se na fino stolno posuđe, glatko i reljefno, s karakterističnim sjajnim crvenim premazom dobivenim specifičnom tehnikom izrade i pečenja.⁷² Ta vrsta posuđa je postala simbol rimske kulture i indikator procesa romanizacije u provincijama. U razdoblju od 2. st. pr. Kr. do 7. st. proizvodila se u svim krajevima Rimskoj carstva, u Aziji, Europi i Africi. Proizvodi ovih područja generalno se razlikuju po samom sastavu sirovine (gline), premazu, formama i stilovima dekoracije.⁷³

Na istočnomediteranskom području, gdje se crveni premaz i pojavio prvi put, identificirano je pet grupa na temelju područja produkcije, fature, formi i datacije. Najstarija je tzv. *Sigilata A* sa sirijsko-palestinskog područja koja se pojavila oko sredine 2. st. pr. Krista. Obilato je prisutna na istočnom Mediteranu, na vrhuncu produkcije i distribucije tijekom 1. st. pr. Kr. probija se na tržište zapadnog Mediterana, ali je u 1. pol. 1. st. istiskuje italska, odnosno aretinska sigilata. Izgledno je da je upravo *Sigilata A* utjecala na prijelaz s crnog na crveni premaz u italskim keramičarskim radionicama u drugoj polovici 1. st. pr. Kr. Slabljenjem aretinske i italske, *Sigilata A* će krajem 1. st. opet imati kratki uspjeh na zapadnom tržištu. Na istoku je proizvodnja ili prestala ili se postupno ugasila krajem 2. st., prije importa afričke sigilate koji je nastupio oko 240. godine.⁷⁴

Sigilata B je maloazijske provenijencije, s dvije izdvojene tipološko-kronološke serije. Početak proizvodnje starije serije *B1* se stavlja unutar zadnja dva desetljeća 1. st. pr. Kr., a pečati s imenima aretinskih majstora sugeriraju da su upravo oni pokrenuli njenu produkciju. Distribuirala se uglavnom po egejskom prostoru, s nešto izvoza u Aleksandriju i Italiju. Kasnija serija *B2* se datira između 70. i 150. g. i njena distribucija je zahvatila šire područje. Slabljenjem italske produkcije, u flavijevsko-trajansko doba se raširila od Krete, preko južne Italije do vrha Jadrana.⁷⁵

⁷² PUCCI 1985, 369 i d.

⁷³ HAYES 1997, 41 i d.; *ATLANTE I*; *ATLANTE II*.

⁷⁴ HAYES 1985, 9 i d.

⁷⁵ HAYES 1985, 49 i d.

Sigilati C jedinoj je locirano proizvodno središte, antički grad Pitane na egejskoj obali, danas turski Candarli. U ranoj produkciji tijekom 1. st. nije se značajno probila na zapadno tržište uslijed prejake konkurencije. Slabljenjem *Sigilate B*, od pol. 2. do pol. 3. st. zauzima njeno egejsko i grčko tržište koje će kasnije osvojiti afrička sigilata.⁷⁶

Tzv. *ciparska sigilata* se od poč. 1. st. pr. Kr. pojavljuje samo na Cipru i to u malim količinama. Radi se o sigilati toliko lokalne upotrebe, da se niti na egejski prostor nije proširila. Izvoz na zapad je minoran i dogodio se u dva navrata, krajem 1. st. pr. Kr. i opet u flavijevsko doba. Produkcija ciparske sigilate traje do otprilike sred. 2. st., kada se pojavljuje afrička sigilata.⁷⁷ Posljednja istočna kategorija, pontska sigilata, okvirno se stavlja na prostor oko Crnog mora gdje se vjerojatno proizvodila i distribuirala od augustovskog doba do kraja 2. stoljeća.⁷⁸

U Europi se moda crvenog premaza pojavila na italском tlu, toskanskom području, s Arezzom kao glavnim proizvodnim središtem. Oko sredine 1. st. pr. Kr. dogodio se postupni prijelaz s dotadašnjeg crnog na crveni premaz, čemu svjedoče nalazi identičnih formi i pojava istih radioničkih pečata na posudama jedne i druge varijante. Ulogu u toj promjeni je po svoj prilici imala istočna *Sigilata A* koja se tijekom 1. st. pr. Kr. distribuirala na zapadni Mediteran. U sjevernoj Italiji su lokalne radionice prihvatile crveni premaz nešto kasnije, u zadnjoj četvrtini 1. st. pr. Krista.⁷⁹ Vlasnici aretinskih radionica, osim što su otvarali filijale po padskoj nizini i južnoj Galiji, svoju su sigilatu plasirali na zapad i sjever Europe, dok je sjevernoitalska roba išla prema sjeveru i sjeveroistoku, Panoniji. U Tiberijevo doba će italska sigilata postati dominantna i na srednjem te istočnom Mediteranu.⁸⁰ Sredinom 1. st. aretinska produkcija se svodi na lokalno područje, a čini se da egzistira još i u flavijevsko doba. Padanske radionice su imale stabilnu produkciju tijekom cijelog 1. st., koja je potrajala do sredine 2. stoljeća.⁸¹

⁷⁶ HAYES 1985, 71 i d.

⁷⁷ HAYES 1985, 80 i d.

⁷⁸ HAYES 1985, 92-93.

⁷⁹ O srednjoitalskoj (aretinskoj) sigilati vidi u PUCCI 1985, 365-379, a o sjevernoitalskoj u MAZZEO SARACINO 1985, 179-191.

⁸⁰ HAYES 1997, 43.

⁸¹ O srednjoitalskoj (aretinskoj) sigilati vidi u PUCCI 1985, 365-379, a o sjevernoitalskoj u MAZZEO SARACINO 1985, 179-191.

Južnoitalska sigilata, s centrom u Kampaniji (Pozzuoliju), imala je jaku produkciju u 1. pol. 1. st, a južnogalska, najjača provincijalna produkcija i to iznimno kvalitetnog posuđa, je slabljenjem aretinske sigilate oko 50. g. preuzela njen dio tržišta i raširila se po Mediteranu.⁸² Sigilata se u Europi još proizvodila i na hispanском, galsko-germanskom i panonskom prostoru, međutim distribucija tih provincijalnih sigilata nije dosegla globalne razmjere.⁸³

Mediteranski krug se zatvara sa sjevernoafričkom sigilatom, koja se proizvodila na području današnjeg Alžira, Tunisa i Libije od 1. do 7. st. Provincije sjeverne Afrike su uvezile istočnomediteransku sigilatu koju 70-ih g. 1. st. zamjenjuje lokalna afrička sigilata. Od druge pol. 2. st. afrička sigilata postaje snažno prisutna i na italskom, galskom i hispanском prostoru, zatirući konkurentske sigilatne produkcije. Do 5. st. raširila se po svim mediteranskim obalama, na sjever do Škotske, na istok do Sirije i Crnog Mora. Nijedna druga sigilata nije imala tako dugotrajnu i opsežnu distribuciju kao afrička.⁸⁴

Dalje u radu, opširnije će biti riječi samo o onim vrstama sigilate koje su evidentirane na prostoru nekropole u Ulici fra Ivana Zadranina. U devet grobova pronađeno je ukupno 13 cijelih sigilatnih posuda od kojih je 10 istočne produkcije, dvije italske i jedna afrička. U slojevima grobnih parcela pronađeno je stotinjak ulomaka sigilatnih posuda italske, istočnomediteranske i afričke provenijencije. Uglavnom su to manji ulomci, često oštećeni i s loše očuvanim premazima, što otežava analizu. Sitnim ulomcima oboda je teško odrediti promjer i precizirati formu, a dna i noge su mogli pripadati različitim tipovima posuda.⁸⁵ Analiza je vršena tako da su ulomci razvrstani po provenijenciji, potom tipološki određeni prema naznačenoj literaturi, te stavljeni u određeni vremenski okvir.

⁸² HAYES 1997, 43.

⁸³ HAYES 1997, 41 i d.; *ATLANTE I*; *ATLANTE II*.

⁸⁴ CARANDINI 1981, 11-18.

⁸⁵ Taj problem ističe i J. W. Hayes (HAYES 1985, 51).

5.2. Nalazi s prostora nekropole u UfIZ

5.2.1. Italska *terra sigillata*

5.2.1.1. Uvod

Dvije italske produkcije koje se pojavljuju na prostoru nekropole u UfIZ su srednjoitalska i sjevernoitalska, odnosno aretinska⁸⁶ i padska. *Arretium* na području nekadašnje Etrurije je nesumnjivo najvažnije, a vjerojatno i prvo proizvodno središte, u kojem je produkcija glatka tere sigilate započela između 50. i 40. g. pr. Kr. Krista, a desetljeće nakon i ona reljefna.⁸⁷ U Arezzu se nalazilo stotinjak radionica, uglavnom nepoznatih lokacija, dok ih je u regiji djelovalo minimalno dvadesetak.⁸⁸ Vlasnici aretinskih radionica su već oko 30. g. pr. Kr. počeli osnivati filijale na području padske nizine, a oko 20. pr. Kr. i u južnoj Galiji.⁸⁹

Postojeće sjevernoitalske keramičarske radionice sigurno nisu ostale imune na otvaranje aretinskih radionica na njihovom području. Postupnim uvođenjem crvenog premaza oko 25. g. pr. Kr. na glatkom i reljefnom posuđu⁹⁰, sjevernoitalska je postala konkurentna aretinskoj produkciji.⁹¹ Zona najveće koncentracije nalaza je istočni dio padske nizine, uz jadransku obalu.⁹² U sjevernoj Italiji nema dominantnog centra kao što je Arezzo u srednjoj Italiji, dovoljno govori podatak o 350-ak pretpostavljenih radionica, od kojih je doduše tek mali broj lociran u prostoru.⁹³ Veći i potvrđeni centri proizvodnje su Ravenna, Faenza, Cremona, a vjerojatno i Akvileja.⁹⁴

Teoretski, aretinska sigilata lako je prepoznatljiva zbog unificirane kvalitete fakture i premaza, odlikuje je izvrsno pročišćena glina, čvrsta faktura roskaste boje, s gustim, sjajnim crvenosmeđim premazom odlično sinteriranim sa stijenkama.⁹⁵ Sjevernoitalske fakture su

⁸⁶ Pojam "aretinska sigilata" se uzima kao sinonim za iznimno kvalitetnu produkciju sa etrurskog prostora, čije je proizvode vrlo slične fakture teško razlikovati, odnosno atribuirati pojedinim radionicama bez daljnjih kemijskih analiza gline. Vidi PUCCI 1985, 366-367.

⁸⁷ PUCCI 1985, 375; HAYES 1997, 41-42; BORZIĆ 2010, 108.

⁸⁸ PUCCI 1985, 366. Danas je sigurno taj broj i veći.

⁸⁹ PUCCI 1985, 368-370; BORZIĆ 2010, 103.

⁹⁰ O sjevernoitalskoj reljefnoj sigilati, odnosno *Aco* i *Sarius* proizvodima, više će biti rečeno niže u tekstu.

⁹¹ MAZZEO SARACINO 1985, 187; BORZIĆ 2010, 108.

⁹² MAZZEO SARACINO 1985, 186.

⁹³ Podatak, zajedno s literaturom, donosi BORZIĆ 2010, 93, bilj. 278.

⁹⁴ MAZZEO SARACINO 1985, 186.

⁹⁵ MAGGI 2001, 129.

raznovrsnije i teže ih je klasificirati.⁹⁶ Glina je obično relativno pročišćena, boje od bež do narančastoroskaste, mat premaza crvenociglaste boje koji se često lako skida.⁹⁷

Aretinska sigilata je bila široko distribuirana po cijelom Mediteranu, ali i dublje u kontinent, posebice u Galiju i Germaniju.⁹⁸ Vrhunac izvoza se odvio u periodu od zadnje četvrtine p.r Kr. do prve četvrtine posl. Krista.⁹⁹ Položaj važnih luka na zapadnoj obali Apeninskog poluotoka je prirodno usmjerio njen izvoz prema zapadu, ali i olakšao kontakt sa sjevernoafričkim i istočnomediteranskim obalama. Sjevernoitalska produkcija je bila orijentirana na Norik, Panoniju i Dalmaciju, gdje je dijelila tržište s aretinskom.¹⁰⁰ Na srednjem i istočnom Mediteranu općenito italska sigilatna produkcija postaje dominantna u Tiberijevo doba i zadržava se do u 2. stoljeće.¹⁰¹

Kasna produkcija glatke aretinske sigilate, u literaturi označena terminom "kasnoitalska sigilata" (*tardoitalica*), smješta se oko sredine 1. stoljeća, kada oko 75. g. glavno proizvodno središte postaje Pisa. Kasnoitalska reljefna produkcija se datira u kasnoflavijevsko doba, iza 80. godine, kada na nju utječe superiorna južnogalska reljefna sigilata. Završetak tih kasnoitalskih produkcija je nejasan, smatra se da se dogodio otprilike sredinom 2. stoljeća.¹⁰² Slična je situacija sa sjevernoitalskom sigilatom, koja se od 2. pol. 1. st. do 1. pol 2. st. prati pod terminom "kasnopadanska", tj. *tardopadana*.¹⁰³ Svakako, pravu krizu tih dviju produkcija označit će značajni import afričke keramike u antoninsko doba.¹⁰⁴

Morfološki repertoar aretinske i padanske glatke sigilate su obilježili pladnjevi (*catini*) i tanjuri (*catili*) različitih oboda i ravnog dna na nižoj masivnoj ili višoj finijoj nozi, koji su činili servise s odgovarajućim koničnim, bikoničnim, cilindričnim i poluloptastim šalicama i zdjelicama. Oštre linije su odraz imitiranja metalnog posuđa, posebice srebrnih pladnjeva. Reljefne proizvode, izrađivane u kalupu, predstavljaju različiti oblici kupa na nozi,

⁹⁶ MAKJANIĆ 1985, 39; MAZZEO SARACINO 1985, 184.

⁹⁷ MAGGI 2001, 147.

⁹⁸ BORZIĆ 2010, 106.

⁹⁹ HAYES 1997, 43.

¹⁰⁰ BORZIĆ 2010, 106.

¹⁰¹ HAYES 1997, 43.

¹⁰² *CONSPECTUS* 1990, 15; HAYES 1997, 43, 52.

¹⁰³ *CONSPECTUS* 1990, 16.

¹⁰⁴ *CONSPECTUS* 1990, 16; PUCCI 1985, 377.

pehara/čaša (*calices*) i šalica (*skyphoi*), te *modiolus*, cilindrična šalica s ručkom. Zatvorene forme poput vrčeva su rijetke.¹⁰⁵

Klasifikacija nalaza italske tere sigilate s prostora nekropole u UfIZ je rađena prema tipologiji iz publikacije više autora *Conspectus formarum terrae sigillatae italico modo confectae* iz 1990. godine. Italska sigilata u slojevima nekropole u UfIZ je padske provenijencije u 98% slučajeva.¹⁰⁶ Unutar glatke tere sigilate izdvojeno je pet tipova tanjura (*Consp. 1, 4, 12, 18, 20*) s 14 primjeraka (**kat. br. 1 – 16**)¹⁰⁷, pet tipova šalica/zdjelica (*Consp. 9/36.4?, 15/24?, 15/31?, 22, 26*) sa šest primjeraka (**kat. br. 17 – 22**), jedan neodređen obod (**kat. br. 23**), te 10-ak neodređenih ulomaka dna (**kat. br. 24 – 36**). Dva su ulomka dna s pečatom koja su pripadala zdjelicama (**kat. br. 37, 38**). Od reljefne tere sigilate (**kat. br. 39 – 47**) pojavljuje se samo ona sjevernoitalska u devet primjeraka, i to potencijalni ulomci *Aco* i *Sarius* šalica, te neodređena kupa.

5.2.1.2 Nalazi iz grobova

Posude italske sigilate u svojstvu priloga su pronađene u dva groba, postavljene uz kamenu urnu. Zdjelica tipa *Consp. 26* (parcela V, grob 13) je cilindričnog gornjeg dijela, dok je donji dio koničan na niskoj prstenastoj nozi. Sjevernoitalske je fakture i datira se u 1. pol. 1. stoljeća.¹⁰⁸ Na unutrašnjoj strani dna je otisnut pečat u formi *in planta pedis* s oznakom *A. TARENT.*¹⁰⁹ Ime kreće od pete prema prstima i otisnuto je s nekim slovima u ligaturama: A T^ER?N^T. Više je majstora imena *Terentivs*, međutim ovaj primjerak pripada poznatom padanskom majstoru imena *A. Terentivs* čiji pečat se pojavljuje na glatkoj sigilati, ponekad otisnut u dva reda u kružnom okviru, a u većini slučajeva u jednom redu *in planta pedis*, često s ligaturama između T i E, te N i T.¹¹⁰ Riječ je o iznimno produktivnoj radionici koja je djelovala od kasnoaugustovskog doba do polovice 1. st., s vrhuncem u 2. četvrtini 1. stoljeća. Primarno područje izvoza su bile dunavske provincije, odnosno Norik, Panonija, pa i Dalmacija, a najdalje točke koje je distribucija dosegla su Hispanija na zapadu, Mezija na

¹⁰⁵ HAYES 1997, 42-48.

¹⁰⁶ Od 47 kataloških jedinica, aretinske, odnosno srednjoitalske produkcije su samo kat. br. 2, 22, 33, 35.

¹⁰⁷ Kat. br. 11 i 14 pripadaju pladnjevima.

¹⁰⁸ MAURIN, u objavi.

¹⁰⁹ OCK type 2066 (1935).5/6.

¹¹⁰ OCK type 2066 (1935).

istoku i sjeverna Afrika.¹¹¹ Na području Liburnije, pečat je već evidentiran u Zadru,¹¹² na nekropoli u Osoru,¹¹³ te devet primjeraka u slojevima Burnuma.¹¹⁴

Zdjela *Consp. 3* (parcela VI, grob 19) ima kosu stijenku s blago izvijenim obodom zadebljanog vrha. Prijelaz stijenke u dno je zaobljen, a prstenasta noga je s vanjske strane nepravilnog bikoničnog profila. Sjevernoitalske fature je, meke bež gline s ostacima smečkastog premaza, a ukras joj se svodi na plitke profilacije na unutrašnjoj stijenci i dnu. Ovaj primjerak najviše sličí primjercima iz Locarna¹¹⁵ (područje Ticina na granici Italije i Švicarske), koji su kod Mazzeo Saracino atribuirani formi *Dragendorff 31*, a odgovaraju podtipu *Consp. 3.2/3.3*.¹¹⁶ Riječ je o formi kladijevskog doba koja je potrajala dosta dugo, do hadrijanskog vremena. S obzirom na ostali inventar groba,¹¹⁷ ovaj primjerak bi se mogao datirati između kasnih 80-ih i 140-ih godina. Na našem području je evidentirano 12 ulomaka na Burnumu, ali ranog tipa *Consp. 3.1.2* sa zaobljenim stijenrama, iz druge četvrtine 1. stoljeća.¹¹⁸ *Consp. 3.1* je još zabilježen u Osoru, a u Naroni i *Consp. 3.1* i *Consp. 3.2*.¹¹⁹

5.2.1.3. Nalazi iz slojeva

Glatka terra sigillata

Tanjuri

Conspetus 1

Među nalazima keramike s prostora nekropole u UfIZ, u parceli IV uočen je jedan jedini ulomak s crnim premazom (**kat. br. 1**). Radi se o obodu tanjura ili pladnja, zaobljenog vrha, čija stijenka je nakošena prema van. Po svojim fabrikatnim karakteristikama odgovara

¹¹¹ OCK 2000, 421; KENRICK 2000, 47, 50; BORZIĆ 2013a, 140.

¹¹² Lokaliteti Sv. Ivan i "Zdravljak", PRTENJAČA 2011, 68. Tri su nalaza pečata *A. Terentivus* (kat. br 13-15), ali samo dva (kat. br. 13 i 14) odgovaraju opisanom *in planta pedis* tipu OCK 2066 (1935).

¹¹³ MAKJANIĆ 1985, 43, kat. br. 6, 22, 39. Radi se o zdjelicama *Consp. 27*, *Consp. 37*, i tanjuru *Consp. 19*.

¹¹⁴ Sedam primjeraka je pripadalo pliticama (od čega jedna *Consp. 4*, ostalo neodređeno), jedan zdjelici, jedan neodređenoj posudi. Svi su *in planta pedis* tipa OCK 2066 (1935). BORZIĆ 2013a, 140, tablica 1 (kat. br. 40-48).

¹¹⁵ MAZZEO SARACINO, 1985, Tav. LXV/8-9. Promjer im je inače između 9 i 20 cm, a ovom primjerku iznosi 16 centimetara.

¹¹⁶ MAZZEO SARACINO, 1985, 206; CONSPECTUS 1990, 56.

¹¹⁷ U istom grobu, uz urnu su se nalazile i dvije zdjelice istočne sigilate B tipa *Hayes 75*, kao i Domicijanov brončani as kovan 86. g. (ILKIĆ katalog) koji daje grobu *terminus ante quem non*.

¹¹⁸ BORZIĆ 2010, 125.

¹¹⁹ TOPIĆ 2002, 201, kat. br. 21-25; MAKJANIĆ 1985, 42, T. IV/41.

sjevernoitalskoj keramici s crnim premazom.¹²⁰ Profil oboda odgovara crnopremazanom tanjuru tipa *Lamboglia 7/Morel 2286-7*, kojeg će u crvenoj varijanti naslijediti forma *Consp. 1*.¹²¹ Crnopremazano posuđe (*ceramica a vernice nera*), proizvedeno od 4. st. pr. Kr. od krajnjeg juga do sjevera Italije, prethodilo je crvenoj teri sigilati,¹²² međutim crne i crvene verzije tanjura *Consp. 1* su se dugo proizvodile istovremeno, a nalazi crnopremazanih primjeraka s pečatom *in planta pedis* na padanskom području pokazali su da se tradicija crnog premaza zadržala dosta kasno - do u tiberijsko doba.¹²³ Uglati profil i jednostavni oblik tanjura *Lamb. 7* je obilježio posljednju fazu crnopremazane keramike u augustovsko-tiberijskom periodu.¹²⁴ Prema tome, **kat. br. 1** je najstariji nalaz italske fine stolne premazane keramike na ovom lokalitetu.

Conspectus 4

Ovaj oblik predstavlja tanjur/pladanj zaobljenog oboda i ravnog dna na prstenastoj nozi, promjera između 13 i 28 cm, a visine od 3 do 5 centimetara.¹²⁵ Kao i prethodni *Consp. 1*, i ovaj oblik vuče podrijetlo iz crnopremazane keramike.¹²⁶ Nastaje u kasnoaugustovsko doba na srednoitalskom prostoru, nešto kasnije na padanskom, i traje do zadnje četvrtine 1. stoljeća.¹²⁷ Iz strane literature I. Borzić donosi podatak o pojavi tanjura *Consp. 4* na nekropolama u Angeri (sjeverna Italija) i Emoni, gdje se nalazi u grobovima datiranim od 20./30.-ih godina do kraja 1./početka 2. stoljeća.¹²⁸ Na hrvatskom (pri)obalnom prostoru zabilježen je na nekropolama u Osoru i Zadru, ali i drugim kontekstima: u Burnumu, Tiluriju i Naroni.¹²⁹

Consp. 4 odgovara ulomak oboda tanjura (**kat. br. 2**) koji ima po jednu plitku, suptilnu profilaciju na vrhu s unutrašnje strane, te na spoju s dnom. Sudeći po tamnocrvenoj boji i

¹²⁰ Pročišćena glina, glatka, prašnaste površine, bež-roskaste boje, mat ili polumat crni premaz koji se ljušti. MAGGI 2001, 127.

¹²¹ MAZZEO SARACINO 1985, 194, br. 4 (*Goudineau 1*); *CONSPECTUS* 1990, 52.

¹²² HAYES 1997, 37-39. O crnopremazanoj keramici, zajedno s literaturom vidi kod BORZIĆ 2010, 96 i d.; o problematici prelaska s crnog na crveni premaz, zajedno s literaturom, vidi kod BORZIĆ 2010, 100 i d.

¹²³ MAZZEO SARACINO 1985, 194, br. 4.

¹²⁴ MAGGI 2001, 127.

¹²⁵ *CONSPECTUS*, 1990, 58; MAZZEO SARACINO 1985, 200, br. 16.

¹²⁶ BORZIĆ 2010, 127.

¹²⁷ *CONSPECTUS*, 1990, 58; BORZIĆ 2010, 127.

¹²⁸ BORZIĆ 2010, 128.

¹²⁹ **Osor**: MAKJANIĆ 1985, 41, T.III/25; **Zadar**: PEROVIĆ - FADIĆ 2009, 74, kat. br. 53; **Burnum**: BORZIĆ 2010, 128-130; **Narona**: TOPIĆ 2002, kat. br. 25; **Tilurij**: ŠIMIĆ-KANAET 2010, kat. br. 176, 258, 264.

kvaliteti premaza, aretinske je produkcije. Idealne analogije u *Conspectusu* nema, ali zbog stanjenosti vrha oboda i blago konkavnog profila, otprilike odgovara podtipu *Consp. 4.6*,¹³⁰ od kojeg se razlikuje po oštrom prijelazu oboda u dno. *Consp. 4.6* se proizvodio se u tiberijevsko-klaudijevskom periodu od sjeverne do južne Italije.¹³¹

Conspectus 12

Ovu formu tanjura/pladnja karakterizira niski obod s istaknutom gornjom "trakom", čime se dobiva dojam "visećeg" oboda. Spoj kose stijenke i dna je ponekad zaobljen, a ponekad oštro naglašen. S unutrašnje strane stijenka je često podijeljena u dvije ili više zona. Dno se uglavnom naslanja na nogu bikoničnog profila, a rjeđe kvadratnog. Promjer im ide od 18 do 40 cm, a visine su oko 6 do 9,5 centimetara.¹³² *Consp. 12* spada u rane sigilatne forme i proizvodio se u sjevernoitalskim i aretinskim radionicama od 20.-ih pr. Kr. do, kako ukazuju pečati u isključivo pravokutnom okviru, tiberijevskog doba, odnosno oko 15. godine.¹³³ Na našoj obali *Consp. 12* nalazi se u materijalu s Burnuma, Tilurija i Narone, ali nijedan obod ne odgovara ovdje prepoznatim tipovima.¹³⁴

Dva su ulomka oboda (**kat. br. 3 i 4**) koja se uklapaju u ovu kategoriju. Moguće da su oba pripadala istom tanjuru, ali je zbog njihove oštećenosti to teško potvrditi, stoga su obrađeni kao različite kataloške jedinice. Sjevernoitalske su produkcije, na što osim fakture upućuje i oblikovanje oboda. Naime, dok aretinski primjerci ovog tipa imaju naglašeno viseći obod, kod sjevernoitalskih je manje istaknut, pličići.¹³⁵ Oba s unutrašnje strane imaju "stepenicu" koja dijeli površinu na gornji i donji konkavni dio. Iako su tipologija i kronološki razvoj ove forme zbog brojnih varijanti oblikovanja oboda otežani, primjerci **kat. br. 3 i 4** možda najbolje odgovaraju formi *Consp. 12.4.1*.¹³⁶ Na području gdje su ulomci nađeni nalazi se više paljevinskih grobova, a u zapuni groba 25 pronađen je ulomak koji je sigurno bio dio tanjura **kat. br. 3 ili 4**.

¹³⁰ *CONSPECTUS* 1990, 58.

¹³¹ *CONSPECTUS* 1990, 58.

¹³² *CONSPECTUS* 1990, 72; MAZZEO SARACINO 1985, 196, br. 11.

¹³³ MAZZEO SARACINO 1985, 196, br. 11.

¹³⁴ **Burnum**: BORZIĆ 2010, T.4/1; **Narona**: TOPIĆ 2002, kat. br. 19; **Tilurij**: ŠIMIĆ-KANAET, 2010, 20, 21.

¹³⁵ MAZZEO SARACINO 1985, 196, br. 11.

¹³⁶ MAZZEO SARACINO 1985, 196, br. 11.; *CONSPECTUS* 1990, T. 11.

Još je jedan obod, iako drugačijeg tipa, stavljen u ovu skupinu (**kat. br. 5**). U odnosu na obode **kat. br. 3 i 4**, viseći trakasti dio je bar upola kraći, a unutrašnja stijenka nije ni bipartitna ni konkavna, već zaobljena i izvijena prema van. Stoga ovaj obod najviše odgovara podtipu *Consp 12.1*.¹³⁷ Sjevernoitalske je fakture, ponešto slični ulomku iz Narone, dok su u Tiluriju također pronađeni obodi podtipa *Consp. 12.1*.¹³⁸ Zbog manjih dimenzija, moglo bi ga se atribuirati zdjelici *Consp. 14* koja je pandan tanjuru *Consp. 12*, međutim kad se pobliže pogleda, primjeti se da je stijenka ispod oboda zaobljena i da se ipak vjerojatnije radi o tanjuru. Uostalom, zamjena ne bi bila drastična jer su im datacija i provenijencija gotovo iste.¹³⁹

Conspectus 18

Tanjur ili pladanj *Consp. 18* je jedan od najšire rasprostranjenih oblika koji se proizvodio u svim središtima ranosigilatne produkcije, zbog čega i postoji veliki broj njegovih varijanti među kojima je najstandardnija ona *Consp. 18.2*.¹⁴⁰ Karakterizira ga vertikalni obod tripartitne podjele s vanjske strane (konveksno - konkavno - konveksno oblikovanje), a bipartitne iznutra, s profilacijom koja dijeli stijenku na dva dijela od kojih je gornji uvijek konkavan. Ravno dno počiva na kosoj trapezoidnoj (kod pladnjeva) ili bikoničnoj (kod tanjura) prstenastoj nozi.¹⁴¹

Proizvodnja ovog tipa tanjura/pladnja započinje otprilike istovremeno u aretinskim i padanskim radionicama, stavlja se u posljednje desetljeće pr. Kr., odnosno srednjeaugustovsko doba, i traje do sredine 1. stoljeća.¹⁴² *Consp. 18* zabilježen je u više primjeraka na nekoliko lokaliteta hrvatskog obalnog dijela nekadašnje provincije Dalmacije: na nekropoli u Osoru, u temenosu Narone, te vojnim logorima Burnumu i Tiluriju.¹⁴³

¹³⁷ *CONSPECTUS* 1990, T.11; MAZZEO SARACINO 1985, T.LVII/5-9.

¹³⁸ **Narona**: TOPIĆ 2002, kat. br. 19; **Tilurij**: ŠIMIĆ-KANAET 2010, kat. br. 185, 218, 309.

¹³⁹ Pokoji primjerak zdjelice s *in planta pedis* pečatom malo pomiče vremensku granicu, na 20. godinu. MAZZEO SARACINO 1985, 196, br. 10.

¹⁴⁰ *CONSPECTUS* 1990, 82-83.

¹⁴¹ *CONSPECTUS* 1990, 82; BORZIĆ 2010, 134.

¹⁴² *CONSPECTUS* 1990, 82, 86; MAZZEO SARACINO 1985, 198, br. 13.

¹⁴³ **Osor**: MAKJANIĆ 1985, 41, kat. br. 1-4, 29, 31; **Narona**: TOPIĆ 2002, kat. br. 26-28; **Burnum**: BORZIĆ 2010, 134-137; **Tilurij**: ŠIMIĆ-KANAET, 2010, 20-21.

Na prostoru nekropole u *UfIZ*, najveći broj ulomaka tanjura *Consp. 18*, i to isključivo oboda, nalazi se u slojevima parcele III. Izdvojeno je sedam različitih primjeraka (**kat. br. 6 - 12**), prema fakturi svi su sjevernoitalske produkcije. Zbog brojnih varijacija u oblikovanju, često je teško pripisati ih određenom podtipu. Svi s unutrašnje strane imaju profilaciju, jače ili slabije izraženu, te postavljenu bliže gornjoj ili donjoj polovici koja je ili zaravnjena ili blago konkavna, nikad konveksna.

Najnaglašenije oblikovanje ima obod **kat. br. 6** s dosta konkavnim središnjim dijelom i zaobljeno istaknutim gornjim i donjim rubom, s po jednom plitkom profilacijom. Po nagnutom položaju prema van i profilaciji dosta sliči formi *Consp. 18.2.1/2*, te obodu iz nekropole u Osoru.¹⁴⁴ Ulomak oboda istog tanjura nalazi se u zapuni groba 25.

Ulomci drugog primjerka (**kat. br. 7**) imaju dosta ravan obod, blago konkavnog središnjeg dijela, sa širokom plitkom profilacijom pri gornjem rubu, čini se nešto vertikalnijeg položaja nego prethodni obod. Slični obodu iz *Augusteuma Narone*.¹⁴⁵ Još jedan ulomak oboda tog tanjura nalazi se u zapuni groba 20.

Obodi **kat. br. 8 i 9** su istog oblikovanja, ali zbog razlika u fakturi i premazu, teško je potvrditi da su pripadali istom tanjuru. Tripartitno oblikovanje je blago, s tankom profilacijom na gornjem i donjem rubu. Po profilu otprilike odgovaraju formi *Consp. 18.2.4*.¹⁴⁶ Ulomak oboda koji pripada jednom od ta dva tanjura nalazi se u zapuni groba 25.

Mali ulomak oboda (**kat. br. 10**) s karakterističnim elementima tanjura *Consp. 18* predstavljao bi peti tanjur, ali je zbog njegove minijaturene sačuvanosti teško išta više reći. Razlikuje se od ostalih po profilaciji na vrhu oboda s vanjske, ali i unutrašnje strane.

Obod **kat. br. 11** razlikuje od prethodno opisanih po širokom, ravnom vanjskom dijelu, koji jedva da je konkavan. Podsjeća na obode forme *Consp. 20* koji su na ravnim plohamo znali nositi aplicirani ukras. Vrh oboda je zaobljen i povijen prema unutra. S unutrašnje strane profilacija, koja se sastoji od kanalića i tankog rebra, dijeli površinu na dva konkavna dijela.

¹⁴⁴ MAKJANIĆ 1985, 41, T.III/29.

¹⁴⁵ TOPIĆ 2002, 202, T.4/26.

¹⁴⁶ *CONSPECTUS* 1990, 82-83.

Posljednji obod forme *Consp. 18* je pripadao pladnju (**kat. br. 12**). Masivniji je od prethodno opisanih, kvalitetnijeg premaza, općenito finijeg dojma od navedenih primjeraka, iako je i ovaj sjevernoitalske fature. Prijelazi između konveksno - konkavnih dijelova su označeni uskim plitkim žlijebom. Slični primjerku iz Burnuma.¹⁴⁷

Conspectus 18 / Conspectus 20?

Tripartitni obod *Consp. 18* je u kasnoaugustovsko/ranotiberijsko doba postupno evoluirao ka vertikalnom obodu forme *Consp. 20* s ravnom površinom idealnom za aplicirani ukras, dok se bipartitna podjela s unutrašnje strane gubi. Zbog jednostavnosti rane forme *Consp. 18.1* i kladijevskogodne *Consp. 20.4.3*, njihove ulomke oboda je teško razlikovati.¹⁴⁸ Proizvodio se do kraja 1. stoljeća.¹⁴⁹ *Consp. 20* je zabilježen na nešto više lokaliteta u odnosu na tanjur *Consp. 18*, kako aretinske, tako i sjevernoitalske produkcije: u Ninu, na nekropolama u Osoru i Zadru, logorima Burnumu i Tiluriju, u materijalu brodoloma kraj Zlarina, i temenosu Narone.¹⁵⁰

Ulomci oboda tanjura (**kat. br. 13**) iz parcele III su nagnuti prema van i blago konkavni s vanjske strane, međutim nemaju nikakve profilacije ni iznutra, ni izvana. Tom tanjuru gotovo sigurno pripadaju ulomci dna i noga (**kat. br. 14, 15**) pronađeni na istoj poziciji. Prstenasta noga bikoničnog presjeka je dosta okrhnuta pa je teško reći pripada li tipu noge *Consp. B 2.4* (srednjeaugustovsko doba) koji dolazi s tanjurima *Consp. 18*, ili *B 2.5* (kasnoaugust. - tiberij. doba) koji dolazi s tanjurima *Consp. 18*, ali i *Consp. 20*.¹⁵¹ Prema tome, moguće da se radi o najranijoj formi tanjura *Consp. 18.1.1* ili varijanti oblika *Consp. 20.4.3*.

Ulomak **kat. br. 16**, unatoč istoj dilemi, vjerojatnije pripada tipu *Consp. 20* i to pladnju, sudeći po masivnosti oboda i pretpostavljenom promjeru. Sjevernoitalske fature je, po profilu poprilično odgovara aretinskom primjerku iz Antiohije,¹⁵² odnosno tipu *Consp. 20.4.3*

¹⁴⁷ BORZIĆ 2010, T.4/2.

¹⁴⁸ CONSPECTUS 1990, 82; 86.

¹⁴⁹ MAZZEO SARACINO 1985, 202.

¹⁵⁰ **Nin:** BRUSIĆ 1990, 88, T.VI/2; **Osor:** MAKJANIĆ 1985, kat. br. 26-28, 30; **Zadar, Kaljska ulica:** GLUŠČEVIĆ 1990, T. XXIII/1; **Zadar, Zrinsko-frankopanska:** PEROVIĆ - FADIĆ 2009, kat. br. 48.; **Burnum:** BORZIĆ 2010, 138-145; **Tilurij:** ŠIMIĆ-KANAET 2010, 20; **Zlarin:** BRUSIĆ 1990, 87, T.V/4, **Narona:** TOPIĆ 2002, kat. br. 30.

¹⁵¹ CONSPECTUS 1990, 156-157.

¹⁵² PUCCI 1985, 384, br. 27, T.CXXI/4 (kod Puccija to je forma X).

koji se razvija oko 30. godine, i koji je najčešća varijanta tog tanjura sredinom 1. st. na mediteranskom području.¹⁵³

Zdjelice

Conspetus 9 / Conspetus 36?

Ulomak oboda **kat. br. 17** pripada jednoj od ove dvije sasvim različite, ali po svojoj jednostavnosti slične forme. *Consp. 9* je niska otvorena zdjelica, zaobljene stijenke s profilacijom na obodu i ravnog dna, dok je zdjelica *Consp. 36* poluloptastog oblika na prstenastoj nozi i ravnog nenaglašenog oboda, ponekad profiliranog.¹⁵⁴ Obje su se proizvodile u srednjo- i sjevernoitalskim radionicama.¹⁵⁵ Datacijski se djelomično podudaraju: *Consp. 9* je sigurno srednjeaugustovski proizvod koji je potrajao bar do ranotiberijevskog doba (sudeći po primjerku te posude s *planta pedis* pečatom),¹⁵⁶ dok je *Consp. 36* dosta rana i dugovječna forma na tragu oblika iz keramike *a vernice nera*: pojavljuje se oko 2. desetljeća pr. Kr. i traje do kraja 2. st., s ponekim nalazima s početka 3. stoljeća.¹⁵⁷ *Consp. 9* je dosta rijetka forma i slabo registrirana na našoj obali, samo jedan ulomak u katalogu keramike iz Tilurija.¹⁵⁸ S formom *Consp. 36* je situacija nešto drugačija: par ulomaka je pronađeno u Burnumu, dok ih je u Tiluriju evidentirano čak 20-ak.¹⁵⁹ Obod **kat. br. 17** je sjevernoitalske fature. Kao i forme *Consp. 9* i *36.4*, ima profilaciju koja teče s vanjske strane oboda ispod kojeg se stijenka zaobljuje, međutim nije dovoljno sačuvan da potvrdi oblik donjeg dijela recipijenta.

Conspetus 15 / Conspetus 24?

Kako je i naglašeno u *Conspetusu*, ulomci oboda zdjelica *Consp. 15* i *24* se teško razlikuju. S unutrašnje strane su konkavni, s vanjske konveksni, a razlika je u tome što je tijelo *Consp. 15* zvonoliko, dok je ono *Consp. 24* konično.¹⁶⁰ U sjevernoitalskoj produkciji se pojavljuju u srednjeaugustovskom dobu, s tim da *Consp. 15* traje tijekom kasnoaugustovskog doba, a

¹⁵³ *CONSPECTUS* 1990, 86.

¹⁵⁴ *CONSPECTUS* 1990, 66, 114.

¹⁵⁵ *CONSPECTUS* 1990, 66, 114.

¹⁵⁶ *CONSPECTUS* 1990, 66.

¹⁵⁷ MAZZEO SARACINO 1985, 194, br. 2; MAZZEO SARACINO 1985, 204, br. 23.

¹⁵⁸ ŠIMIĆ-KANAET 2010, kat. br. 193.

¹⁵⁹ BORZIĆ 2010, 165; ŠIMIĆ-KANAET 2010, 17, 19.

¹⁶⁰ *CONSPECTUS* 1990, 50; 58.

Consp. 24 nešto duže: do 20-ih ili 30-ih godina 1. stoljeća, istovremeno zdjelicama *Consp. 22* i *23*.¹⁶¹ Svega par zdjelica s uvijenim obodom je evidentirano na našem prostoru. Po jedan primjerak oboda varijante *Consp. 24.3*, specifične za padsko područje, pronađen je na nekropoli u Bakru i u temenosu Narone, u Tiluriju je identificirano nekoliko ulomaka, međutim ovim primjerci nisu analogni obodu iz *UfIZ*.¹⁶² Šest ulomaka uvijenog oboda (**kat. br. 18**) pripada jednoj od ovih dviju formi. Vrh oboda ima profilaciju, ispod koje se nižu vodoravni tanki urezi. Prijelaz iz oboda u donji dio je naglašenog brida. Nažalost, stijenka nije dovoljno sačuvana da bi se pouzdano mogao odrediti donji dio, odnosno oblik tijela zdjelice.

Conspectus 15 / Conspectus 31?

Mali ulomak oboda **kat. br. 19** ima obilježja koja ga povezuju s dva slična tipa zdjelica čije je zaobljene obode teško razlikovati.¹⁶³ Zaravnjenog je vrha, s vanjske strane profiliran žlijebom, širim rebrom i opet žlijebom. Obod *Consp. 15* zna biti profiliran, a još i češće obod šalice *Consp. 31*.¹⁶⁴ Prema literaturi, forma *Consp. 31* se posebice proizvodila u Pisi i kampanskim radionicama u kasnoaugustovskom-ranotiberijskom dobu.¹⁶⁵ Njena prisutnost na našem području nije zabilježena, kao ni ona forme *Consp. 15*. Iako bi **kat. br. 19** prema profilu možda najbolje odgovarao formi *Consp. 31*, njegova sjevernoitalska faktura ne odgovara pretežnoj provenijenciji te forme.

Conspectus 22

Zdjelica *Consp. 22* je s tripartitno oblikovanim obodom pandan tanjuru *Consp. 18*, proizvodili su ih vjerojatno svi veći sigilatni centri i zajedno se pojavljuju na mnogim i raznim lokalitetima. Nešto je ranija od njega, a često se nalazi asocirana s tanjurom *Consp. 12*. Početak produkcije se stavlja u 2. desetljeće pr. Kr., doživljava sličnu evoluciju kao tanjur *Consp. 18*. Forma joj se sve više pojednostavnjuje, da bi se do kraja tiberijskog perioda transformirala u zdjelicu *Consp. 23* s ravnim vertikalnim obodom koji gubi tripartitnu

¹⁶¹ *CONSPECTUS* 1990, 50, 58; MAZZEO SARACINO 1985, 197, br. 12/E.

¹⁶² **Bakar**: MAKJANIĆ 1985, T. V/1; **Narona**: TOPIĆ 2002, kat. br. 47; **Tilurij**: ŠIMIĆ-KANAET 2010, 16, 18.

¹⁶³ Usporedi s prethodnim potpoglavljem.

¹⁶⁴ *CONSPECTUS* 1990, 78, 106.

¹⁶⁵ *CONSPECTUS* 1990, 106.

rašćlanjenosti.¹⁶⁶ U takvom obliku potrajala je do kraja 1. stoljeća.¹⁶⁷ Kod nas je zdjelica *Consp. 22/23* dokumentirana u logorima Burnumu i Tiluriju, te Saloni.¹⁶⁸

Pod **kat. br. 20** izdvojeni su ulomci zdjelice sjevernoitalske fature čiji obod je izvijen, zaobljenog vrha i naglašenog spoja s tijelom. Odgovara tipu *Consp. 22.6.1* karakterističnom upravo za padsku produkciju, kojeg od ostalih varijanti razlikuje pojednostavljena forma i nedostatak ukrasa.¹⁶⁹ Baš zbog tih značajki, koje će obilježavati zdjelicu *Consp. 23*, ovaj primjerak bi se mogao staviti pred kraj te tranzicije, odnosno u 2./3. desetljeće 1. stoljeća.¹⁷⁰

Možda bi se u ovu kategoriju mogao staviti ulomak kratkog, blago izvijenog oboda, također naglašenog prijelaza u donji dio (**kat. br. 21**). Neobičan je jer ima suptilne vodoravne kanelure (ili tanka rebra) na vanjskoj stijenci. Sjevernoitalske je fature.

Conspectus 26

Iako u manjem dijelu sačuvan, ulomak ravnog oboda facetiranog (?) vrha se gotovo sigurno može atribuirati zdjelici *Consp. 26* (**kat. br. 22**). One su u gornjoj polovini cilindričnog, a u donjoj koničnog oblika, te ispod vrha oboda često imaju dvostruku spiralu. Proizvodile su se u srednjo- i sjevernoitalskim radionicama od početka do polovice 1. st., a podtipovi *26.1* i *26.2* su česti i široko rasprostranjeni.¹⁷¹ *Consp. 26* je pronađena još u grobu u blizini središnjeg dijela zadarske nekropole, na nekropoli u Bakru, unutar temenosa Narone, te pokoji ulomak u Burnumu i Tiluriju.¹⁷²

Obod **kat. br. 22** je aretinske produkcije, na vanjskoj strani ima profilaciju preko koje se nalazila aplicirana vitica sa spiralnim završetkom, u pravilu dvostrukim, međutim ovdje je otučena. Na crtežima poznatih primjeraka aplicirani ukras je stavljen ili ispod profilacije

¹⁶⁶ *CONSPECTUS* 1990, 90, 92.

¹⁶⁷ BORZIĆ 2010, 150.

¹⁶⁸ **Burnum**: BORZIĆ 2010, 149-151; **Tilurij**: ŠIMIĆ-KANAET 2010, 16; **Salona**: VON GONZENBACH 1975, 2000 (*Halter* 8).

¹⁶⁹ *CONSPECTUS* 1990, 90.

¹⁷⁰ MAZZEO SARACINO 1985, 197.

¹⁷¹ *CONSPECTUS* 1990, 98.

¹⁷² **Zadar**: PEROVIĆ - FADIĆ 2009, 86-87, kat. br. 97; **Bakar**: MAKJANIĆ 1985, T.5/2; **Narona**: TOPIĆ 2002, kat. br. 49; **Burnum**: BORZIĆ 2010, 152; **Tilurij**: ŠIMIĆ-KANAET 2010, 17 i 18.

(*Consp. 26.1.1, 26.1.2, 26.2.1*), ili preko (*Consp. 26.3.1, 26.4.1*).¹⁷³ Obod je najvjerojatnije pripadao nekom od jednostavnijih, manje raščlanjenih podtipova, *Consp. 26.1* ili *26.2*. Samo primjerak iz Tilurija ima dvostruku spiralu ispod profilacije oboda.¹⁷⁴

Neodređeni obod

Jedan je ulomak sjevernoitalske fakture koji tipološki nije prepoznat (**kat. br. 23**). Radi se o obodu tanjura ili zdjele (ili čak poklopca?), promjera 20-ak centimetara. Stijenka je dosta nakošena, a sam vrh oboda je zaravnjen i prelomljen prema van. Ispod oboda na vanjskoj strani teče profilacija. U korištenoj literaturi ovom primjerku nema analogija.

Dna i noge tanjura i zdjelica

U slojevima više parcela pronađeni su ulomci dna i nogu koje je teško sa sigurnošću spojiti s drugim sigilatnim ulomcima. Izdvojeni su u ovo potpoglavlje da budu prikazani, uspoređeni i objedinjeni na jednom mjestu, s tim da su neka dna/noge povezani s ulomcima oboda, ali s rezervom. Najvjerojatnije su svi primjerci pripadali glatkoj sigilati. Pladnju je pripadao jedan primjerak (**kat. br. 29**), tanjurima sedam (**kat. br. 24, 25, 30, 31, 32, 34, 36**), a zdjelicama/šalicama pet (**kat. br. 26, 27, 28, 33, 35?**).

Tri su primjerka bikonične prstenaste noge, i to sjevernoitalske fakture. Pripadaju *Consp. B 2.4* ili *B 2.5* tipu dna, karakterističnom za tanjure od augustovskog do kraja tiberijevskog perioda.¹⁷⁵ **Kat. br. 14-15** je već spomenut u potpoglavlju "Conspectus 18-20" jer je, zajedno s obodom **kat. br. 13**, gotovo sigurno bio dio cjeline tog tanjura. Preostala dva dna su slična, ali pripadaju različitim tanjurima. Oba imaju nogu bikoničnog profila koja je s unutrašnje strane ravna, ali nakošena. Primjerku **kat. br. 24** je donji konus niži od gornjeg, a **kat. br. 25** je bikonitet točno na sredini noge i više odgovara obliku *Consp. B 2.4*. Istog su promjera noge i najvjerojatnije se radi o tanjurima. Kod oba primjerka je dno s unutrašnje strane noge na višoj razini u odnosu na nižu vanjsku stranu.

¹⁷³ *CONSPECTUS* 1990, 98-99.

¹⁷⁴ ŠIMIĆ-KANAET 2010, T.10/111.

¹⁷⁵ *CONSPECTUS* 1990, 156-157.

Najmasivniji ulomak noge je bez sumnje pripadao pladnju sjevernoitalske produkcije (**kat. br. 29**). Noga je nakošenog kvadratnog presjeka, izvana niža nego iznutra (kao kod bikoničnih nogu **kat. br. 24 i 25**), tipa *Consp. B 1.8* koja je karakteristična za pladnjeve augustovsko-tiberijevskog doba.¹⁷⁶

Dva su gotovo identična ulomka noge, sjevernoitalske fature i bikoničnog profila (**kat. br. 26, 27**). Dok je gornji konus blago zaobljen, donji je ravan, kao i unutrašnja strana. Vrh je stanjen. Sudeći po tanašnoj konstituciji moguće da se radilo o šalicama, teško je reći kojeg tipa s obzirom da nisu sačuvane u punoj visini. Moguće da je noga **kat. br. 27** pripadala zdjelici *Consp. 22* (**kat. br. 18**).

Koničnoj šalici pripadao je ulomak malog dna (**kat. br. 28**). Noga je zakošena prema van, facetiranog ruba, s tankim rebrom na mjestu gdje se spaja sa stijenkom, i sa stepenicom s unutrašnje strane. Sâmo dno je blago konkavno, visoko postavljeno i dosta tanje od stijenke. S unutrašnje strane, u centru žlijebljene kružnice, nalazi se dio pravokutnog pečatnog polja, nažalost bez sačuvanog imena. Točnih analogija nema, s obzirom da se stijenka koso spušta na nogu, može se svrstati u grupu dna *Consp. B 4*, najbliže podtipu *B 4.4* karakterističnom za padansku sigilatu i to šalicu tipa *Consp. 24.3*.¹⁷⁷

Među analiziranim materijalom izdvojeno je sedam ulomaka ravnih dna (**kat. br. 30-36**) koja su pripadala tanjurima ili šalicama s ravnim dnom. Sva imaju dvostruke koncentrične profilacije, osim već spomenute noge *Consp. B 2.4-5* (**kat. br. 24**) čije dno ima trostruku koncentričnu profilaciju. Ističe se ulomak koji između dviju linija ima ruletiranu traku (**kat. br. 34**). Dva ulomka su aretinske fature (**kat. br. 33 i 35**), od kojih je **kat. br. 33**, sudeći po tankoći stijenke i lomu, pripadao maloj plitici/šalici. Ostali ulomci su sjevernoitalske fature i dosta su deblji, vjerojatno su pripadali tanjurima ili pladnjevima.

Pečati

Među ulomcima italske sigilate iz slojeva uočen je samo jedan cjeloviti pečat na malom ulomku ravnog dna sjevernoitalske fature (**kat. br. 37**). U pravokutnom okviru otisnuto je

¹⁷⁶ *CONSPECTUS* 1990, 154-155.

¹⁷⁷ *CONSPECTUS* 1990, 163-163.

ime PRISCI, bez ligatura, s jasno odijeljenim slovima, koje pripada padanskom majstoru (*Priscvs*) gotovo isključivo koničnih zdjelica u periodu od 10. g. pr. Kr. do 10. g. posl. Krista.¹⁷⁸ Ako uzmemo da je dno stvarno pripadalo konično šalici, u istoj parceli dva su "kandidata": eventualna šalica *Consp. 15/31?* (**kat. br. 18**) ili ona *Consp. 15/24* (**kat. br. 19**), što bi se i vremenski podudaralo, jer se početak njihove produkcije stavlja u srednje/kasnoaugustovsko doba. Pečat istog tipa dokumentiran je na Burnumu, oblik posude nije poznat.¹⁷⁹

Na drugom ulomku, također sjevernoitalske fakture, pečat je djelomično sačuvan (**kat. br. 38**). Malo konkavno dno ima okrhnuti ostatak prstenaste noge. U središtu unutrašnje strane se nalazi pravokutno pečatno polje s imenom koje je počinjalo ili završavalo slovom "N". Moglo bi se raditi o imenu *NICO*, padanskom majstoru čija se radionica pojavila oko 15. pr. Kr., dosegla vrhunac oko 15. g. i djelovala do 40. godine.¹⁸⁰ Naglasak je stavljala na proizvodnju koničnih i poluloptastih zdjelica, s pečatom uvijek u isključivo kvadratnom polju. U istom sloju pronađen je obod poluloptaste šalice tipa *Consp. 36.4?* (**kat. br. 17**), stoga postoji mogućnost da su bili dio iste zdjelice iz radionice majstora *Nico*. Pečat *NICO* je još zabilježen u vojnim logorima Burnumu (dna *Consp. B 3.12* i *B 3.16*) i Tiluriju (šalica *Consp. 24*), te Saloni (*Haltern 8 = Consp. 22*).¹⁸¹

Na koncu, na ulomku dna manje šalice/zdjelice na prstenastoj nozi očuvan je samo dio pravokutnog polja, bez imena (**kat. br. 28**). Iz tog razloga je obrađen u poglavlju "Dna i noge tanjura i zdjelica".

Reljefna terra sigillata

Conspectus R 12 (Aco čaša)?

Tzv. *Aco* čaše su jedan dio asortimana nazvanog po proizvođaču imena *C. Aco*.¹⁸² Radi se o čašama ili peharima, pretežno bez ručki, reljefno ukrašenima izradom u kalupu. Proizvodnja *Aco* čaša se razvila na prostoru sjeverne Italije, a početak se stavlja jako rano, u

¹⁷⁸ *OCK*, 342, tip 1543 (1406).6.

¹⁷⁹ BORZIĆ 2013a, 146 (Tablica 1).

¹⁸⁰ *OCK*, 300, tip 1267 (1121).3; BORZIĆ 2010, 177.

¹⁸¹ **Burnum** (3 kom.): BORZIĆ 2013a, 176-177; **Tilurij** (2 kom.): ŠIMIĆ-KANAET 2003a, 456; ŠIMIĆ-KANAET 2010, kat. br. 11; **Salona** (2 kom.): VON GONZENBACH 1975, 200, P 71, P 72.

¹⁸² MAZZEO SARACINO 1985, 188-190; 209-219; BRUSIĆ 1999, 22, 28-29.

kasnorepublikansko doba, s trajanjem kroz cijelo augustovsko razdoblje. Cremona i Ravena su potvrđena mjesta produkcije, dok su nešto manje sigurne Faenza i Akvileja. *Aco* keramika proizvodila se još u pojedinim radionicama na srednjoitalskom, galskom i germanskom području.¹⁸³ Na istočnu obalu Jadrana *Aco* čaše su stizale iz sjeverne Italije. U Liburniji su evidentirane u Ninu, Zadru i Burnumu, te vjerojatni ulomci u V. Mrdakovici, Gradini kod Dragišića i Osoru. Izvan Liburnije se pojavljuju još u Tiluriju i na Palagruža, ali i dublje u unutrašnjosti – Jezerinama kod Bihaća.¹⁸⁴ Z. Brusić sve liburnske primjerke datira od oko 10. pr. Kr. do kraja Tiberijevog doba.¹⁸⁵

Najpoznatiji *Aco* proizvod je konična čaša zaobljene stijenke i uvučenog oboda, reljefno ukrašena u donjem dijelu, dok je manja ili veća zona ispod oboda uvijek ostavljena slobodna.¹⁸⁶ Ukrašen u obliku mreže trokutića, *Kommaregen* motiv, najjednostavniji je i najčešći, a vjerojatno i najstariji, ukrasni motiv donjeg dijela *Aco* čaša.¹⁸⁷ Upravo zbog toga bi se mali ulomak (**kat. br. 39**) mogao pripisati *Aco* čaši. Dosta je tanke stijenke s utisnutim duguljastim trokutićima na vanjskoj strani. Ulomak vrlo sličan ovome je pronađen u Tiluriju.¹⁸⁸ Unutar vremenskog okvira kojeg je predložio Z. Brusić, okvirno između 10. g. pr. Kr. i 40. g., valjalo bi smjestiti i ovaj potencijalan ulomak trbuha *Aco* čaše.

Conspectus R 13 (Sarius šalica)

Iz grupe *Sarius* proizvoda, na nekropoli u *UfIZ* pojavljuje se samo skifos, odnosno šalica. Njena stijenka je "stegnuta" otprilike na sredini visine, sastoji se od gornjeg i donjeg poluloptastog dijela (čiji omjer veličina varira), uvijenog i stanjenog oboda sa žlijebom pri vrhu, dvije okomite trakaste ručke i dnom u obliku diska ili niske prstenaste noge. Gornji dio je rađen na lončarskom kolu i lišen je dekoracije, dok je donji izrađivan u kalupu i u pravilu je reljefno ukrašen.¹⁸⁹

¹⁸³ MAZZEO SARACINO 1985, 188-190; 209-219.

¹⁸⁴ BRUSIĆ 1999, 29; BORZIĆ 2010, 212-213, bilj. 990-996.

¹⁸⁵ BRUSIĆ 1999, 29.

¹⁸⁶ Tip *R12* u *CONSPECTUS* 1990, 182. Razrađenu tipologiju *Aco* proizvoda (*Forma 1D - 9D*) vidi kod MAZZEO SARACINO 1985, 209-219. Ovdje je se nismo dotakli s obzirom da se na temelju sačuvanog ulomka ne može znati kojeg je oblika bila čaša.

¹⁸⁷ MAZZEO SARACINO 1985, 209. *Kommaregen* motiv je keltskog podrijetla, v. BORZIĆ 2010, 118-120, i bilj. 426, 434.

¹⁸⁸ ŠIMIĆ-KANAET 2010, 25, kat. br. 1074.

¹⁸⁹ *CONSPECTUS* 1990, 182; MAZZEO SARACINO 1985, 220.

Donji, ukrašeni dio, na vrhu obično ima limitni friz sastavljen od ovula, listova, guta ili rozeta, ispod kojeg se nalazio "glavni" ukrasni dio koji je mogao biti slobodno komponiran, s motivima iz biljnog i životinjskog svijeta ili arhitekture, postavljenima bez određenih pravila, po kreativnosti i želji svakog majstora. Druga varijanta je geometrijski uzorak rombova ili trokuta sačinjenih od višestrukih linija, najčešće s gutama i palmetama na mjestima križanja prutova, dok je okolni prostor najčešće popunjen vegetabilno-floralnim motivima. Na donjem dijelu među ukrasima se često nalazilo ime majstora, čija slova su razmještena među ukrasnim motivima, ili rjeđe pečatirana u okviru *tabulae ansatae*.¹⁹⁰

Sarius šalice su se počele proizvoditi u sjevernoj Italiji od zadnje četvrtine pr. Kr., i to upravo u radionici Lucija Sarija po čijem imenu je skupina reljefnih proizvoda i dobila ime.¹⁹¹ Kako pečati svjedoče, drugo slavno ime je *Surus*, prvo rob u radionici, zatim oslobođenik Lucija Sarija koji je već 20-ih godina pr. Kr. započeo vlastitu proizvodnju. Njegova radionica je djelovala nekoliko desetljeća, sa jakim izvozom po cijeloj padskoj nizini, aretinskom području i istočnoj obali Jadrana. Kasnije su i brojne druge radionice proizvodile dotičnu vrstu posuđa, najpoznatije su one u kojima su djelovali majstori *Clemens*, *Hilarus*, *Fuscus*, *Iucundus*, *A. Terentius*, *Sipa* i desetak drugih, dok su rijetki utvrđeni centri proizvodnje Ravena, Miradolo i Budrio (Bologna).¹⁹² Kraj produkcije nije precizno određen, međutim stavlja se otprilike sredinom 1. stoljeća.¹⁹³

Recentniji pregled nalazišta *Sarius* šalice na hrvatskom obalnom i priobalnom dijelu dat je u disertaciji I. Borzića.¹⁹⁴ Od 22 lokaliteta od zapadne obale Istre do Palagruže, 12 ih se nalazi na prostoru Liburnije, i to u povećoj količini nalaza. Uglavnom je riječ o grobnom kontekstu u: Osoru, Grobničkom polju, Zadru, Ninu, Aseriji, Bribiru, Velikoj Mrdakovici, Gradini kod Dragišića, dok su ostala nalazišta Karlobag, Zaton kod Nina, Burnum i Nadin.¹⁹⁵ Rekorder je nekropola Velike Mrdakovice (*Arausona*) gdje su pronađene 34 (fragmentirane) *Sarius* šalice od ukupno 67 identificiranih proizvoda *Sarius* radionice.¹⁹⁶ Obilje nalaza očekuje se u

¹⁹⁰ MAZZEO SARACINO 1985, 190-191; 220-228; BRUSIĆ 1989, 93-158; BRUSIĆ 1990, 79-106; BRUSIĆ 1999, 22-28; BORZIĆ 2010, 110.

¹⁹¹ MAZZEO SARACINO 1985, 190-193.

¹⁹² MAZZEO SARACINO 1985, 190-193.

¹⁹³ MAZZEO SARACINO 1985, 221; BRUSIĆ 1999, 22; BORZIĆ 2011, 279.

¹⁹⁴ BORZIĆ 2010, 115.

¹⁹⁵ BRUSIĆ 1999, 23; BORZIĆ 2010, 115, bilj. 408-412.

¹⁹⁶ BRUSIĆ 1989, 96-98.

nastavku analize keramike s Burnuma, s obzirom da je dosad već izdvojeno 200-ak ulomaka.¹⁹⁷

Na nekropoli u *UfIZ* nađeno je 7 ulomaka koji bi se mogli pripisati *Sarius* šalicama. Od toga su dva ulomka oboda, četiri stijenke s reljefnim ukrasom i jedna ručka. Obodi **kat. br. 40** i **41** imaju karakteristični prstenasti vrh s profilacijom ispod koje se spušta zaobljena stijenka. Razlikuju se po fakturi koja je, osim što nije kvalitetna, kod **kat. br. 40** glatka i meka, a kod **kat. br. 41** zrnata. Mali ulomak stijenke s reljefnim ovulima (**kat. br. 42**) je pripadao limitnom frizu donjeg dijela *Sarius* šalice i činio istu cjelinu s obodom **kat. br. 40**. U Liburniji primjera s frizom različitih vrsta ovula ima u V. Mrdakovici, Ninu, Tiluriju i Burnumu.¹⁹⁸

Tri su ulomka stijenke donjeg dijela *Sarius* šalice reljefno ukrašenog vegetabilno-floralnim motivima. Prvi je ulomak zaobljene stijenke s dvjema palmetama na vrhovima ili sjecištima cik-cak linije (**kat. br. 43**). Četvrtina primjeraka s Velike Mrdakovice je takve koncepcije, a burnumska, također geometrijski koncipirana šalice, te ulomak tilurijske imaju palmetu s "ticalima", stilski najsličniju ovom ulomku.¹⁹⁹ Drugi ulomak (**kat. br. 44**) je po premazu i fakturi najkvalitetniji. Palmeta u niskom reljefu izlazi iz gute, s tim da ovdje nema "ticala" već istaknuti središnji romboidni list, u obliku koplja, najsličniji palmeti šalice s Velike Mrdakovice, te palmeti s čaše iz Tilurija.²⁰⁰ Na trećem ulomku (**kat. br. 45**) su pupoljci ljiljana i listovi akanta.²⁰¹ Naposljetku, ulomak narebrene zaobljene ručke "C" presjeka (**kat. br. 46**) je izgledan kandidat za ručku *Sarius* šalice.

Z. Brusić je na temelju gotovo stotinu cijelih ili fragmentiranih primjeraka s 11 liburnskih lokaliteta izdvojio tri faze stilsko-kronološkog razvoja *Sarius* šalice.²⁰² Ako bi isključili utjecaj djelovanja tla na stanje ulomaka, njihova loša kvaliteta mogla bi sugerirati da se te proizvode (izuzev **kat. br. 44**) stavi u posljednju fazu reljefne sigilate u Liburniji, koju prema

¹⁹⁷ BORZIĆ 2011, 280.

¹⁹⁸ V. Mrdakovica: BRUSIĆ 1989, kat. br. 32, 40, 85, 86; Nin: ibid, kat. br. 39, 41; Tilurij: ŠIMIĆ-KANAET 2010, kat. br. 487; Burnum: BORZIĆ 2010, T. 19/1 i 2.

¹⁹⁹ V. Mrdakovica: BRUSIĆ 1989, kat. br. 2, 5, 7, 24, 25, 38, 40, 41; Burnum: BORZIĆ 2010, T. 21/1; Tilurij: ŠIMIĆ-KANAET, 2003, T. 5/6.

²⁰⁰ V. Mrdakovica: BRUSIĆ 1989, kat. br. 38; Tilurij: ŠIMIĆ-KANAET 2003, T. 3/3.

²⁰¹ Usporedi s čašom iz Tilurija (ŠIMIĆ-KANAET 2003, T. 3/3.) i *Sarius* čašama iz V. Mrdakovice (BRUSIĆ 1989, kat. br. 27) i Nina (BRUSIĆ 1989, kat. br. 39).

²⁰² BRUSIĆ 1989, 93-158.

Z. Brusiću karakterizira "pad kvalitete, kako u izradi posude, tako i pri tretmanu i otisku dekoracije", odnosno u 2. pol. 1. stoljeća.²⁰³

S obzirom na fragmentiranost i nagorenost ulomaka *Sarius* šalice s Velike Mrdakovice (samo dvije su čitave, u ulozi grobnog priloga), Z. Brusić navodi da one uglavnom nisu prilagane kao grobni prilog ili kao recipijent za popudbinu, te zaključuje da su ritualno razbijane nad lomačom nakon pogrebne ceremonije kad se u čast pokojniku iz njih konzumiralo vino i zalijevalo lomaču.²⁰⁴ Ulomci s prostora *UfIZ* ne potvrđuju niti negiraju tu tezu, "fragmentiranost" je totalna – od svake posude je prisutan jedan jedini ulomak. Uz to, nijedan od pronađenih ulomaka nije nagoren. Ipak, sam nalaz ulomaka *Sarius* šalice u slojevima grobnih parcela potvrđuje njihovo postojanje u kontekstu i ove nekropole, u kojoj god funkciji bile korištene.

Reljefna kupa na nozi

Uz *Aco* i *Sarius* proizvode, ove kupe su još jedan oblik reljefne keramike za miješanje i konzumiranje pića. Proizvodile su se u istim radionice radionicama gdje i *Sarius* šalice, s tim što su reljefne kupe (kao i *Aco* čaše) znatno rjeđe od *Sarius* šalice.²⁰⁵ *Conspectus* za raznolike italske reljefne kupe na nozi²⁰⁶ daje okvir od posljednjeg desetljeća pr. Kr. do klaudivjevskog doba.²⁰⁷ Vrhunac izvoza sjevernoitalske reljefne keramike je bio tijekom augustovsko-tiberijevskog doba, a kraj proizvodnje kupa je vjerojatno analogan (nejasnom) kraju proizvodnje *Sarius* šalice u 2. pol. 1 stoljeća.²⁰⁸

Jedini nalaz reljefne kupe na nekropoli u *UfIZ* predstavlja nezgodno sačuvana noga (**kat. br. 47**).²⁰⁹ Odlomljena je s gornje i donje strane, može se samo nagađati kakva joj je bila stopa i kakvog je oblika bio recipijent kojeg je nosila. U pravilu je donja polovica tijela kupe bila reljefno ukrašena, isto kao i kod *Sarius* šalice.²¹⁰ Dno recipijenta je ravno, a na vanjskoj strani, na centimetar udaljenosti od ishodišta noge, teku dva koncentrična rebra (vidi takvu

²⁰³ BRUSIĆ 1989, 109-110.

²⁰⁴ BRUSIĆ 2000, 28; BRUSIĆ 1989, 111.

²⁰⁵ BRUSIĆ 1989, 94.

²⁰⁶ U *Conspectusu* je okvirna tipologija data na temelju oboda. Vidi objašnjenje u *CONSPECTUS* 1990, 165.

²⁰⁷ Vidi tipove *R1*, *R2*, *R5*, *R6* i *R9* u *CONSPECTUS* 1990, 166 i d.

²⁰⁸ BRUSIĆ 1989, 96.

²⁰⁹ O problematici tipologije reljefne sigilate i atribuiranju ulomaka istoj, vidi *CONSPECTUS* 1990, 165.

²¹⁰ BRUSIĆ 1989, 94.

izvedbu na *Consp. 5.1.1*²¹¹). Noga je "šuplja", odnosno ima pravilno cilindrično udubljenje. "Vrat" noge je jako nizak, kao kod pehara forme *Consp. R 6.1.1*. Premaz se nalazi na svim dijelovima noge, čak i u udubljenju. Okvirno bi se mogla datirati u 1. pol. 1. stoljeća.

Pregledom nalaza italske tere sigilate na prvi pogled se može zaključiti kako uvjerljivo prevladava glatka sigilata sjevernoitalske produkcije. Otprilike petinu nalaza čini reljefna sigilata, dok je aretinske sigilate svega par ulomaka. Početak produkcije svih formi italske sigilate na lokalitetu dogodio se u augustovskom periodu, s tim da su neke trajale kraće (do sredine 1. st.) ili duže (do 2. pol. 1. i u 2. stoljeće.) Ipak, vremenski raspon s najvećom prisutnošću svih formi obuhvaća period od srednjeaugustovskog do klaudivjevskog doba.

vrsta posuđa	tipologija	količina	ukupno
glatka TS tanjuri	Consp. 1	1	14
	Consp. 4	1	
	Consp.12	3	
	Consp. 18	7	
	Consp. 18/20?	2	
glatka TS zdjelice	Consp. 9 ili 36?	1	6
	Consp. 15 ili 24	1	
	Consp. 15 ili 31	1	
	Consp. 22	2	
	Consp. 26	1	
glatka - pečati	NICO	1	2
	PRISCI	1	
reljefna TS	Aco čaša?	1	9
	Sarius šalica	7	
	Reljefna kupa	1	

Tablica 4. Tipovi i broj primjeraka italske tere sigilate.

²¹¹ *CONSPECTUS* 1990, T. 57.

5.2.2. Istočnomediteranska *terra sigillata*

5.2.2.1. Uvod

Produkcija posuđa s crvenim premazom koje nazivamo *terra sigillata* započela je na maloazijsko-sirijskom teritoriju više od stotinu godina ranije nego na italskom tlu.²¹² Između 10. g. pr. Kr i 10. g. posl. Kr. počinje snažno imitirati oblike italskih posuda, što se eksplicitno vidi u činjenici da svih pet produkcija ima svoju verziju aretinskog servisa tanjura i zdjelica s tripartitnim konkavno-konveksnim obodom. Uz to, po uzoru na italsku sigilatu, posude se počinju pečatirati. Oko 30. g. italski utjecaj slabi, a keramičko posuđe razvija nove oblike pod utjecajem onog metalnog.²¹³ Generalni pregled svih istočnomediteranskih sigilatnih grupa donešen je u uvodnom poglavlju, a ovdje će više biti rečeno o sigilati A i B s obzirom da su samo te dvije produkcije prepoznate na nekropoli u *UfIZ*.

Sigilata A se od sredine 2. st. proizvodila na prostoru Sirije, Palestine i istočne Cilicije i obilježila je predaugustovsko doba. Na istočnom Mediteranu njena je prisutnost na tržištu konstantno bila dominantna. Vrhunac produkcije i izvoza prema zapadu je započeo oko 100. g. pr. Kr. i trajao do do 1. pol. 1. st. kada primat preuzima italska sigilata. U periodu najšire distribucije dosegla je obale zapadnog Mediterana, Tripolitaniju, Egipat, pa i obale Crnog Mora. Kratki ponovni uzlet na tržištu doživjela je pred kraj 1. st., do Hadrijanovog doba.²¹⁴ Na našoj obali Jadrana, sigilata A je evidentirana u različitim kontekstima od kraja 1. st. pr. Kr. do kraja 1. st. posl. Kr. na zapadnoj obali Istre (Loron, Červar, Brioni, Pula),²¹⁵ Kvarneru (Bakar, Krk, Osor), Saloni, Naroni i brodolomu kod Šćedra.²¹⁶

Faktura istočne sigilate A varira od tvrde zrnate, žute boje, ili pak puderaste, svijetlonarančaste boje, dok je premaz crvenonarančast ili crvenosmeđ.²¹⁷ Njenu najraniju helenističku seriju (do početka 1. st.) karakteriziraju pladnjevi s uskim, debelim dnom koje im daje stabilnost, po uzoru na metalno posuđe i kasnu italsku crnopremazanu keramiku. Dna obično imaju ukras urezanih ili ruletiranih kružnica, zajedno s pečatiranim motivima palmeta. Jačanje italske produkcije dovodi do imitiranja italskih oblika tijekom 1. st., kao i pečatiranja

²¹² HAYES 1997, 52-57.

²¹³ Ibid.

²¹⁴ HAYES 1985, 13; HAYES 1997, 52-59.

²¹⁵ Pregled, zajedno s literaturom, donosi MAGGI 2006, 189-192.

²¹⁶ **Kvarner:** MAKJANIĆ 1983, 52-53; **Salona:** VON GONZENBACH 1975, 188, 200; **Narona:** TOPIĆ 2002, 222-224; **Šćedro:** JURIŠIĆ 2000, 28.

²¹⁷ HAYES 1985, 9.

posuda, češće u pravokutnom okviru, rjeđe *in planta pedis*, ali uvijek na grčkom alfabetu. U finalnoj seriji oblici se udaljavaju od italskih uzora i (opet) okreću metalnom posuđu.²¹⁸ Na prostolu nekropole izdvojen je samo jedan primjerak koji bi se mogao atribuirati istočnoj sigilati A (**kat. br. 71**).

Produkcija sigilate B se smješta na zapadnu tursku obalu, odnosno oko grada Trallesa (u ranom principatu *Caesarea*) koji je nešto dublje u unutrašnjosti, međutim povezan s lukom u Efezu.²¹⁹ Kronologija, distribucija i tipologija, pa i fabrikat sigilate B, moraju se sagledati zajedno u okviru njenih dviju serija. Starija serija B1 se stavlja od augustovskog do flavijevskog doba, a kasnija B2 od flavijevskog doba do sredine 2. stoljeća.²²⁰ Prema Hayesu, „te se dvije usko povezane serije može smatrati proizvodima dviju skupina obližnjih radionica, ili pak jednog proizvodnog centra, ali u sukcesivnim vremenskim periodima, nipošto se ne radi o produkciji različitih raspršenih centara“.²²¹

Faktura sigilate B je specifična u odnosu na druge sigilate, a općenito je karakterizira velika poroznost i količina mice, crvenosmeđi ili crvenonarančasti materijal koji se lomi u listićima, te mat premaz, sapunastog ili voštanog dojma.²²² U seriji B1 glina je dobro pročišćena, stijenka je tanka i oblikovanje je finije. Razvoj oboda imitira one aretinske, gotovo ih istovremeno prati, što nije iznenađujuće s obzirom da su ovu produkciju vjerojatno pokrenuli aretinski majstori. U pravilu se u središtu unutrašnje strane dna nalazi pečat keramičara u malom pravokutnom okviru, u jednom ili dva reda, na grčkom ili rjeđe latinskom jeziku. Noga je gotovo uvijek niska, a na dnu je često ukras u obliku ruletirane trake.²²³ Iako je serija B1 bila kvalitetnija od naredne, distribuirala se uglavnom po lokalnom (egejskom) tržištu, ponešto na crnomorsku obalu i u Italiju.²²⁴ Pronađena je i na našem području, ali u manjem obimu od kasnije serije B2.²²⁵

Neke kasne forme B1 serije spadaju u prijelaznu fazu B1/2 (oko 50. - 75. g.) koja teškim i sapunastim premazom, redukcijom noge i povremenim apliciranim spiralama nagoviješta

²¹⁸ HAYES 1985, 9-48; HAYES 1997, 57.

²¹⁹ HAYES 1997, 54; HAYES 1985, 49.

²²⁰ HAYES 1985, 50-52.

²²¹ HAYES 1985, 49. Prevela autorica rada.

²²² HAYES 1985, 49-50.

²²³ HAYES 1985, 50-51.

²²⁴ HAYES 1985, 52.

²²⁵ MAGGI 2006, 189-193.

seriju B2. Isto tako, neke rane forme serije B2 pokazuju kontinuitet oblika iz serije B1. Među njima je dosta onih s crnim premazom.²²⁶

Serijska B2 (oko 75. - 150. g.) ima lošiju fakturu, boja pečene gline je crvenonarančasta, premaz je sapunast, debeo i skida se u ljuskicama. Oblici postaju standardizirani i pojednostavljeni, poput tanjura i zdjelica ravnog dna s "lažnom nogom" čiji obodi variraju (Hayes 62, 63, 74, 75). „Pravu“ seriju B2 (75. – 125. g.) karakteriziraju rozete ili stilizirani asterisci i palmete, za razliku od pravokutnih pečata s imenima u seriji B1. Iz aretinske produkcije se preuzimaju vertikalni konkavno-konveksni obodi (Hayes 58, 70). Ukras ruletiranjem postaje sve nekvalitetiji i rjeđi. Pod utjecajem metalnog posuđa se pojavljuju i neke nove forme (Hayes 80) koje će dugo trajati, do oko 150. godine.²²⁷ Unatoč lošijoj kvaliteti, ali zato zahvaljujući padu produkcije aretinske keramike, serija B2 je u flavijevsko-trajanovskom razdoblju preotela dio tržišta suvremenim sigilatnim produkcijama, uključujući i istočnu obalu Jadrana, gdje je neizostavan nalaz raznih konteksta 2. pol. 1. i početka 2. stoljeća.²²⁸

S obzirom da je na Jadranu istočna sigilata B znatno mnogobrojnija od sigilate A, nije čudno što gotovo sva istočna sigilata s područja nekropole u *UfIZ* pripada sigilati B,²²⁹ uz po jedan eventualni nalaz istočne A (**kat. br. 71**) i pontske sigilate (**kat. br. 63 - 68**). Tipologija tere sigilate istočne produkcije rađena je prema poglavlju "Sigillate Orientali" J. W. Hayes a u izdanju *Atlante delle forme ceramiche II. Ceramica fine romana nel bacino Mediterraneo (Tardo ellenismo e primo Impero)* iz 1985. godine. Po Hayesovoj tipologiji, forme posuda od 1 do 50 pripadaju B1 seriji, a one od 51 do 100 seriji B2. Na prostoru nekropole u *UfIZ* izdvojena su tri tipa tanjura s pet primjeraka (**kat. br. 48 – 52**), četiri tipa zdjelica s devet primjeraka (**kat. br. 53 – 62**). Tipološki neodređenih oboda je šest (**kat. br. 69 – 74**), a dna četiri (**kat. br. 75 – 78**).

²²⁶ HAYES 1985, 51.

²²⁷ HAYES 1985, 51-52.

²²⁸ HAYES 1985, 52; MAGGI 2006, 180, Fig. 2.

²²⁹ BRUSIĆ 2010, 115.

5.2.2.2. Nalazi iz grobova²³⁰

Svih jedanaest posuda istočnomediteranske produkcije pronađenih u funkciji grobnog priloga pripada istočnoj sigilati B. Tri su tanjura otprilike sličnog tijela, na niskoj prstenastoj ("lažnoj") nozi, ali potpuno različitih oboda. Tanjur *Hayes 58* (II/4) ima kose stijenke i vertikalni konkavni obod. U središtu dna, omeđenog dvama koncentričnim profilacijama, nalazi se vrlo oštećeni pečat. Obod tanjura forme *Hayes 62B* (III/24) je izvučen uvis, dok jednostavan tanjur *Hayes 63* (VII/26) ima obod povijen prema dolje, te nečitki pečat u kvadratnom polju.²³¹ *Hayes 58* se datira od 50. do 100. g., a tanjuri *62B* i *63* nešto kasnije, od 70./75. do 120. godine.²³²

Tri su tipa koničnih zdjelica, sve imaju nisku prstenastu nogu. *Hayes 32* i *Hayes 70* su dvije povezane forme s vertikalnim konkavnim obodom (pandan tanjuru *Hayes 58*) koje je teško razlikovati, a ta dilema je ovdje prisutna u jednom slučaju (II/4), dok je kod druge zdjelice (VII/26), smeđe premazane, jasnije da se ipak radi o formi *Hayes 70*. Zdjelice *Hayes 74* (II/4, parcela nije ustanovljena/41) imaju izvučen i trakasto formiran obod, dok dvije zdjelice *Hayes 75* (obje VI/19) imaju obod analogan tanjuru *Hayes 63*. Objе u središtu unutrašnje strane dna imaju kvadratno pečatno polje. Jednoj je cijelo polje oštećeno, a kod druge je otisnuto ime u dva reda. Slova su dosta istrošena i prvi red nije čitak, dok se u donjemu vidi riječ *KOY*. Vjerojatno se radi o imenu *MAR/KOY*.

Pečat "*MAP/KOY*" se na istočnojadranskoj obali pojavljuje u Akvileji, Trstu, Puli, Zatonu kod Nina i Saloni, a u unutrašnjosti u Ljubljani, i to, čini se, podjednako u A i B istočnoj produkciji. U Puli, Zatonu i Ljubljani se nalazi na posudama istočne sigilate B, u Zatonu na zdjelicama *Hayes 74A*, a u Puli i Ljubljani je to zdjelica *Hayes 75* – ona o kojoj je i ovdje riječ. Sve tri su datirane od zadnje četvrt. 1. st. do prve četvrt. 2. stoljeća. Tipološki neodređene šalice iz Salone i Akvileje su možda istočne A produkcije, dok je ona iz Trsta sigurno sigilata A. Na primjerku iz Akvileje pečat se pojavljuje u obliku *MAR/KOY*. Ta tri primjerka datirana su od početka do treće četvrt. 1. stoljeća.²³³

²³⁰ Rimskim brojkama je označen broj parcele, a arapskim broj groba.

²³¹ MAURIN, u objavi.

²³² HAYES 1985, 62-70.

²³³ MAGGI 2006, 186-193; BRUSIĆ 2006, 41; JURIŠIĆ 2000, 34.

Dvije preostale zdjele otvorenog tipa *Hayes 80* (VII/2, X/39) su zaobljene stijenke s ravno odrezanim obodom koji je nakošen prema unutra. Dno je s unutrašnje strane stepeničasto, a s vanjske, kao kod dosad opisanih posuda – na niskoj nozi. Primjerak iz parcele X je većim dijelom izgoren, i to s obe strane.²³⁴

Samo bi forma 32 s datacijom u drugu četvrt. ili sredinu 1. stoljeća pripadala B1 fazi. Starija faza forme 70, njene nasljednice, se stavlja između 50. i 75. godine, a kasnija faza između 75. i 100. godine. Evolucija iz forme 32 u 70 nije najjasnija. Datacija zdjelice 70 se poklapa s onom tanjura 58. Tanjuri 62B i 63, te zdjelice 74 i 75 su proizvođene u istom vremenskom okviru: od 70./75. do 120. godine. Najkasnija je zdjela 80 čija produkcija se stavlja između 80. i 150. godine.²³⁵

tip\god.	20	25	30	40	50	60	70	75	80	90	100	110	120	130	140	150	
32 (?)		■															
70 (?)					■												
58					■												
62B						■											
63						■											
74						■											
75						■											
80									■								

Tablica 5. Vremenski okvir istočne B sigilate iz grobova (prema podacima iz HAYES 1985, 59-70).

5.2.2.3. Nalazi iz slojeva

Tanjuri

Hayes 15?

Ulomak vodoravno isturenog oboda s podebljanim zaobljenim rubom jedini je takve vrste (**kat. br. 48**). Stijenka je odlomljena ispod oboda, ali po kutu se čini da je bila zaobljena. Po tim osobinama najviše odgovara formi *Hayes 15* iz B1 faze (otprilike od augustovskog do flavijevskog doba), odnosno tanjuru zaobljenih stijenki na niskoj prstenastoj nozi i izbačenog

²³⁴ MAURIN, u objavi.

²³⁵ HAYES 1985, 59-70.

oboda čiji je vršak uzdignut.²³⁶ Često je ruletiran, za razliku od ovog primjerka. Sličan obod imaju tanjur *Hayes 61* i istovjetne mu zdjelice *Hayes 72* iz kasnije B2 faze, međutim njihova stijenka je kosa što ovdje, kako se čini, nije slučaj.²³⁷ Nijedna od te tri forme nije česta.

Hayes 19/60?

Kat. br. 49 je ulomak sitnog oboda trokutastog presjeka vrha, zakošenog prema unutra. S vanjske strane, ispod brida, nalazi se jedna profilacija, a s unutrašnje dvije. Obod po presjeku i profilacijama odgovara tanjuru forme *Hayes 19*, koja je prethodnik popularnom i rasprostranjenom tanjuru forme *Hayes 60*, čiji obodi u ranoj fazi (B1/2) odgovaraju ovima. Forma *Hayes 19* se datira u sredinu 1. stoljeća, a oko 50./60.-ih se pojavljuje i prva verzija tanjura *Hayes 60*, koja će potrajati do 80./90.-ih godina.²³⁸ Sličan ulomak B sigilate, iako drugačije fakture, izdvojen je u Tiluriju.²³⁹

Hayes 60

Forma *Hayes 60* je tanjur ravnog dna, kose stijenke s obodom zakošenim prema unutra. Obod je kod ranijih primjeraka nizak i trokutast, bikoničan izvana, s profilacijama. Tanjih su stijenki i manjeg ili srednjeg formata, s promjerom od oko 14 do 20 cm. Kod kasnijih primjeraka obod je veći, unutrašnjost postaje konveksna, a profilacije zamjenjuje istaknuti donji rub koji "strši" nad stijenkom. Većeg su formata i dolaze u promjerima između 15 i 18, te 22 i 30 cm. Stariji primjerci se datiraju između 50./60. i 80./90. g., a kasniji do oko 150. godine. Primjerci sa samog kraja produkcije su dosta manji (promjera 12 – 15 cm) i nemarnije fakture.²⁴⁰

Tanjuri *Hayes 60* su, osim na zadarskim nekropolama, evidentirani u lučkim kontekstima u Zatonu kod Nina i Pakoštanima, na Kvarneru u naseobinskim kontekstima u Rijeci i na Krku,

²³⁶ HAYES 1985, 56.

²³⁷ HAYES 1985, 64, 67.

²³⁸ HAYES 1985, 57, 64.

²³⁹ ŠIMIĆ-KANAET 2010, kat. br. 508.

²⁴⁰ HAYES 1985, 64.

te na nekropoli u Bakru.²⁴¹ Južnije su zabilježeni na prostoru temenosa u Naroni, vojnom logoru Tiluriju i brodolomu kod rta Izmetište.²⁴²

Na nekropoli u *UfIZ* pronađena su tri različita, djelomično sačuvana tanjura tog tipa. Dva su relativno slična: **kat. br. 50** i **52** imaju veći obod koji "strši" na stijenkom i većeg su promjera (17 cm i 19 cm). Iako **kat. br. 50** ima robusniju stijenku, a **kat. br. 52** relativno tanku s obzirom na veličinu, oba primjerka su vjerojatno standardne verzije tanjura *Hayes 60* (80./90. – 150. g.).²⁴³ S obzirom da je više od pola ulomaka **kat. br. 50** pronađeno u zapuni zajedno s ulomcima egejskog lonca i Augustovim asom²⁴⁴, moguće da se radi o uništenom paljevinskom grobu.²⁴⁵

Kat. br. 51 se razlikuje od prethodna dva: obod je manji i trokutast, potcrtan dvjema profilacijama. I sam tanjur je manji, promjera otprilike 12 cm. Prema opisanome, vjerojatno se radi o starijem tipu tanjura *Hayes 60* (50./60. – 80./90 g.).²⁴⁶ Kao i kod **kat. br. 50**, i u ovom slučaju su ulomci spomenutog tanjura pronađeni zajedno s većom količinom ulomaka egejskog lonca.

Zdjele i zdjelice

Hayes 32/70?

Ulomke oboda forme 32 i starijih primjeraka forme 70, koja je naslijeđuje, teško je razlikovati. Konična zdjelica *Hayes 32* ima vertikalni, blago konkavni obod s izraženim gornjim i donjim rubom, ponekad s ruletiranjem. Zdjelica *Hayes 70* je također koničnog tijela, s vertikalnim obodom naglašenih rubova, ali bez konkavnosti. Obe zdjelice su dosta česte, s tim da prva pripada B1 fazi (druga četvrt. ili sredina 1. st.), a druga B2 fazi (starije verzije 50.-75. g., kasnije 75.-125. g.).²⁴⁷

²⁴¹ **Zadar**: GLUŠČEVIĆ 1990, T. XXII, 2; **Zaton**: BRUSIĆ 2006, tav. vi; **Pakoštane**: PARICA 2008, T. 1/1-3; **Kvarner**: MAKJANIĆ 1983, kat. br. 26-31.

²⁴² **Narona**: TOPIĆ 2002, kat. br. od 157 do 172; **Tilurij**: ŠIMIĆ-KANAET 2010, kat. br. 515, 519, **Izmetište**: JURIŠIĆ 2000, 32.

²⁴³ HAYES 1985, 64.

²⁴⁴ Kovnica u Rimu, 16. pr. K. ILKIĆ, *u objavi*.

²⁴⁵ Osim toga, ovi ulomci (tj. njihove stratigrafske jedinice) se nalaze u neposrednoj blizini grobova 3, 14 i 34.

²⁴⁶ HAYES 1985, 64.

²⁴⁷ HAYES 1985, 59-60, 66-67.

Profil ulomka **kat. br. 53** najbolje odgovara italskoj šalici/zdjelici *Consp. 23.2.2*, međutim kako je faktura istočnomediteranska, najbližu analogiju nalazimo u formi *Hayes 32/70* (?). Obod je s unutrašnje strane nakošen, a s vanjske vertikalna, s gornjim i donjim rubom prstenasto zadebljanim. Po lomu stijenke ispod oboda može se pretpostaviti da se koso spuštala i da se radi o koničnoj zdjelici. Promjera je oko 13 cm, a zdjelice *Hayes 32/70* su imale između 10 i 14 cm. Dok obodi formi 32 i 70 u pravilu imaju više ili manje suptilne profilacije na unutrašnjoj i/ili vanjskoj strani oboda, ovaj obod nema nijednu. S obzirom na njegovu jednostavnost, vjerojatno se ipak radi o kasnoj varijanti forme 70 čiji obodi postaju ravniji i veći.²⁴⁸ Jedan primjerak zdjelice *Hayes 70* (?) promjera 10,4 cm je dokumentiran na nekropoli u Bakru.²⁴⁹

Hayes 74A

Oblik *Hayes 74* je niska konična zdjelica s izvučenim i povijenim obodom, čiji rub strši uvis. Manji format ima promjer između 8,8 i 10 cm, a veći između 11,5 i 12, 5. Dolazi u dvije varijante: češći oblik 74A je neukrašenog oboda, dok rjeđi tip 74B ima obod ukrašen ruletiranjem i urezima/žlijebovima. Oba tipa se datiraju u flavijevsko i trajansko doba, tj. od oko 70./75. do 120. godine.²⁵⁰ *Hayes 74* je već zabilježena na nekropoli u Zadru, na Kvarneru na nekropolama u Bakru (74B) i Osoru (74A?), slojevima enonske luke u Zatonu (74 A i B), temenosu Narone (74A i B) i logoru Tiluriju (74A).²⁵¹

Na prostoru nekropole u *UfIZ* su pronađene dvije cjelovite zdjelice *Hayes 74A* u funkciji grobnog priloga, jedna u parceli II, druga na prostoru istočno od posljednje definirane parcele XI. Među nalazima iz slojeva, ovom tipu odgovara ulomak oboda sa stijenkom sačuvanom do dna (**kat. br. 54**). Po rekonstruiranim dimenzijama (promjer 10 cm, sačuvana visina 2,9 cm) zdjelica je bliska istovrsnoj zdjelici iz groba 4.²⁵² Još je jedan nalaz koji bi se mogao atribuirati zdjelici *Hayes 74A* (**kat. br. 55**), ali lošije fature i slabije artikuliranog oboda od **kat. br. 54**.

²⁴⁸ HAYES 1985, 66.

²⁴⁹ MAKJANIĆ 1985, kat. br. 17.

²⁵⁰ HAYES 1985, 76.

²⁵¹ **Zadar**: GLUŠČEVIĆ 1990, 147, kat. 11, T. XXVIII/11 (promjera 12,6 cm, a visine 4,6 cm); **Bakar**: MAKJANIĆ 1983, kat. br. 8; **Osor**: MAKJANIĆ 1983, kat. br. 10; **Zaton**: BRUSIĆ 2006, 37, *tav. v/1-3*; **Narona**: TOPIĆ 2002, kat. br. 182-184; **Tilurij**: ŠIMIĆ-KANAET 2003, T.13/4 i 5.

²⁵² Zdjelica *Hayes 74A* iz groba 4 je promjera 9 cm i visine 3,3 cm. MAURIN, *u objavi*.

Hayes 75

Zdjelica ovog tipa je oblikovana poput one *Hayes 74*, s izuzetkom oboda koji je ovdje jednostavniji: izvijen, zaobljenog vrha ("jezičast") i neukrašen.²⁵³ Datira se između 70./75. i 120. g., istovremeno sa zdjelicama *Hayes 74*.²⁵⁴ Na našoj obali nije toliko česta, kao što su npr. tanjur *Hayes 60* i zdjela *Hayes 80*. Evidentirana je na nekropoli u Bakru, vojnom logoru Tiluriju i temenosu Narone.²⁵⁵

Dvije zdjelice ovog tipa su pronađene kao prilog kamenoj urni groba 19 u parceli VI. Obje su narančaste boje gline, s crvenosmeđim premazom i niskom prstenastom nogom. Ona većih dimenzija (promjer 12,3 cm, visina 5 cm) ima djelomično pečat interpretiran kao "*MAI/KOY*", za razliku od manje (promjer 9,2 cm, visina 3,6 cm) gdje je okvir pečata sačuvan, ali ne i ime.²⁵⁶ U slojevima grobnih parcela samo je jedan nalaz oboda i dijela stijenke (**kat. br. 56**) koji bi se mogao pripisati ovoj zdjelici. Kao i zdjelice groba 19, pri dnu stijenke teče vodoravna profilacija.

Hayes 80

Ovaj oblik označava nisku zdjelicu zaobljenih stijenki, ravnog vrha oboda nakošenog prema unutra, ispod kojeg su (u pravilu) dvije profilacije na vanjskoj stijenci i jedna na unutrašnjoj. Kod nekih autora ovaj oblik se još opisuje kao tanjur²⁵⁷ ili plitica²⁵⁸. Središte dna je s unutrašnje strane stepeničasto izvedeno, a izvana je niska prstenasta noga. *Hayes 80* je oblik kasne B2 produkcije i datira se od 80. do oko 150. godine.²⁵⁹ Zabilježen je na gotovo istim nalazištima kao i tanjur *Hayes 60*: Zaton kod Nina, Pakoštane, Velika Mrdakovica, Bakar, Krk, Osor, Narona, Tilurij, Izmetište.²⁶⁰

²⁵³ HAYES 1985, 68.

²⁵⁴ HAYES 1985, 65.

²⁵⁵ **Bakar**: MAKJANIĆ 1983, kat. br. 15; **Tilurij**: ŠIMIĆ-KANAET 2010, kat. br. 511, 521; **Narona**: TOPIĆ 2002, kat. br. 185-186.

²⁵⁶ Vidi potpoglavlje "Nalazi iz grobova" (str. 44).

²⁵⁷ PARICA 2008, 84.

²⁵⁸ BRUSIĆ 2010, 117.

²⁵⁹ HAYES 1985, 69-70.

²⁶⁰ **Zaton**: BRUSIĆ 2006, tav. vi/1; **Pakoštane**: PARICA 2008, T.1/7-10; **Velika Mrdakovica**: BRUSIĆ 2010, 14; **Bakar, Krk, Osor**: MAKJANIĆ 1983, kat. br. 18-25; **Narona**: TOPIĆ 2002, kat. br. 207-223; **Tilurij**: ŠIMIĆ-KANAET 2003, T.13/1); **Izmetište**: JURIŠIĆ 2000, 33.

Na prostoru nekropole u *UfIZ*, kao grobni prilog evidentirana su dva primjerka ove forme (u parcelama VII i X), i pet fragmentiranih u slojevima grobnih parcela. Jedna zdjelica iz groba (VII/2) je žućkasto-okker-narančaste boje, gotovo sasvim "ispranog" premaza, s vidljivom linijom dvostrukog umakanja, a druga (X/39) je promijenjene boje jer je izgorena s obje strane.²⁶¹

Četiri od pet primjeraka iz slojeva su svjetlije ili tamnije smečkaste boje, meke fakture kod koje se keramika često odlama u listićima, s mnoštvom svjetlucavih čestica minerala tinjca, a premaz je gotovo u pravilu oljušten. Takvi su primjerci **kat. br. 57, 58, 59, 61**. Razlikuje se primjerak **kat. br. 60** gdje je boja gline intenzivno narančasta, a premaz, iako djelomično skinut, nije oljušten već upijen u stijenku. Tri oboda imaju s vanjske strane ispod oboda jednu (**kat. br. 58**) ili dvije (**kat. br. 57 i 60**) profilacije, dok je kod preostala dva oboda (**kat. br. 59 i 61**) oštećena površina pa se profilacija, ako je i postojala, više ne vidi. Svi obodi su približno istih veličina, jedino se ističe **kat. br. 60** koji je nešto tanjih stijenki i općenito "finiji", i **kat. br. 61** koji je ponešto masivnijeg oboda od ostalih.

Ulomci oboda (**kat. br. 57**) pronađeni u parceli III izvan originalnog konteksta, u sloju iznad novovjekovne ceste, najvjerojatnije su činili istu cjelinu zajedno s ulomcima posude *Hayes 80* iz zapune uništenog paljevinskog groba 3, koja je vjerojatno bila u funkciji grobnog priloga.²⁶² Obodi im se podudaraju, a ulomak dna iz zapune ima klasično stepeničasto oblikovanje.

Ulomak dna je zabilježen i u parceli VI (**kat. br. 62**), i sudeći po fakturi, pripadao je istoj posudi kao i obod **kat. br. 59**. Dno je specifično jer oko središta nema "stepenice", već dva koncentrična rebra, a s donje strane se standardno nalazi niska prstenasta noga.

²⁶¹ MAURIN, u objavi.

²⁶² Grob 3, zapuna SJ 46, N-004. U zapuni je pronađen i brončani as Antonina Pija (PN 6), kovan između 153. – 154. godine, najmlađa moneta pronađena u *UfIZ*. (ILKIĆ 2014, u objavi)

"Dvopigmentirana" zdjela

U poremećenim slojevima²⁶³ parcele VIII pronađena je veća količina ulomaka oboda i stijenki različitih primjeraka istog tipa zdjele (**kat. br. 63 - 68**). S vanjske strane je premazana s dvije različite boje: gornji dio, otprilike 2 cm od vrha oboda, ima crvenosmeđi premaz, a donji dio crni. Jasno se vidi vodoravna linija između te dvije boje. S unutrašnje strane su svi ulomci crno premazani. Glina je bez vidljivih primjesa, meka i jako glatka na dodir, s manjom količinom svjetlucavih čestica, uglavnom roskaste i svijetlooker boje, i zelenkastosive tamo gdje je vjerojatno nagorena (na tim mjestima je i premaz nešto drugačije boje).

Svi ulomci imaju zaobljenu stijenku i obod blago povijen prema unutra, a razlikuju se samo po oblikovanju vrha oboda s unutrašnje strane. Jedna grupa ima obod neistaknut od stijenke, zaobljenog vrha, s užom ili širom profilacijom na pola centimetra od vrha oboda (**kat. br. 63 i 64**). Profilacije mogu biti i dvije, u jednom slučaju obje su tanke (**kat. br. 65**), a u drugom jedna je uža, a druga šira (**kat. br. 66**). Druga grupa ima jastučasto istaknut obod, s jednom širom i/ili više tankih profilacija ispod/preko izbočenja (**kat. br. 67**).

Ovakav tip zdjela je Z. Brusić stavio u istočnu sigilatu B,²⁶⁴ a pronađene su u slojevima antičke luke Nina - Zatonu,²⁶⁵ te rimskom pristaništu u Pakoštanima.²⁶⁶ Zdjele iz Pakošтана nemaju sačuvano dno, međutim zdjela iz Zatona - prema crtežu - ima ravno dno ukrašeno kružnicom od zarezastih uboda. Analogno tome, i ove zdjele bi mogle imati ravno dno, na što upućuju i ulomci iste fature kao obodi i stijenke. Sivkaste su boje, glatke teksture, na vanjskoj strani imaju kružnu stepenicu. S unutrašnje strane tek tragovi premaza u obliku crtica daju naslutiti postojanje istrošenih ureza (**kat. br. 68**).

Međutim, ulomci zdjelice koja po opisu i crtežu odgovara ovim ulomcima pronađeni su u temenosu Narone, u kanalu uz Augusteum, depozitu iz Trajanovog doba. Ti ulomci također imaju ispod oboda pojas crvenosmeđeg premaza širine dva centimetra i profilaciju s unutrašnje strane. Oko središta dna je kružni ukras u dva reda ruletiranih rombova. Razlikuje

²⁶³ Slojevi SJ 115, 117, 135. Zapadna polovina parcele, gdje nema evidentiranih grobova, gdje su ukopani kanal za vodovodnu cijev (SJ 91) i cestovni kanal za oborinske vode (SJ 122).

²⁶⁴ BRUSIĆ 1993, 83, T. IV/7.

²⁶⁵ BRUSIĆ 2006, T. VI/13.

²⁶⁶ PARICA 2008, 85, T. 2/6-7.

se u tome što umjesto crnog ima metalik smeđi premaz. Topić je pak zdjelicu pripisala pontskoj sigilati, točnije Formi K393/EAA IV, stavljenoj u kraj 1. do ranog 2. stoljeća.²⁶⁷

Neodređeni ulomci oboda

Nekoliko je ulomaka različitih posuda koje se prema fakturi mogu smjestiti među proizvode istočne sigilate, međutim njihova loša sačuvanost ne daje dovoljno elemenata da ih se tipološki odredi, ili općenito nema analogija u dostupnoj literaturi.

Obod izbačenog i zaravnjenog vrha, s premazom u tragovima, se prema smečkastoj glini i česticama mice može staviti u sigilatu B (**kat. br. 69**). Bridovi vrha su zaobljeni i bez premaza, što je rezultat istrošenosti. Dio stijenke koja se vertikalno spušta ispod oboda upućuje da je tijelo posude, bar u gornjem dijelu, vjerojatno bilo cilindrično. Više različitih posuda ima isturen obod,²⁶⁸ može se samo nagađati kojoj bi obod pripadao.

Prstenasto zadebljeni obod (**kat. br. 70**) je malog promjera i moguće da je pripadao bočici ili balzamariju. Premaz je skinut, a svojom mekom narančastoroskastom fakturom također odgovara istočnoj B sigilati.

Sljedeći neodređeni primjerak je ulomak plitice? (**kat. br. 71**). Obod je vertikaln i stanjuje se pri vrhu, blago je nagnut prema van tako da s ravnim dnom zatvara gotovo pravi kut. Ugao gdje se spajaju obod i dno je s vanjske strane facetiran. Na donjoj strani dna vidljiv je lom gdje se vjerojatno nalazila noga. Stijenka je tvrda, boja pečene gline je jako svijetla, bjelkasta, a premaz narančast i "tanak". Sudeći prema fakturi, radi se o istočnoj sigilati A u čijoj tipologiji analogija ovom obliku nema.²⁶⁹

Naposlijetku, nekoliko je ulomaka narančaste fakture istočne B sigilate koje je tipološki teško smjestiti. Ulomci oboda "naopakog" trokutastog presjeka (vrh oboda je zaravnjen), masivnog u odnosu na tanku stijenku (**kat. br. 72**), dosta slične obodu rijetkog tanjurića *Hayes 64B* starije B2 produkcije.²⁷⁰ Sličnog su tipa dosta loši ulomci oboda čiji je vrh također zaravnjen,

²⁶⁷ TOPIĆ 2002, kat. br. 227, T. 24.

²⁶⁸ HAYES 1985, T. XI - XV.

²⁶⁹ HAYES 1985, Tav. I - XI.

²⁷⁰ HAYES 1985, 65, T. XIV/14.

izvana zadebljan, a stijenka je konveksna (**kat. br. 73**). Profil oboda čak najbolje odgovara onome šalice ciparske sigilate *Hayes P 28*, vrlo čestoj kroz cijelo 1. stoljeće.²⁷¹ Posljednji ulomak je obod presjeka u obliku "C" (**kat. br. 74**), sa širom plitkom profilacijom ispod ruba oboda, i s lomom na dnu koji sugerira da se radilo o šalici koja je "stegnuta" ispod oboda. Iako faktura odgovara, takvog oblika u sigilati B nema, a među drugim istočnim produkcijama su približno tog oblika dosta rijetke šalice *Hayes P 33* (oko sred. 1. st. pr. kr.) ciparske sigilate.²⁷² Posljedna dva primjerka pokazuju koliko je problematično tipološko određenje, kao i to da tipologija nikad nije dovršen posao.

Neodređeni ulomci dna

Uz obode, nešto je manji broj različitih ulomaka dna i nogu sigilate B koji se ne mogu točno tipološki odrediti. Jedno dno je na diskastoj nozi (**kat. br. 75**), s kružnom profilacijom na unutarnjoj strani. Mali ulomak ravnog dna je u profilu obrubljen s dva žlijeba, dok se na donjoj strani uz rub također nalazi jedna profilacija (**kat. br. 76**). Drugačije je sasvim ravno dno bez noge i pete, fine fakture, s tankom kružnom profilacijom (**kat. br. 77**). Za razliku od ovih primjeraka koji su manjeg promjera i sitnije građe, izdvaja se nešto masivniji ulomak dna s niskom prstenastom ("lažnom") nogom, koji je morao pripadati tanjuru ili pladnju (**kat. br. 78**).

Istočnomediteransku sigilatu iz slojeva nekropole u *UfIZ* gotovo sasvim predstavlja sigilata B. Tipološkim određenjem nalazi su istovremeno atribuirani jednoj od dvije kronološki sukcesivne serije. Od tri tipa tanjura, jedan (*Hayes 15*) pripada ranijoj B1 seriji, drugi (*Hayes 60*) kasnijoj B2, dok je treći (*Hayes 19/60?*) oblik prijelazne B1/2 serije. Kod zdjela i zdjelica, tri tipa (*Hayes 74A, 75, 80*) također su B2 produkcije, dok je četvrti tip (*Hayes 32/70?*) teško smjestiti. Ne računajući primjerke iz prijelazne B1/2 faze i tipološki neodređene ulomka oboda i dna, ukupno je 11 različitih posuda istočne sigilate B2, što znači da većina nalaza istočne sigilate ulazi u vremenski okvir od 70./75. do 150. godine. Ta slika odgovara situaciji iz grobova, gdje svih 11 posuda (eventualno s izuzetkom jedne) pripadaju sigilati B2, odnosno

²⁷¹ HAYES 1985, 85-86, T. XX/7.

²⁷² HAYES 1985, 86, T. XX/11.

tom istom vremenskom odsječku, koji se doduše može precizirati nalazima kovanica u nekim od grobova.

Među neodređenim ulomcima se nalazi obod tanjurića ili plitice koji po fakturi odgovara istočnoj sigilati A, međutim u tipologiji mu nema analogija. Problematična je i skupina pet vrsta različitih oboda zdjelica s dvije boja premaza, koja prema jednoj analogiji odgovara istočnoj B sigilati, a prema drugoj slabo poznatoj pontskoj sigilati.

vrsta posuđa	tipologija	produkcija	broj primjeraka	ukupno
tanjuri	Hayes 15?	ES B1	1	
	Hayes 19/60?	ES B1/2	1	
	Hayes 60	ES B2	3	5
zdjelice	Hayes 32/70?	ES B1/2	1	
	Hayes 74A	ES B2	2	
	Hayes 75	ES B2	1	
	Hayes 80	ES B2	5	
	"dvopigmentirana"	?	5	14

Tablica 6. Tipovi i broj primjeraka istočne tere sigilate.

5.2.3 Afrička *terra sigillata*

5.2.3.1. Uvod

Krajem 1. st. afrička sigilata počinje osvajati tržište, kroz dugi tijek postojanja do čak 7. st. eliminira konkurenciju, postaje univerzalno prisutna i široko distribirana po mediteranskom bazenu, ali i dublje u kontinent.²⁷³ Proizvodila se na području od Mauretanijske preko Numidije i Afrike Prokonzularis do Bizacene, odnosno današnjih Alžira, Tunisa i Libije, s prostorom Kartage kao ishodištem.²⁷⁴ Njenom strelovitom uzletu išla je u prilog jednostavnost izrade koju duguje pogodnoj sirovini, čemu se pridružila i prilagodba formi posuda za što funkcionalniji transport, time je afrička sigilata postala povoljna i konkurentna roba na tržištu.²⁷⁵ Afrička sigilata je najheterogenija među sigilatnim produkcijama, s glavnim grupama A, C, D koje je definirao N. Lamboglia, i naknadno identificiranima A/D, E, C/E, sve s brojnim podgrupama.²⁷⁶

5.2.3.2. Nalazi iz grobova

Među grobnim priložima pojavljuje se samo jedna posuda afričke provenijencije (parcela IV, grob 6). Riječ je o plitkoj, blago bikoničnoj zdjeli stijenki nakošenih prema van, na prstenastoj nozi. Pojas ispod oboda je profiliran žlijebovima. Stijenka ima tzv. "efekt narančine kore", hrapava je i narančaste boje, s crvenosmeđim premazom. Posuda pripada starijim formama afričke sigilate A koja se proizvodila od kraja 1. do u 3. stoljeće, a najbolje odgovara tipu *Lamboglia 2c* koji se stavlja u početak 3. stoljeća. Iz kartaške regije široko je distribuirana po cijelom Mediteranu i obali Atlantika.²⁷⁷ Kod nas je pronađena u slojevima luke u Zatonu kod Nina.²⁷⁸

5.2.3.3. Nalazi iz slojeva

U materijalu iz slojeva grobnih parcela izdvojena su samo dva ulomka sigilate afričke provenijencije. Prvi je ulomak stijenke (**kat. br. 79**), tipološki neodrediv, međutim statistički

²⁷³ BONIFAY 2004, 155; CARANDINI 1985, 11.

²⁷⁴ CARANDINI 1985, 11; HAYES 1997, 59.

²⁷⁵ HAYES 1997, 59.

²⁷⁶ CARANDINI 1985, 12 i d.

²⁷⁷ MAURIN, katalog izložbe; CARANDINI - TORTORELLA, 1985, 19, 27.

²⁷⁸ BRUSIĆ 2006, 41-42, tav. VIII.

vrijedan. Fine je fakture, premaz nije sačuvan, ali se njegov trag vidi u stijenci koja ga je apsorbirala. Vjerojatno se radi o sigilati C iz centralnog Tunisa (Bizacene), finoj sigilati glatke teksture, tankog sloja premaza koji je upijen u također tanku stijenku, izrađenu po svoj prilici u kalupu (iako nije reljefna!). Kod sigilate C se razlikuje pet fabrikatno-kronoloških podgrupa, od kojih su C1 i C2 najfinije i njima bi se mogao pripisati ovaj ulomak. Datiraju se od početka 3. do prvih par desetljeća 4. stoljeća.²⁷⁹

Drugi ulomak je također dio stijenke, ali manje fine fakture, s ukrasnim motivom u obliku šest koncentričnih kružnica (**kat. br. 80**). Glina ima roskastu nijansu, a tragovi premaza narančaste boje su uočeni samo na unutrašnjoj strani, gdje je i ukras. Prema Hayesovoj tipologiji pečatiranih ukrasa na afričkoj sigilati, set od šest kružnica je rijedak i pojavljuje se u *Stilu A*, fazi *ii* (između 350. i 420. g.), glavnoj grupi ukrasa koju karakteriziraju veći i grublji pečati na većim otvorenim posudama.²⁸⁰ Stil ukrasa i opisana faktura su karakteristični za sigilatu D1 koja se između 4. i 5. stoljeća proizvodila na kartaškom području.²⁸¹

Teško je izvući opširne zaključke na temelju ova dva izolirana te provenijencijom i datacijom različita ulomka afričke tere sigilate, ali moguće da će slika o afričkom importu, odnosno prisutnosti na prostoru nekropole proširiti budućom obradom afričke kuhinjske keramike, koja je također registrirana na lokalitetu.

²⁷⁹ HAYES 1972, 289-290; CARANDINI - SAGUI 1985, 58; HAYES 1997, 59-60.

²⁸⁰ HAYES 1972, 218.

²⁸¹ HAYES 1972, 291, 298; CARANDINI - TORTORELLA 1985, 78-79.

6. Zaključak

Nalaz nekropole i antičke ceste prilikom poslovno-stambene gradnje 1975. g. te nadzemni ostaci nosača antičkog akvedukta davno su označili današnju Ulicu fra Ivana Zadranina kao arheološki zanimljivu i važnu zonu. Prolazak trase plinovoda između ta dva sklopa od početka je popraćen zaštitnim arheološkim istraživanjima koja su vrlo brzo rezultirala otkrićem grobnih parcela, odnosno drugog dijela nekropole, "preko puta" antičke ceste. Taj segment je samo dio šire slike, velike nekropole sa središnjim dijelom na području Relje odakle se ona granala u svim smjerovima prateći prometnice, pa tako i onu prema Aseriji i Burnumu, odnosno donedavno Benkovačku cestu.

Zaštitna istraživanja vršena od 2012. do 2014. godine, paralelno s gradnjom plinovoda, odvijala su se u iskopnom kanalu dužine 250-ak i širine 0,80 metara, mjestimice proširivanom. Rezultirala su nalazom 12 grobnih parcela s 41 grobom, od čega 33 paljevinska i 8 kosturnih. Dvadeset devet grobova pripada horizontu prvog i početka 2. stoljeća, 11 grobova horizontu 2. stoljeća, i moguće jedan grob 3. stoljeću. Nalazi iz grobova (kamene urne, keramika tankih stijenki, lucerne, tera sigilata, amfore, kuhinjsko posuđe, novac, nakit i dijelovi nošnje, antropološki ostaci) su pripremljeni za objavu u katalogu izložbe *Grad mrtvih; Nekropola antičkog Zadra*.

U ovom radu analizirana je tera sigilata pronađena izvan grobova, u slojevima grobnih parcela, ali donesen je pregled, odnosno referiralo se i na teru sigilatu pronađenu u grobovima u funkciji priloga. Kako u grobovima, tako se i u slojevima nalazila sigilata triju provenijencija: istočnomediterranske, italske i afričke. Međutim, bitna je razlika u njihovom omjeru. U grobovima, od ukupno 13 pronađenih sigilatnih posuda, čak 11 ih pripada istočnoj sigilati, dok su dvije italske i jedna afrička (**graf 1**). U slojevima je omjer drugačiji: od 80 kataloških jedinica, 47 ih je italske, 31 istočne i dvije afričke provenijencije (**graf 2**).

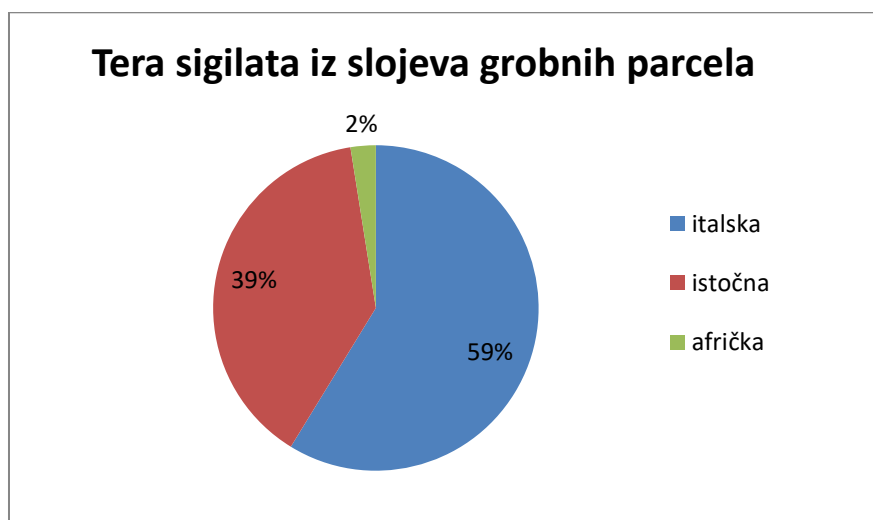
Među nalazima italske sigilate u slojevima izdvojeno je 13 tipova posuda. Od toga je pet tipova tanjura/pladnjeva (14 primjeraka) i pet tipova zdjelica (6 primjeraka) (**graf 3**).²⁸² Reljefne italske sigilate je zabilježeno devet primjeraka, od čega sedam pripada *Sarius* šalicama, te po jedan *Aco* čaši (?) i kupi na nozi (**graf 4**). Prema tome, ako se zdjelicama

²⁸² Iz ove bilance izostavljeni su pečati i tipološki neodređeni ulomci oboda i dna.

glatke sigilate pridruže reljefne šalice/čaše, ispada da je broj tanjura približno jednak broju šalica/zdjelica (14:15). Od svih nalaza italske sigilate, samo su četiri primjerka aretinske fakture (*Consp. 4, Consp. 26*, te dva neodređena ulomka dna).

Graf 1. Zastupljenost tere sigilate u grobovima prema provenijenciji.

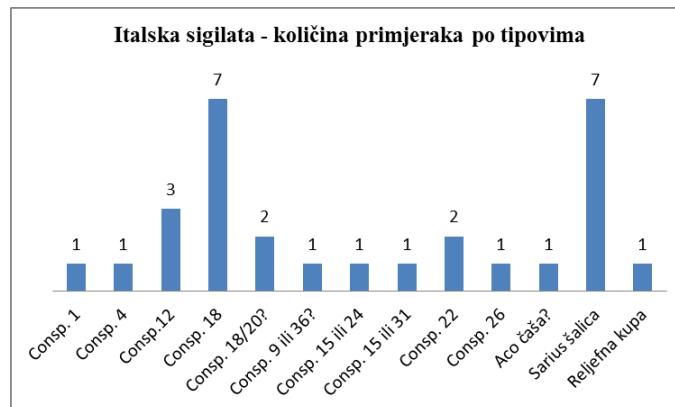
Graf 2. Zastupljenost tere sigilate u slojevima prema provenijenciji.

Najranija forma koja se pojavljuje je crnopremazani tanjur *Consp. 1* koji se inače datira od kasnorepublikanskog doba do oko 15. godine. Forme *Consp. 12.4, 22, 36/9?, 15/31?, 15/24?, 18* se pojavljuju u srednje- i kasnoaugustovskom dobu, odnosno krajem 1. st. pr. Kr. Nijedan pronađeni grob nema tako ranu dataciju, međutim nalazi ovih ranijih formi bi mogli ukazivati da je prostor nekropole bio aktivan već krajem 1. st. pr. Kr. U period između augustovskog doba i sredine 1. st. može se okvirno datirati većina formi. Po dugovječnijem trajanju se ističu

eventualna forma *Consp. 36* i tanjur/pladanj *Consp. 20* (**tablica 7**). Koncentracija italskih nalaza unutar 1. polovice 1. st. je očekivana, s obzirom da je tad bio vrhunac proizvodnje i distribucije sjeverno- i srednjoitalske sigilate. U taj period se datira i zdjelica *Consp. 26* pronađena kao grobni prilog, dok je italska zdjelica *Consp. 3* iz drugog groba s datacijom između 80-ih i 140. definitivno najkasnija italska, odnosno kasnopadanska posuda na lokalitetu.

Graf 3. Vrste posuđa italske sigilate u slojevima.

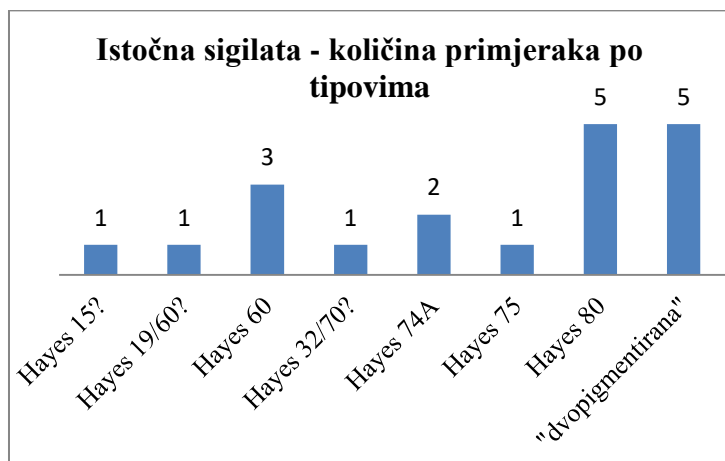
Graf 4. Broj primjeraka pojedinih tipova italske sigilate u slojevima.

	tipologija (<i>Consp. 20</i>)	kasno- republ.	rano august.	srednje august.	kasno august.	rano tiber.	kasno tiber.	klaud.	sred. 1. st.	flavijev.	kraj 1. st.	poč. 2. st.	sred. 2. st.	kraj 2. st.
1	1				cca									
2	12.4													
3	22													
4	36/9				//////////cca									
5	15/31				//////////									
6	15/24				//////////cca									
7	18													
8	Aco													
9	Sarius													
10	reljefne kupe													
11	26													
12	4/4.6													
13	20													

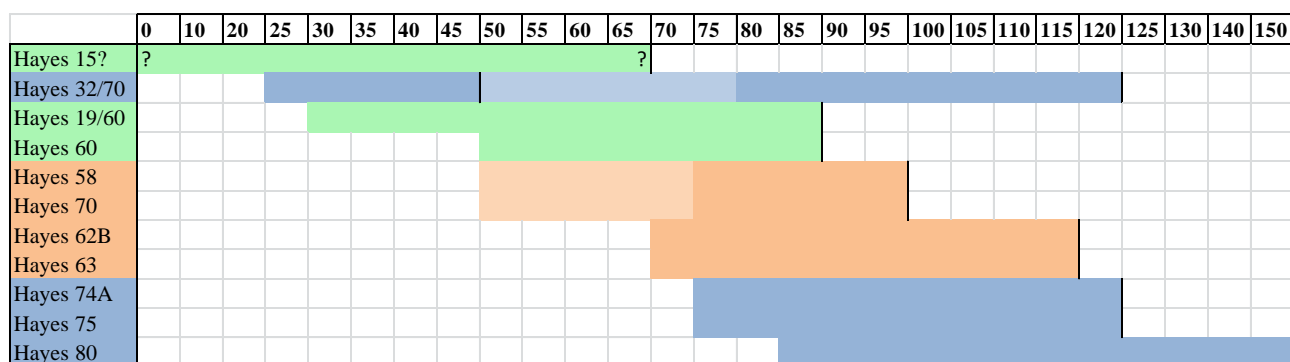
glatka sigilata - tanjuri
glatka sigilata - zdjelice
reljefna sigilata (datacija prema Brusiću)

Tablica 7. Kronološki okvir tipova italske sigilate iz slojeva nekropole u *UfIZ*.

Omjer vrsta posuđa kod nalaza istočnomediteranske sigilate u slojevima je nešto drugačiji. Pet je tipova zdjelica s 14 primjeraka, i tri tipa tanjura s pet primjeraka.²⁸³ Najviše je primjeraka zdjele *Hayes 80* i "dvopigmentirane" zdjele za koju nije jasno pripada li sigilati B ili pontskoj (**graf 5**). Slična je situacija s nalazima u grobovima: tri su tanjura i osam je zdjelica. I kod nalaza iz slojeva i kod onih iz grobova, pretežno se radi o kasnijoj seriji B2. Iz nalaza u grobovima ranijoj seriji B1 (ili prijelaznoj B1/2) pripada, i to eventualno, samo primjerak *Hayes 32/70*. Od nalaza u slojevima, seriji B1 ili B1/2 eventualno pripada također *Hayes 32/70*, uz *Hayes 15* i *Hayes 19/60*. Kad se komparira vremenske odsječke tipova istočne sigilate, bilo u slojevima, bilo u grobovima, dobije se stepeničasta distribucija koja najviše pokriva period od sred. 1. st. do 120./125. godine, točno u periodu kada se distribucija sigilate B raširila, iskoristivši pad produkcije italjskih sigilata (**tablica 8**).

Graf 5. Broj primjeraka pojedinih tipova istočne B sigilate u slojevima.

Tablica 8. Kronološki okvir i usporedba tipova istočne sigilate s prostora nekropole u *UfIZ*.

- nalazi samo u slojevima
- nalazi samo u grobovima
- nalazi i u slojevima i u grobovima

²⁸³ Ovdje su izostavljeni neodređeni ulomci oboda i dna.

Na koncu, tri nalaza afričke sigilate su minimalan, ali ipak značajan pokazatelj razvoja događaja, odnosno nadolazeće afričke megaprodukcije. Sva tri nalaza pripadaju različitim provenijencijama. Posuda iz groba pripada afričkoj sigilati A, tipu *Lamboglia 2c* koji se stavlja u početak 3. stoljeća. Od dva ulomka stijenki iz slojeva, jedan nedijagnostički se pripisuje sigilati C1-C2 (početak 3. – početak 4. st.), dok je drugi s ukrasom kružnica najkasniji, pripada sigilati D i datira se između 350. i 420. godine.

Ako usporedimo mogući vremenski raspon svih definiranih tipova sigilate u slojevima i grobovima po grobnim parcelama, tome dodamo i databilne nalaze novaca iz urni, dobit ćemo izrazito nepravilnu distribuciju, odnosno kronološku sliku (**tablica 9**). Za razliku od Starigrada, gdje se navodno može pratiti redosljed ukapanja starijih grobova prema mlađima od zapada prema istoku, analiza materijala pokazuje da je takvu pojavu ovdje teško utvrditi.²⁸⁴ Gotovo u svakoj parceli ima keramičkog materijala od 1. pol. 1. st. do u početak ili 1. pol. 2. stoljeća, na temelju čega se može zaključiti da se sahranjivanje pokojnika odvijalo "istovremeno" u svim parcelama. Isto tako, numizmatički nalazi su dragocjeni za dataciju konteksta, ali treba biti svjestan da daju "samo" *terminus post quem*. Najslikovitiji primjer te problematike je grob 24 u kojem se kao grobni prilog nalazi Oktavijanov novac iskovan 38. pr. Kr. i tanjur istočne sigilate B *Hayes 62B* čija produkcija počinje oko 70. godine. Taj slučaj je isto tako pokazatelj važnosti tipološkog određenja keramike koje itekako može kalibrirati dataciju na temelju novca.

Sigilata iz grobova, pretežno istočne provenijencije, očekivano datira u doba najjače distribucije tog posuđa, u 2. pol. 1. st. i početak 2. stoljeća, dok je u slojevima omjer italske i istočne otprilike 60:40, s tim da, kako je prije naglašeno, 1. pol. 1. st. okupira uglavnom italska, a 2. pol. 1. st. istočna sigilata. Nameće se pitanje: kako to da u ulozima grobnih priloga u vidu sigilatnih posuda dominiraju one istočne provenijencije, dok u slojevima udio italske, ranije sigilate, prevladava za 10-ak posto? Prisutnost ranijih tipova italske sigilate upućivala bi na korištenje prostora nekropole već krajem 1. st. pr. Kr. ili početak 1. st., bez obzira na to što nijedan grob nije tako rano datiran. Uostalom, treba stalno imati na umu da se ipak radi o kanalu od 80-ak cm varirajuće dubine, dok grobne parcele na susjednom dijelu, kako je pokazalo istraživanje B. Nedved, imaju površinu od 4 do 10 metara kvadratnih.

²⁸⁴ SERVENTI 2014, 551.

Sljedeće pitanje je odgovara li sadržajno-kronološka slika sigilatnih nalaza s ove nekropole drugim rimskim nekropolama kvarnerske i dalmatinske obale. Nažalost, materijal iz grobova (a pogotovo onaj iz slojeva) često nije objavljen iznad preliminarne razine. Na nekropoli u Bakru, datiranoj numizmatičkim nalazima od 50-ih do 160-ih godina, zastupljenost istočne sigilate je 52%,²⁸⁵ što i nije pretjerano veliki udio s obzirom da je riječ o periodu dominacije spomenutog posuđa. Nekropola u Osoru se nešto razlikuje, datirana je od augustovskog doba do sredine 2. st., s prisutnom italskom, istočnom i afričkom sigilatom, među kojima je najviše zastupljena padanska glatka sigilata.²⁸⁶

Sličnost nekropole u *UfIZ* s kvarnerskima je ta da ovdje, kao ni tamo, nisu zabilježeni nalazi južnogalske sigilate, unatoč tome što je tijekom 1. st. imala kvalitetnu i jaku produkciju. Razlog tome je dominantno morska trgovina između istočne obale Jadrana, Italije i istoka, a kasnije i sjeverne Afrike.²⁸⁷ Zaključak R. Makjanić, kako "import s istočnog Mediterana ukazuje na potpunu orijentaciju kvarnerskog područja na trgovinu morskim putevima, te uklapanje u širi mediteranski prostor",²⁸⁸ primjenjiv je i na zadarsko područje. Pojava određene uvozne robe je ovisila o ukusu i potrebama stanovništva, ali i o postojećoj trgovačkoj mreži. Roba s istoka se uvozi još od helenizma, aretinska sigilata već od 2. desetljeća pr. Kr., a početkom nove ere i padanska sigilata.²⁸⁹ Od 2. st. počinje import afričke keramike, koji će ostati dominantan do 7. stoljeća. Sigilata s prostora nekropole u *UfIZ* se uklapa u opću kronološko-prostornu sliku kolanja keramičkih proizvoda od 1. do 2. stoljeća, a njeno mjesto u grobnim kontekstima bi daljnjim objavama materijala i usporedbama inventara grobova trebalo biti rasvjetljenije.

²⁸⁵ MAKJANIĆ 1983, 52.

²⁸⁶ MAKJANIĆ 1985, 39-44.

²⁸⁷ MAKJANIĆ 1983, 52.

²⁸⁸ MAKJANIĆ 1983, 51.

²⁸⁹ BRUSIĆ 1993, 81-84.

7. Literatura

Kratice:

Atlante I = Atlante delle forme ceramiche I. Ceramica fine romana nel bacino Mediterraneo (Medio e tardo Impero), Enciclopedia dell'arte antica, Classica e Orientale, Roma, 1981.

Atlante II = Atlante delle forme ceramiche II. Ceramica fine romana nel bacino Mediterraneo (Tardo ellenismo e primo Impero), Enciclopedia dell'arte antica, Classica e Orientale, Roma, 1985.

CONSPECTUS, 1990. = *Conspectus formarum terrae sigillatae italico modo confectae*, Bonn.

OCK = OXE, A. – COMFORT, H. – KENRICK, P., 2000. – *Corpus Vasorum Arretinorum, A Catalogue of the Signatures, Shapes and Chronology of Italian Sigillata*, II. edition, Bonn.

VAHD = Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku

RCJAZUZd = Radovi Centra Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru

RFFZd = Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru

Popis literature:

ALIHODŽIĆ, T., 2009. = Zadar – Polačišće i Ulica Petra Svačića, *HAG 5/2008*, Zagreb, 2009, 508-509.

ALIHODŽIĆ, T., 2010. = Zadar - Relja (parkiralište), *HAG 6/2009*, Zagreb, 2010, 540-543.

BATOVIĆ, Š., 1970. = Rad arheološkog muzeja u Zadru od 1967. do 1969. godine, *Diadora 5*, Zadar, 1970, 259-298.

BONIFAY, M., 2004. = *Etudes sur la céramique romaine tardive d'Afrique*, BAR International Series 1301, Oxford.

BORZIĆ, I., 2010. = *Keramički nalazi s arheološkog lokaliteta Burnum – Amfiteatar*, doktorska disertacija, Zadar.

BORZIĆ, I., 2011. = *Sarius šalice iz Burnuma, Rimske keramičarske i staklarske radionice, Proizvodnja i trgovina na jadranskom prostoru*, (ur.: G. Lipovac Vrkljan, I. Radić Rossi, B. Šiljeg), Crikvenica, 279-290.

BORZIĆ, I., et al., 2013. = Zadar - Relja Lignum, u: *50 godina Odjela za arheologiju Sveučilišta u Zadru* (ur. A. Uglešić i I. Fadić), Zadar, 2013, 50-51.

- BORZIĆ, I., 2013a. = Radionički pečati na italskoj tera sigilati iz Burnuma, *Archaeologia Adriatica VII*, Zadar, 133-150.
- BRUSIĆ, Z., 1989. = Reljefna sjevernoitalska terra sigillata u Liburniji, *Diadora 11*, Zadar, 93-158.
- BRUSIĆ, Z., 1990. = Italska terra sigillata u Liburniji, *Diadora 12*, Zadar, 79-106.
- BRUSIĆ, Z., 1993. = Vrste importa helenističke i rimske keramike u Liburniju, *Umjetnost na istočnoj obali Jadrana u kontekstu europske tradicije*, Rijeka, 81-90.
- BRUSIĆ, Z., 1999. = *Hellenistic and Roman Relief Pottery in Liburnia*, BAR International Series 817, Oxford.
- BRUSIĆ, Z., 2000. = *Arauzona, Velika Mrdakovica, liburnski grad i nekropola*, Katalog izložbe, Šibenik.
- BRUSIĆ, Z., 2006. = Il porto liburnico e romano di Aenona (Nin), *Archeologia subacquea in Croazia, Studi e ricerche*, Venezia, 33-45.
- BRUSIĆ, Z., 2010. = Zdjele istočne sigilate na podmorskim nalazištima zadarskog akvatorija, *Scripta Branimiro Gabričević dicata*, 115-125.
- CARANDINI, A., 1981. = Ceramica africana. Terra sigillata: vasi. Introduzione, *Atlante I*, Roma, 11-18.
- CARANDINI, A. - SAGUI, L., 1981. = Ceramica africana. Terra sigillata: vasi. Produzione C, *Atlante I*, Roma, 58-77.
- CARANDINI, A. - TORTORELLA, S., 1981. = Ceramica africana. Terra sigillata: vasi. Produzione A, A/D, *Atlante I*, Roma, 19-51.
- CARANDINI, A. - TORTORELLA, S., 1981. = Ceramica africana. Terra sigillata: vasi. Produzione D, *Atlante I*, Roma, 78-116.
- FADIĆ, I., 2007a. = Zadar – Relja (Trgovački centar), *HAG 3/2006*, Zagreb, 2007, 347-349.
- FADIĆ, I., 2007b. = Zadar – Relja (Vrt Relja), *HAG 3/2006*, Zagreb, 2007, 350-352.
- FADIĆ, I., 2007c. = Zadar – Relja (Zrinsko-Frankopanska ulica), *HAG 3/2006*, Zagreb, 2007, 352-353.
- GLUŠČEVIĆ, S., 1990. = Rimska nekropola u Kaljskoj ulici, *Diadora 12*, Zadar, 107-194.
- GLUŠČEVIĆ, S., 2005. = *Zadarske nekropole od 1. do 4. stoljeća : organizacija groblja, pogrebni obredi, podrijetlo, kultura, status i standard pokojnika*, doktorska disertacija, Zadar, 2005.
- HAYES, J. W., 1972. = *Late Roman Pottery*, London-Roma.
- HAYES, J. W., 1985. = Sigillate Orientali, *Atlante II*, 1-96.

- HAYES, J. W., 1997. = *Handbook of Mediterranean Roman Potery*, London.
- ILAKOVAC, B., 1982. = Rimski akvedukti na području sjeverne Dalmacije, Zagreb, 1982.
- ILKIĆ, M., 2014. = Numizmatički nalazi iz antičke nekropole u Ulici Ivana Zadranina u Zadru, *Grad mrtvih - nekropola antičkog Zadra*, katalog izložbe, Zadar, 2014. (u objavi)
- JURIŠIĆ, M., 2000. = Ancient Shipwrecks of the Adriatic, Maritime transport during the first and second centuries AD, BAR International Series 828, Oxford.
- KENRICK, P. M., 2000. = Stamped *sigillata* from Northern Italy: patterns of distribution, *Produzione ceramica in area Padana tra il II secolo a.C. e il VII secolo d.C: nuovi dati e prospettive di ricerca* (ur.: G. P. Brogiolo, G. Olcese), Mantova, 47-52.
- MAGGI, P., 2001. = Ceramica fine da mensa, *Loron (Croatie) – Un grande centre de production d'Amphores à huile Istriennes (I er – IV e S. P.C.)*, Bordeaux, 127-176.
- MAGGI, P., 2006. = La distribuzione delle sigillate di produzione orientale nell'arco Adriatico nord-orientale: problemi di metodo, *Putovi antičkog Jadrana*, Bordeaux-Zadar, 179-194.
- MAKJANIĆ, R., 1983. = Istočna sigillata na Kvarneru, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu 1*, Zagreb, 51-64.
- MAKJANIĆ, R., 1985. = Terra sigillata iz rimskih nekropola u Osoru i Bakru, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu 2*, Zagreb, 39-50.
- MARŠIĆ, D., 2014. = Ulomak stele pronađen na nekropoli u Ulici Zdravca, *Grad mrtvih: nekropola antičkog Zadra (arheološka istraživanja u Ulici fra Ivana Zadranina)*, Katalog izložbe, Zadar. (u objavi)
- MAURIN, D., 2014. = Terra sigillata, *Grad mrtvih: nekropola antičkog Zadra (arheološka istraživanja u Ulici fra Ivana Zadranina)*, Katalog izložbe, Zadar. (u objavi)
- MAURIN, D. – PARAMAN, L., 2014. = Istraživanje rimske nekropole u Ulici Ivana Zadranina, *Grad mrtvih: nekropola antičkog Zadra (arheološka istraživanja u Ulici fra Ivana Zadranina)*, Katalog izložbe, Zadar. (u objavi)
- MAZZEO SARACINO, L., 1985 = Terra sigillata Nord-Italica, *Atlante II*, 175-230.
- MEDINI, J., 1970. = Kult Apolona Likijskog u Jaderu, *Diadora 5*, Zadar, 1970, 131-144.
- MILETIĆ, Ž., 2004. = O rimskim cestama na aserijatskom području, *Asseria 2*, Zadar, 2004, 7-21.
- NEDVED, B., 1980. = Zaštitno istraživanje rimskih grobova u Zadru, *Diadora 9*, Zadar, 1980, 341-356.

- PARICA, M., 2008. = Istočnomediteranska keramika iz antičke luke u Pakoštanima, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 25, Zagreb, 81-96.
- PEROVIĆ, Š. - FADIĆ, I., 2009. = Zaštitno arheološko istraživanje dijela antičke nekropole Zadra u Zrinsko-Frankopanskoj ulici, *Diadora* 23, Zadar, 45-131.
- PETRICIOLI, I., 1954 = Nalaz kasnoantiknih grobova u Zadru, *VAHD* 54, Split, 1954, 199-201.
- PRTENJAČA, I., 2011. = Lončarski pečati s lokaliteta Sveti Ivan i Kod "Zdravljaka" u Zadru, *Diadora* 25, Zadar, 55-74.
- SERVENTI, Z., 2014. = *Nekropole rimske Liburnije: Aspekti društvene i religijske povijesti*, doktorska disertacija, Zadar, 2014.
- STIPČEVIĆ, A., 1977 = Kulturno-povijesni spomenici u Arbanasima, *RCJAZUZd* 24, Zadar, 1977, 319-339.
- SUIĆ, M., 1958. = Novija arheološko-topografska istraživanja antičkog Jadera, *Zbornik Instituta za historijske nauke u Zadru*, sv. 2, Zadar, 1958, 13-50.
- SUIĆ, M., 1976. = Obrambeni sustav i prospekt antičkog Zadra s kopnene strane, *RFFZd*, *Razdio filoloških znanosti* (9), *Razdio društvenih znanosti* (6), 1975/1976, Zadar, 1976, 533-554.
- ŠIMIĆ-KANAET, Z., 2003. = Keramika, *Tilurium I, Istraživanja 1997. – 2001.* (ur. M. Sanader), Zagreb, 109-188.
- ŠIMIĆ-KANAET, Z., 2003a. = Lončarski pečati na rimskoj keramici s Garduna, *Opuscvla Archaeologica* 27, Zagreb, 455-462.
- ŠIMIĆ-KANAET, Z., 2010. = *Tilurium II, Keramika 1997. – 2006.*, Zagreb.
- TOPIĆ, M., 2002 [2003]. = Stolno posuđe i glinene svjetiljke iz Augusteuma Narone, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* 95, Split, 183-344.
- VON GONZENBACH, V., 1975. = Pottery from Closed Deposits, *Excavation in Salona, Yugoslavia (1969-1972)*, New Jersey, 181-208.
- VUČIĆ, J., 2010. = Zadar – Glagoljaška ulica, *HAG* 6/2009, Zagreb, 2010, 539-540.

Link:

<http://www.zadarski.hr/kolumne/vremeplov/clanak/id/17289/rotor-na-putu-kotlara-prije-80-godina> (datum zadnje provjere 10.3.2016.)

http://zadaretro.info/ars%20memorie/8_kopno.htm (datum zadnje provjere 10.3.2016.)

8. Katalog i table

ITALSKA TERA SIGILATA: TANJURI

*Consp. 1***Kat. broj: 1**

Parcela/SJ/kv: IV/290/16-17. Opis: Ulomak oboda tanjura zaobljenog vrha, nakošen prema van. Svijetle bež gline, čvrste. S obje strane je crni, polusjajni premaz. Visina: oko 20 mm. Promjer: min. 150 mm. Debljina: 7 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

*Consp. 4***Kat. broj: 2**

Parcela/SJ/kv: II/128/10-11. Opis: Ulomak oboda tanjura blago zaobljene stijenke i stanjenog vrha. Na vrhu s unutrašnje strane ima plitku profilaciju. Prijelaz iz oboda u dno s vanjske strane je oštro izveden. Čvrsta roza glina. Premaz je sjajni, crvenosmeđi. Visina: 13 mm. Promjer: 140 mm. Debljina: 4,5 mm. Provenijencija: srednja Italija.

*Consp. 12***Kat. broj: 3**

Parcela/SJ/kv: III/281/12. Opis: Ulomak oboda tanjura s trakasto istaknutim gornjim dijelom. Na unutrašnjoj strani je „stepenica“ koji dijeli površinu na gornj i donji konkavni dio. Prijelaz obod-dno je oštar. Glina je čvrsta, na mjestima bjelkasta ili roskasta, s pokojom svjetlucavom česticom. Premaz je loše sačuvan, bio je crvenosmeđ, ali je izbljedio u crvenonarančastu boju. Visina: 23 mm. Promjer: 100 mm. Debljina: 5 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

Kat. broj: 4

Parcela/SJ/kv: III/386/13. Opis: Ulomak oboda tanjura s trakasto istaknutim gornjim dijelom. Na unutrašnjoj strani je „stepenica“ koji dijeli površinu na gornj i donji konkavni dio. Prijelaz obod-dno je oštar. Glina je čvrsta, roskasta, s pokojom svjetlucavom česticom. Premaz je izvana mat crvenosmeđ, iznutra crvenonarančast. Visina: 22 mm. Promjer: oko 140 mm. Debljina: 4,5 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

Kat. broj: 5

Parcela/SJ/kv: VI/285/21-25. Opis: Ulomak oboda tanjura, trakasto istaknutog. Na vrhu je plitka profilacija, unutrašnja stijenka je zaobljena. Glina je jako svjetlonarančaste boje, meka. Premaz je polusjajni crvenosmeđ. Visina: 13 mm. Promjer: min. 130 mm. Debljina: 4 mm. Provenijencija: sjeverna Italija

*Consp. 18***Kat. broj: 6**

Parcela/SJ/kv.: III/281/12. Opis: Četiri ulomka oboda tanjura tripartitno oblikovanog izvana, s dosta konkavnim središnjim dijelom. Na gornjem i donjem rubu je tanka profilacija. Kanalić po sredini dijeli unutrašnjost na dva dijela, gornji dio je konkavan. Glina je meka, sa svjetlucavim česticama, svjetlonarančaste boje. Mat crvenosmeđi premaz je mjestimice izbljedio u crvenonarančastu. Visina: 22 mm. Promjer: 140 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

Kat. broj: 7

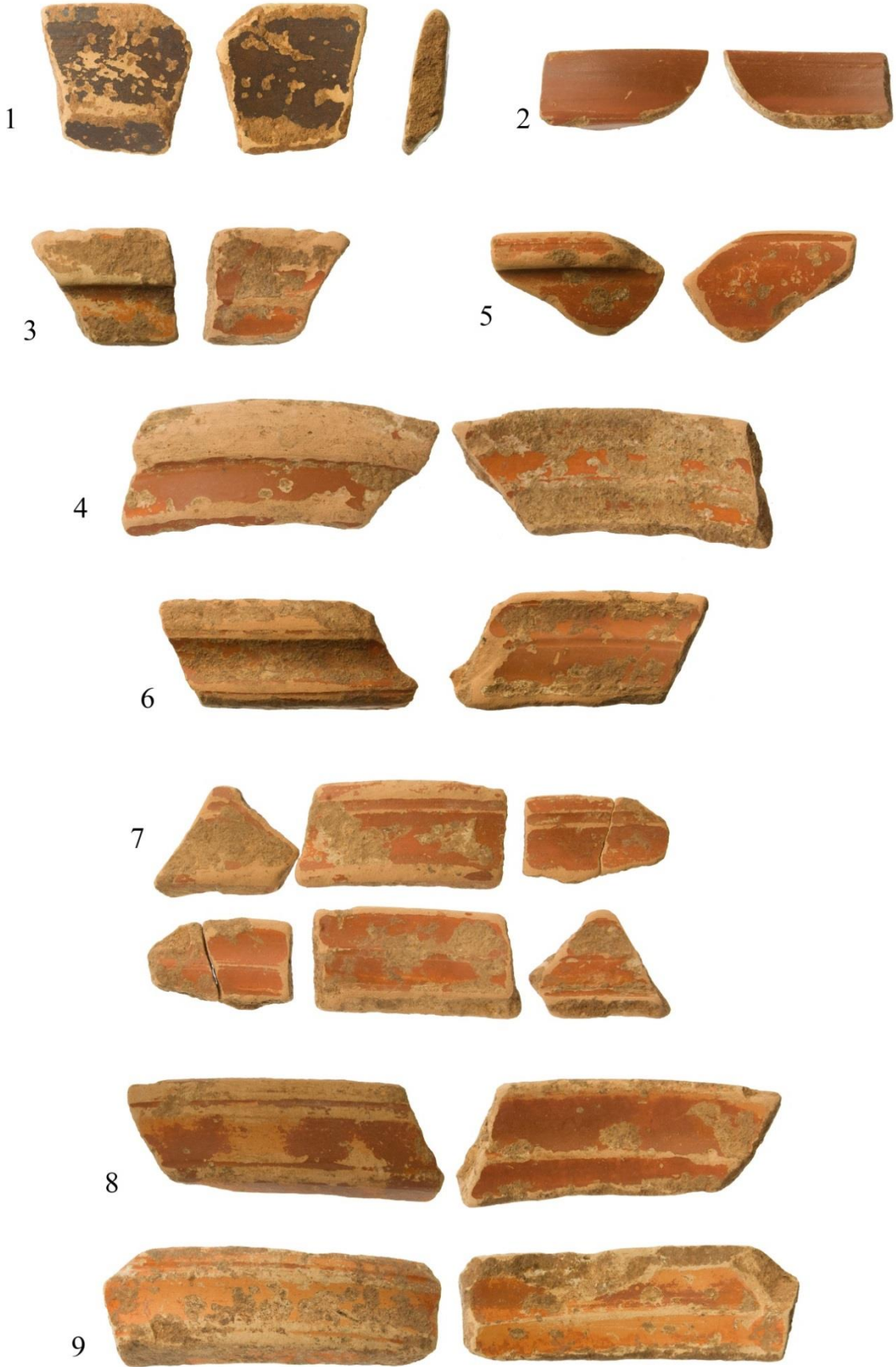
Parcela/SJ/kv.: III/281/12; II/95/12. Opis: Devet ulomaka oboda (7 iz SJ 281, 2 iz SJ 95) istog tanjura. Obod je blago konkavnog središnjeg dijela, s plitkom širokom profilacijom na vrhu. Kanalić po sredini dijeli unutrašnjost na dva dijela, gornji dio je konkavan. Glina je roskastonarančasteboje s mat crvenosmeđim premazom. Visina: 21 mm. Promjer: 150 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

Kat. broj: 8

Parcela/SJ/kv.: III/281/12. Opis: Ulomak tripartitno oblikovanog oboda tanjura. Konkavnog je središnjeg dijela, s profilacijom na vrhu i dnu. Iznutra, u donjoj polovici, je stepenica koja dijeli površinu na dva konkavna dijela. Glina je roskastobež boje s ponešto svjetlucavih čestica. Mat crvenosmeđ premaz je mjestimice izbljedio. Visina: 21 mm. Promjer: 160 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

Kat. broj: 9

Parcela/SJ/kv.: III/386/13. Opis: Ulomak tripartitno oblikovanog oboda tanjura. Konkavnog je središnjeg dijela, s profilacijom na vrhu i dnu. Iznutra, u donjoj polovici, je stepenica koja dijeli površinu na dva dijela, gornji je konkavan. Glina svjetlobež boje s pokojom svjetlucavom česticom. Mat crvenosmeđ premaz je većinom izbljedio u narančastu boju. Visina: 22 mm. Promjer: 160 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

ITALSKA TERA SIGILATA: TANJURI

*Consp. 18***Kat. broj: 10**

Parcela/SJ/kv.: III/254/12-13. Opis: Sitan ulomak oboda, vjerojatno tripartitno oblikovanog tanjura. Na vrhu unutrašnje i vanjske strane je plitka profilacija. S unutrašnje strane se nalazila stepenica, dio iznad je konkavan. Glina svijetle narančastoroskaste boje, premaz mat crvenosmeđ. Visina: = 14 mm. Promjer: 140 mm? Provenijencija: sjeverna Italija.

Kat. broj: 11

Parcela/SJ/kv.: III/281/13-14. Opis: Ulomak oboda tanjura, izvana dosta vertikalna, iznutra izraženo bipartitno oblikovanje tankim rebrom i kanalićem. Čvrsta faktura, bež boja gline, premaz mat crvenosmeđi, izbljedio u crvenonarančasti. Visina: 21 mm. Promjer: 200? mm. Deblj. stijenke: 3 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

Kat. broj: 12

Parcela/SJ/kv.: VI/285/21-25. Opis: Ulomak oboda tripartitno oblikovanog pladnja. Na gornjem rubu su s dvije profilacije (šira i uža), a na donjem jedna. S unutrašnje strane stepenica dijeli površinu na gornji i donji blago konkavni dio. Glina je čvrsta, zrnate teksture, bež boje. Premaz je mat crvenosmeđ. Visina: 28 mm. Promjer dna: min. 240 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

*Consp. 18-20?***Kat. broj: 13**

Parcela/SJ/kv.: III/95/12. Opis: Dva ulomka oboda i jedan ulomak prelaza oboda u dno. Obod je konkavan s vanjske strane, s unutrašnje konkavno-konveksan. Na vrhu je slabo vidljiva plitka profilacija. Glina je meka, roskastobež boje, premaz mat crvenosmeđ. Visina: 17 mm. Promjer: 160 mm? Debljina dna: 5 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

Kat. broj: 14

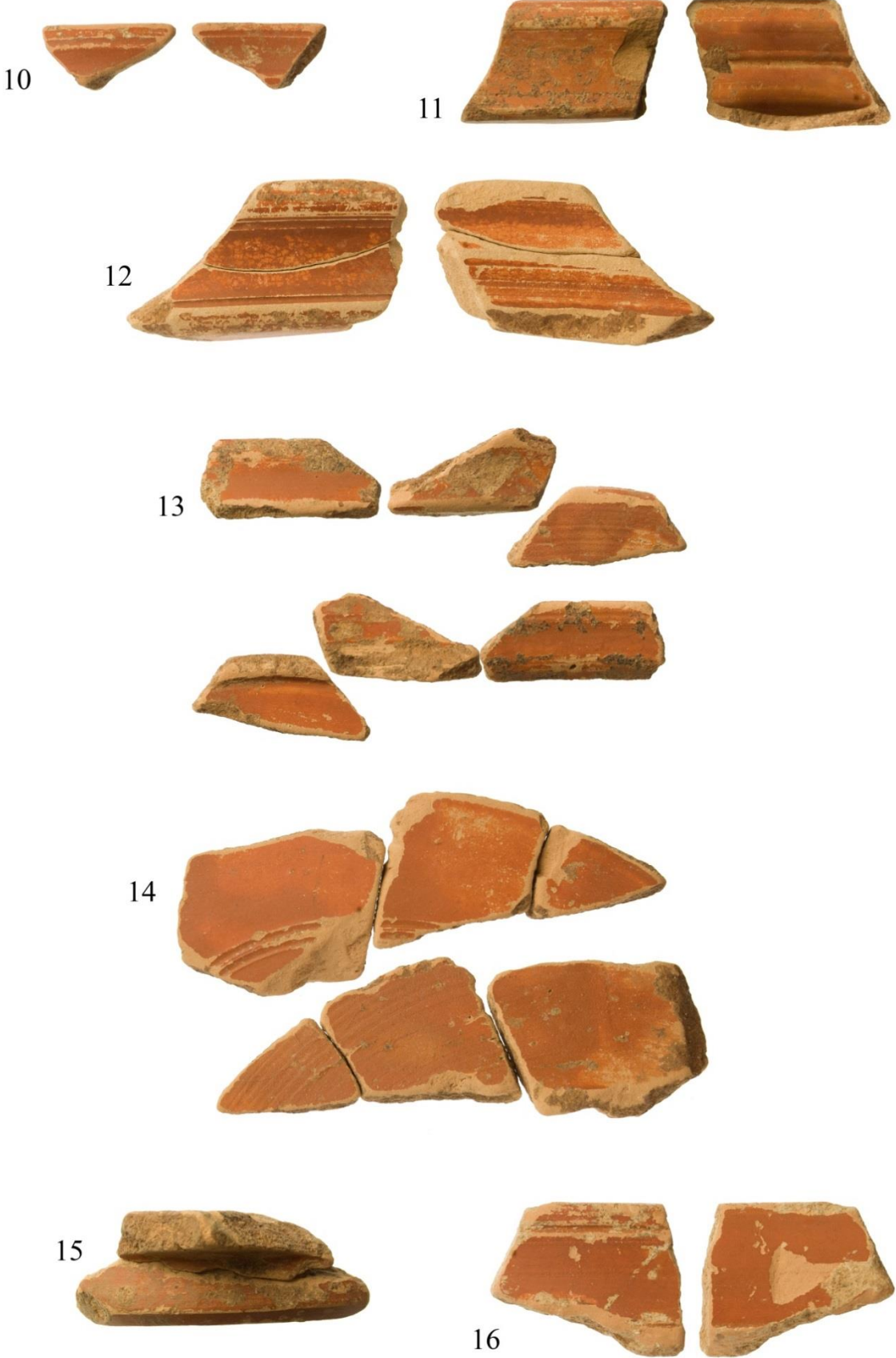
Parcela/SJ/kv.: III/95/12. Opis: Tri ulomka ravnog dna s dvije žlijebljene koncentrične kružnice. Glina je meka, roskastobež boje, premaz mat crvenosmeđ. Debljina unut. ruba: 5 mm. Debljina vanjskog ruba: 7,5 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

Kat. broj: 15

Parcela/SJ/kv.: III/95/12. Prstenasta noga, s unutrašnje strane nakošena prema van, a s vanjske bikonična. Gornji konus je viši, donji niži. Glina je meka, roskastobež boje, premaz mat crvenosmeđ. Promjer: 80 mm. Visina (s pripadajućim ul. dna): 22 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

Kat. broj: 16

Parcela/SJ/kv.: VI/136/24. Opis: Ulomak vertikalnog oboda pladnja. Po sredini je blago konkavan, s profilacijom profilaciju na vrhu i dnu. Iznutra je blago konveksan. Vrh je dosta sužen u odnosu na dno. Glina je meka roskastonarančasta, a premaz polusjajan crvenosmeđi. Visina: 28 mm. Promjer: min. 200 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

ITALSKA TERA SIGILATA: ZDJELICE

*Consp. 9/36?***Kat. broj: 17**

Parcela/SJ/kv.: IV/290/16 (P10). Opis: Ulomak oboda zdjelice zaobljene stijenke i vrha. Pri vrhu oboda izvana je dublja i šira profilacija, a iznutra tanja i plića. Glina je svijetlobež boje, premaz mat crvenosmeđ. Visina: 14 mm. Promjer: min. 90 mm. Debljina: 3 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

*Consp. 15/24?***Kat. broj: 18**

Parcela/SJ/kv.: III/281/12 (3 ulomka), III/102/13 (3 ulomka). Opis: Šest ulomaka zdjelice uvijenog oboda. Vrh je podvučen profilacijom. Prijelaz iz oboda u stijenku na vanjskoj strani je naglašen bridom, dok je iznutra stepenica. Glina je svijetlobež boje sa svjetlucavim česticama, a premaz je gusti mat crvenosmeđ. Visina: 30 mm. Promjer: 120 mm? Debljina: 5 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

*Consp. 15/31?***Kat. broj: 19**

Parcela/SJ/kv.: III/281/12 Opis: Ulomak oboda zdjelice zaravnjenog vrha, gotovo kvadratnog presjeka. Na vanjskoj strani je profiliran žlijebom, širim rebrom i opet žlijebom. Svijetlobež je gline s ponešto svjetlucavih čestica. Premaz je mat crvenosmeđ. Visina: 10 mm. Promjer: 50 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

*Consp. 22***Kat. broj: 20**

Parcela/SJ/kv.: V/250/20. Opis: Četiri ulomka oboda i tijela zdjelice koničnog (?) oblika. Obod je izvijen, izvana konkavan, iznutra konveksan, zaobljenog vrha. Prijelaz oboda u donji konus je naglašen. Glina je svijetlobež, zrnate teksture, s polusjajnim crvenosmeđim premazom, na dijelovima narančastim. Visina: 42 mm. Promjer (rame): 70 mm. Debljina: 4 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

Kat. broj: 21

Parcela/SJ/kv.: II/215/10-11. Opis: Ulomak oboda zdjelice s naglašenim prijelazom u donji konus. Obod je izvijen i dosta okrhnut, ali sačuvani ostatak premaza na vrhu pokazuje punu visinu. Cijelim područjem oboda se spuštaju suptilne profilacije. Glina je narančastoroskasta, premaz je polusjajne crvenosmeđe boje. Visina: 21 mm. Promjer (rame): 70 mm. Debljina: 3 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

*Consp. 26***Kat. broj: 22**

Parcela/SJ/kv.: VIII/151/29. Opis: Ulomak ravnog nenaglašenog oboda zdjelice. Facetiranog je vrha. Izvana je plitka profilacija preko kojeg se nalazila (otučena) aplicirana vitica sa spiralnim završetkom (vjerojatno dvostrukim). Glina je roskastonarančasta, sa sjajnim crvenosmeđim premazom. Visina: 12 mm. Promjer: 90 mm. Debljina: 3 mm. Provenijencija: srednja Italija.

ITALSKA TERA SIGILATA: NEODREĐENI OBOD

Kat. broj: 23

Parcela/SJ/kv.: ist. od GP XI/517/17. Opis: ulomak oboda veće zdjele/tanjura? Kose stijenke, vrh oboda "pada" prema van. Glina svijetle narančastosmečkaste boje. Premaz mat crvenosmeđi. Visina: 34 mm. Promjer: 210 mm. Debljina stijenke: 6,5 mm. Provenijencija: sjeverna Italija?

ITALSKA TERA SIGILATA: NEODREĐENA DNA I NOGE

Kat. broj: 24

Parcela/SJ/kv.: IV/152/16-17. Opis: Dio noge i dna tanjura. Prstenasta noga je iznutra nakošena prema van, izvana bikonična. Vrh je istrošen i bez premaza, stoga je teško reći je li bio ravan ili špicast. Na ravnom dnu s unutrašnje strane, točno iznad noge, nalazi se trostruka koncentrična profilacija. Gline je meka narančastoroskasta, a premaz polusjajjan, crvenosmeđ. Visina: 21 mm. Promjer (vrh noge): 80 mm. Debljina vanj. ruba: 5 mm. Debljina unut. ruba: 4 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

17

19

18

20

21

22

23

24

ITALSKA TERA SIGILATA: NEODREĐENA DNA I NOGE

Kat. broj: 25

Parcela/SJ/kv.: IV/290/16. Opis: Ulomak noge s dijelom dna tanjura. Prstenasta noga je iznutra nakošena prema van, a izvana bikonična. Vrh je istrošen i bez premaza, stoga je teško reći je li bio tup ili špicast. Glina je smečkastonarančasta, s ponešto svjetlucavih čestica. Premaz sasvim izbljedio u crvenonarančastu boju. Visina: 15 mm. Promjer (vrh noge): 80 mm. Debljina vanj. ruba: 6 mm. Debljina unut. ruba: 3 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

Kat. broj: 26

Parcela/SJ/kv.: IV/289/17. Opis: Ulomak prstenaste noge. S unutrašnje strane je ravna, a vanjske bikonična. Vrh je stanjen, najvjerojatnije je bio špicast. Meka zrnata glina, roskastobež boje. Duljina: 19 mm. Širina: 21 mm. Promjer: min. 70 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

Kat. broj: 27

Parcela/SJ/kv.: V/195/18 (P5). Opis: Ulomak prstenaste noge. S unutrašnje strane je ravna, a vanjske bikonična. Vrh je stanjen, najvjerojatnije je bio špicast. Meka zrnata glina, roskastobež boje. Duljina: 14 mm. Širina: 19 mm. Promjer: min. 70 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

Kat. broj: 28

Parcela/SJ/kv.: VII/362/27. Opis: Ulomak noge zdjelice/šalice s kosom stijenkom. Prstenasta noga je nakošena prema van, spoj sa stijenkom s vanjske strane je naglašen rebrom, a s unutrašnje strane stepenicom. Vrh je facetiran. Samo dno je blago konkavno, visoko postavljeno i dosta tanje od stijenke. S unutrašnje strane, u centru profilirane kružnice, nalazi se dio pravokutnog pečatnog polja. Glina je svijetlobež boje, premaz crvenosmeđ. Visina: 15 mm. Promjer: 30 mm. Deblj. stijenke: 4 mm. Deblj. dna: 2,5 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

Kat. broj: 29

Parcela/SJ/kv.: VIII/135/28. Opis: Ulomak noge pladnja, tipa *Consp. B 1.8*. Nakošenog je kvadratnog presjeka. S vanjske strane je dno bilo niže nego s unutarnje. Glina je meka bež, premaz crvenosmeđ izbljedio u narančastu. Visina: 19 mm. Promjer: min 120 mm. Širina vrha dna: 13 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

Kat. broj: 30

Parcela/SJ/kv.: II/128/10-11. Opis: Ulomak dna tanjura/pladnja s dvije koncentrične profilacije. Glina smečkaste boje, premaz crvenosmeđ. Duljina: 25 mm. Širina: 45 mm. Debljina: 8 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

Kat. broj: 31

Parcela/SJ/kv.: III/281/11-13. Opis: Manji ulomak dna s dvije koncentrične profilacije. Možda dio dna kat. br. 14? Duljina: 24 mm. Širina: 21 mm. Debljina: 6 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

Kat. broj: 32

Parcela/SJ/kv.: IV/290/16. Opis: Ulomak dna tanjura/pladnja. Na gornjoj strani ima dvije loše vidljive koncentrične profilacije. Glina bež, premaz crvenosmeđ. Duljina: 42 mm. Širina: 36 mm. Debljina: 8 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

Kat. broj: 33

Parcela/SJ/kv.: V/85/18. Opis: Ulomak dna, noga je otkrhnuta. Manja plitica ili zdjelica – udaljenost od noge do ruba je 15 mm. Na gornjoj strani su dvije koncentrične profilacije. Roskasta glina, polusjajni crvenosmeđi premaz. Duljina: 29 mm. Širina: 24 mm. Debljina: 3,5 mm. Promjer (profilacije): 70 mm. Provenijencija: središnja Italija.

Kat. broj: 34

Parcela/SJ/kv.: VI/285/21-25. Opis: Ulomak dna tanjura/pladnja s ruletiranom trakom. Glina je svijetlosmečkasta, premaz polusjajni crvenosmeđ. Debljina vanj. ruba: 4 mm. Promjer (ruletirane trake): 80 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

ITALSKA TERA SIGILATA: NEODREĐENA DNA I NOGE

Kat. broj: 35

Parcela/SJ/kv.: VIII/36/30. Opis: Ulomak dna tanjura ili zdjelice? S odlomljenom nogom i dvije koncentrične profilacije. Glina je roskasta, premaz sjajan crvenosmeđi. Debljina: 4 mm. Promjer (profilacije): 70 mm. Provenijencija: središnja Italija.

Kat. broj: 36

Parcela/SJ/kv.: IX/19/2. Opis: Ulomak dna tanjura/pladnja. Na gornjoj strani dvije tanke koncentrične profilacije. Glina roskastonarančasta, premaz mat crvenosmeđi. Debljina: 7 mm. Promjer (profilacije): 140 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

PEČATI

Kat. broj: 37

Parcela/SJ/kv.: III/281/12. Opis: Ulomak ravnog dna s pečatom PRISCI u pravokutnom okviru. Glina žućkastobež, s ponešto svjetlucavih čestica. Smeđecrven mat premaz izbljedio u narančastu. Debljina ruba: 3 mm. Debljina sredine: 4,5 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

Kat. broj: 38

Parcela/SJ/kv.: IV/290/16-17. Opis: Ulomak blago konkavnog dna s ostatkom noge i pravokutnog polja sa slovom "N" (NICO?). Glina bjelkastobež, s ponešto svjetlucavih čestica, smeđecrven mat premaz izbljedio u narančastu. Promjer: 30 mm. Deblj. središta dna: 3,5 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

ITALSKA TERA SIGILATA: RELJEFNA KERAMIKA

Conspectus R 12 (Aco čaša)?

Kat. broj: 39

Parcela/SJ/kv.: V/250/20. Opis: Ulomak stijenke s utisnutim duguljastim trokutićima. Meka narančasta glina, s narančastosmećkastim mat premazom. Duljina: 20 mm. Širina: 18 mm. Debljina: 2 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

Conspectus R 13 (Sarius šalice)

Kat. broj: 40

Parcela/SJ/kv.: III/95/12. Opis: Ulomak uvijenog oboda i zaobljene stijenke. Ispod ruba s vanjske strane je profilacija, a s unutrašnje naglašen brid. Narančastoroskasta glina s ponešto svjetlucavih čestica. Premaz crvenosmeđi. Visina: 20 mm. Promjer: min. 110 mm. Debljina: 4 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

Kat. broj: 41

Parcela/SJ/kv.: IX/429/4. Opis: Ulomak oboda zaobljene stijenke i prstenastog vrha ispod kojeg je profilacija. Narančastoroskasta glina s ponešto svjetlucavih čestica. Premaz gotovo sasvim skinut. Duljina: 11 mm. Širina: 15 mm. Debljina: 5 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

Kat. broj: 42

Parcela/SJ/kv.: II/128/10-11, P10. Opis: Ulomak stijenke s reljefnim ukrasom ovula. Dio limitnog friza *Sarius* šalice. Glina roskastonarančasta, premaz crvenosmeđ. Visina: 14 mm. Debljina: 5 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

Kat. broj: 43

Parcela/SJ/kv.: III/281/11-13. Opis: Ulomak zaobljene stijenke s dvjema palmetama i dijelom linije. Glina roskastonarančasta, premaz crvenonarančast. Donji dio *Sarius* šalice. Duljina: 35 mm. Širina: 32 mm. Debljina: 3 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

Kat. broj: 44

Parcela/SJ/kv.: VIII/36/30. Opis: Ulomak stijenke s reljefnim prikazom palmete. Glina je smećkasta, premaz mat narančastosmeđe boje. Visina: 28 mm. Debljina: 3 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

Kat. broj: 45

Parcela/SJ/kv.: VIII/151/29. Opis: Ulomak stijenke s reljefnim vegetabilno-floralnim motivom. Narančaste gline s pokojom svjetlucavom česticom i crvenosmeđeg premaza. Visina: 26 mm. Debljina: 2,5 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

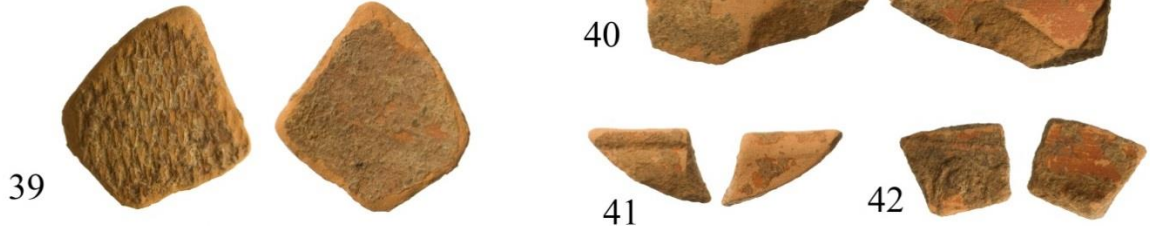
Kat. broj: 46

Parcela/SJ/kv.: VIII/151/30-31. Opis: Ulomak ručke *Sarius* šalice? Polukružnog je presjeka, narebrena s gornje strane. Slomljenog vrha i bočne strane. Narančastosmećkaste je boje, trusljive gline, s lošim narančasto crvenim premazom u tragovima. Duljina: 26 mm. Širina: 17 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

Reljefna kupa

Kat. broj: 47

Parcela/SJ/kv.: VI/192/21-22, P-4. Opis: Dio noge reljefne kupe. Glina je meka narančasta, sa svjetlucavim česticama, premaz tamnocrven. Visina: 16 mm. Debljina: 5 mm. Provenijencija: sjeverna Italija.

ISTOČNA SIGILATA: TANJURI

Hayes 15

Kat. broj: 48

Parcela/SJ/kv.: VIII/36/30. Opis: Ulomak oboda tanjura. Vodoravno je izbačen, s vrhom okrenutim uvis. Po lomu stijenke ispod oboda vidi se da je bila zaobljena. Glina narančastooker boje, s micom, premaz tamnocrven. Visina: 8 mm. Promjer: min. 140 mm. Debljina (na lomu stijenke): 5 mm. Provenijencija: istočna B.

Hayes 19/60

Kat. broj: 49

Parcela/SJ/kv.: IX/429/4. Opis: Ulomak oboda tanjura. Vrh je trokutastog presjeka, nakošen prema unutra. S vanjske strane obod je potertan jednom profilacijom, s unutrašnje dvjema. Glina smečkaste boje, s dosta mice, premaz tamnocrven. Visina: 20 mm. Promjer: oko 100 mm. Debljina: 3,5 mm. Provenijencija: istočna B.

Hayes 60

Kat. broj: 50

Parcela/SJ/kv.: III:19/14, 107/14. Opis: Desetak ulomaka tanjura, od čega dva oboda, ostatak dijelovi ravnog dna. Obod je trakasto istaknut, izbočen nad stijenkom. Izvana je blago zaobljen i zakošen prema unutra. Širina trake je 30 mm. Na vrhu ima slabo vidljivu profilaciju. S unutrašnje strane, na spoju oboda i stijenke, je dvostruka profilacija. Vanjska strana dna ima brojne koncentrične ureze. Glina tamnonarančasta, s dosta mice, premaz crvenonarančast. Visina oboda: 37 mm. Promjer: oko 170 mm. Debljina: 7 mm. Provenijencija: istočna B.

ISTOČNA SIGILATA: TANJURI

*Hayes 60***Kat. broj: 51**

Parcela/SJ/kv.: XI:423/13-14, 484/13-14. Opis: Desetak ulomaka tanjura, od čega tri oboda, ostatak dijelovi stijenke i dna. Obod je trokutastog presjeka, izvana blago zaobljen i zakošen prema unutra. Širina trake je 16 mm. Ispod ruba oboda teče profilacija. Dno je ravno. Glina smečkasta, s micom, premaz polusjajan crveni. Visina: 40 mm. Promjer: oko 120 mm. Debljina: 6 mm. Provenijencija: istočna B.

Kat. broj: 52

Parcela/SJ/kv.: XII?/517/17. Opis: Tri veća ulomka tanjura. Obod je trakasto istaknut, izbočena nad stijenkom. Izvana je blago zaobljen i zakošen prema unutra. Širina trake je 23 mm. Dno je ravno, s unutrašnje strane ima dvije trake s višestrukim urezima. Glina narančastosmeđa, s micom, premaz polusjajan crveni. Visina: 40 mm. Promjer: 190 mm. Debljina: 5 mm. Provenijencija: istočna B.

51

52

ISTOČNA SIGILATA: ZDJELE I ZDJELICE

*Hayes 32/70?***Kat. broj: 53**

Parcela/SJ/kv.: VIII/36/27-28. Opis: Ulomak oboda zdjelice. S vanjske strane vertikalna, s unutrašnje blago nakošen. Vrh je izvijen. Vrh i dno oboda su prstenasto zadebljani. Po lomu stijenke se vidi da se koso spuštala prema dnu (koničan oblik). Glina roskastobež, s dosta mice, premaz mjestimično narančast i crvenosmeđ. Visina: 20 mm. Promjer: oko 130 mm. Debljina: 3 mm. Provenijencija: istočna B.

*Hayes 74 A***Kat. broj: 54**

Parcela/SJ/kv.: IX/429/4. Opis: Ulomak oboda i stijenke zdjelice. Obod je izbačen i trakasto povijen, a stijenka koso spuštana prema dnu (koničan oblik). Glina narančasta, s micom, premaz narančastocrven. Visina: 29 mm. Promjer: 100 mm. Debljina: 4 mm. Provenijencija: istočna B.

Kat. broj: 55

Parcela/SJ/kv.: VIII/111/30. Opis: Ulomak oboda zdjelice. Izbačen je i trakasto povijen. Stijenka se koso spušta prema dnu (koničan oblik). Glina tamnonarančasta, s micom, premaz tamnocrven. Visina: 19 mm. Promjer: min. 80 mm. Debljina: 5 mm. Provenijencija: istočna B.

*Hayes 75***Kat. broj: 56**

Parcela/SJ/kv.: XI/484/13-14. Opis: Ulomak oboda i stijenke zdjelice. Obod je ovalno zadebljan i izvijen. Na dnu stijenke, iznad spoja s dnom, teče plitka profilacija. Glina narančastosmečkasta, s micom, premaz crvenonarančast. Visina: 29 mm. Promjer: /. Debljina: 6 mm. Provenijencija: istočna B.

*Hayes 80***Kat. broj: 57**

Parcela/SJ/kv.: III: 16/14, 32-16/14. Opis: Pet ulomaka oboda zdjelice. Vrh je zaravnjen i nakošen prema unutra. Ispod oboda s vanjske strane teče profilacija. Glina smeđa, s micom, premaz polusjajan crveni. Visina: 40 mm. Promjer: 180 mm. Debljina: 5 mm. Širina vrha oboda 12 mm. Provenijencija: istočna B.

Kat. broj: 58

Parcela/SJ/kv.: IV/152/16-17. Opis: Mali ulomak oboda zdjelice. Vrh je zaravnjen i nakošen prema unutra. Ispod oboda s vanjske strane teče profilacija. Glina smeđa, s micom, premaz polusjajan crveni. Visina: 12 mm. Promjer: min. 120 mm. Širina vrha oboda 12 mm. Provenijencija: istočna B.

ISTOČNA SIGILATA: ZDJELE I ZDJELICE

*Hayes 80***Kat. broj: 59**

Parcela/SJ/kv.: VI/32/21-22. Opis: Ulomak oboda zdjelice. Vrh je zaravnjen i nakošen prema unutra. Ispod oboda s vanjske strane slabo se vidi profilacija. Glina smečkastonarančasta, s micom, premaz je skinut. Visina: 20 mm. Promjer: min. 150 mm. Debljina: 4 mm. Širina vrha oboda 12 mm. Provenijencija: istočna B.

Kat. broj: 60

Parcela/SJ/kv.: IX: 429/4-5, 436/4. Opis: Tri ulomka oboda zdjelice. Vrh je zaravnjen i nakošen prema unutra. Ispod oboda s vanjske strane slabo se vidi profilacija. Glina žarkonarančasta, s micom, premaz crvenonarančast. Visina: 31 mm. Promjer: min. 140 mm. Debljina: 4,5 mm. Širina vrha oboda 10 mm. Provenijencija: istočna B.

Kat. broj: 61

Parcela/SJ/kv.: VI/32/21-22. Opis: Ulomak oboda zdjelice. Vrh je zaravnjen i nakošen prema unutra. Ispod oboda s vanjske strane je trag profilacije. Glina smečkastonarančasta, s dosta mice, premaz je skinut. Visina: 29 mm. Promjer: oko 180 mm. Debljina: 4 mm. Širina vrha oboda 13 mm. Provenijencija: istočna B.

Kat. broj: 62

Parcela/SJ/kv.: VI/158/21. Opis: Ulomak dna zdjelice. S unutrašnje strane oko središta su dva koncentrična rebra, a s vanjske niska prstenasta noga. Glina smečkastonarančasta, s micom, premaz polusjajan crvenonarančast. Visina: 12 mm. Promjer (noge): 59 mm. Debljina: 6 mm. Provenijencija: istočna B.

59

60

61

62

ISTOČNA SIGILATA: ZDJELICE

"Dvopigmentirana" zdjelica

Kat. broj: 63

Parcela/SJ/kv.: VIII: 115/28, 117/29, 135/28-29. Opis: 17 ulomaka iste zdjelice, od čega sve obodi osim dva ul. stijenke. Obod je neistaknut od zaobljene stijenke, sa širom profilacijom ispod ruba s unutrašnje strane. Visina: 20 mm. Promjer: min. 100 mm. Debljina: 3,5 mm. Provenijencija: istočna B ili pontska?

Kat. broj: 64

Parcela/SJ/kv.: VIII:117/29, 135/29. Opis: 5 ulomaka oboda iste zdjelice. Obod je neistaknut od zaobljene stijenke, s užom profilacijom ispod ruba s unutrašnje strane. Visina: 22 mm. Promjer: min. 100 mm. Debljina: 3,5 mm. Provenijencija: istočna B ili pontska?

Kat. broj: 65

Parcela/SJ/kv.: VIII/135/28. Opis: Ulomak oboda zdjelice. Neistaknut je od zaobljene stijenke, s dvije uske profilacije ispod ruba s unutrašnje strane. Visina: 15 mm. Promjer: ? Debljina: 3,5 mm. Provenijencija: istočna B ili pontska?

Kat. broj: 66

Parcela/SJ/kv.: VIII/135/29. Opis: Dva ulomka oboda zdjelice, neistaknuta od zaobljene stijenke, s jednom užom i jednom širom profilacijom ispod ruba s unutrašnje strane. Visina: 18 mm. Promjer: ? Debljina: / Provenijencija: istočna B ili pontska?

Kat. broj: 67

Parcela/SJ/kv.: VIII: 115/28, 117/29, 135/28-29. Opis: Jedanaest ulomaka oboda zdjelice. S vanjske strane je neistaknut od zaobljene stijenke, a s unutrašnje je ispupčen. Ispod ispupčenja je široka profilacija, a preko ispupčenja je na pokojem ulomku vidljiva jedna ili dvije tanke profilacije. Visina: 20 mm. Promjer: ? Debljina: 3 mm. Provenijencija: istočna B ili pontska?

Kat. broj: 68

Parcela/SJ/kv.: VIII/135/28. Opis: Tri ulomka dna zdjelice? Dva se spajaju. Na vanjskoj strani je kružna stepenica (?), na unutrašnjoj kružna traka s urezanim zarezima. Debljina: 4 mm. Provenijencija: istočna B ili pontska?

ISTOČNA SIGILATA: NEODREĐENI OBODI

Kat. broj: 69

Parcela/SJ/kv.: III/102/13. Opis: Ulomak izbačenog oboda zaravnjenog vrha s okomitom stijenkom. Glina smeđa, s micom, premaz tamnocrven. Visina: 13 mm. Promjer: 80? mm. Debljina: 3 mm. Provenijencija: istočna B.

Kat. broj: 70

Parcela/SJ/kv.: IV/290/16, P-11. Opis: Ulomak oboda balzamarija? Sitan obod prstenasto zadebljan i izvijen. Glina roskastonarančasta, nema mice ni sačuvanog premaza. Visina: 7 mm. Promjer: oko 20 mm. Debljina: 2 mm. Provenijencija: istočna B.

Kat. broj: 71

Parcela/SJ/kv.: VII/362/27. Opis: Ulomak oboda i dna tanjura. Obod je vertikaln, trokutastog presjeka, a dno je ravno. Noga je okrhuta. Razmak između ruba dna i noge je 22 mm. Stijenka je tvrda, boja gline je bjelkasta, a premaz „tanak“, mat crvenonarančast. Visina: 20 mm. Promjer dna: 100 mm. Deblj. dna: 5,5 mm. Promjer oboda: oko 110 mm? Provenijencija: istočna A?

Kat. broj: 72

Parcela/SJ/kv.: VIII/135/28. Opis: Šest ulomaka oboda, jako okrhnutih. Vrh je zaravnjen, s vanjske strane je vidljiva profilacija. Glina pastelno narančasta, s micom, premaz voštani tamnocrven. Visina: 14 mm. Promjer: 200 mm. Širina vrha oboda 10 mm. Provenijencija: istočna B.

Kat. broj: 73

Parcela/SJ/kv.: VIII/135/28 Opis: Dva oštećena ulomka oboda. Vrh je zaravnat, s vanjske strane ispupčen i potcrtan profilacijom. Stijenka je zaobljena. Glina narančasta, jako meka i s micom, premaz tamnocrveni. Visina: 18 mm. Promjer: /. Debljina: 4 mm. Provenijencija: istočna B.

Kat. broj: 74

Parcela/SJ/kv.: VIII/135/28. Opis: Ulomak oboda zaobljene stijenke, s profilacijom na vrhu. Glina jako svijetlo narančasta, s micom, premaz crvenonarančast. Visina: 15 mm. Promjer: /. Debljina: 3 mm. Provenijencija: istočna B.

ISTOČNA SIGILATA: NEODREĐENA DNA

Kat. broj: 75

Parcela/SJ/kv.: VI/192/21-22, P-4. Opis: Dva ulomka ravnog diskastog dna. S unutrašnje strane je na prijelazu dna u stijenku profilirana kružnica. Glina smečkastonarančasta, s malo mice, premaz polusjajni crveni. Visina: 13 mm. Promjer: 60 mm. Deblj. stijenke: 3 mm. Deblj. dna: 2 mm. Provenijencija: istočna B.

Kat. broj: 76

Parcela/SJ/kv.: VII/362/27. Opis: Mali ulomak ravnog dna, s profilacijom uz rub s donje strane, te još jednom u profilu. Glina svijetlosmečkasta, s micom, premaz crvenosmeđ. Visina: 6 mm. Promjer: oko 100 mm. Debljina: 5 mm. Provenijencija: istočna B.

Kat. broj: 77

Parcela/SJ/kv.: IX/429/4-5. Opis: Dva ulomka ravnog dna s kružnom profilacijom na unutrašnjoj strani. Glina baršunasta, svijetlosmeđa oker, premaz polusjajni tamnocrven. Visina: 7 mm. Promjer (profilacije): 40 mm. Debljina: 3 mm. Provenijencija: istočna B.

Kat. broj: 78

Parcela/SJ/kv.: XI/484/13-14
Opis: Masivniji ulomak dna s tzv. lažnom nogom. Glina narančastosmeđa, s micom, premaz crvene boje. Visina: 18 mm. Promjer: /. Deblj. dna: 10 mm. Provenijencija: istočna B.

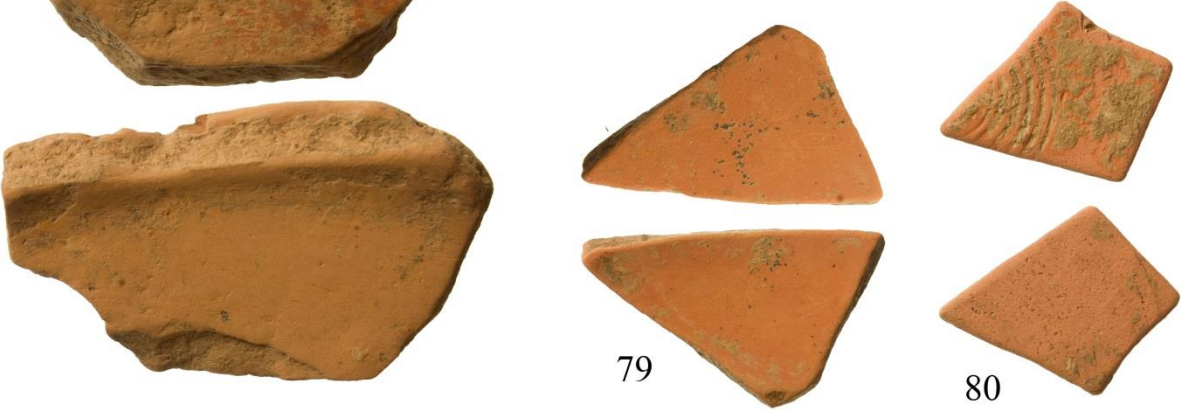
AFRIČKA SIGILATA

Kat. broj: 79

Parcela/SJ/kv.: VIII/16/27-28. Opis: Ulomak stijenke glatke roskasto-žarkonarančaste površine. Premaz je stopljen sa stijenkom. Osim pokoje svjetlucave čestice, primjese nisu vidljive. Duljina: 40 mm. Širina: 30 mm. Debljina: 5 mm. Provenijencija: centralni Tunis (afrička sigilata C1/C2?).

Kat. broj: 80

Parcela/SJ/kv.: XI/423/11. Opis: Ulomak stijenke sa šest koncentričnih žlijebljenih kružnica. Promjer najveće kružnice je 30 mm. Stijenka je žarke roskastonarančaste boje, hrapava i rupičasta, s ponešto svjetlucavih čestica. Duljina: 36 mm. Širina: 28 mm. Debljina: 3 mm. Provenijencija: područje Kartage (afrička sigilata D1).

SAŽETAK

Terra sigillata s prostora nekropole u Ulici fra Ivana Zadranina
Zaštitna istraživanja 2012. – 2014.

U Ulici fra Ivana Zadranina u Zadru od 2012. do 2014. godine su vršena zaštitna arheološka iskapanja povodom izgradnje plinovodne mreže. Na toj lokaciji se nalaze ostaci temelja akvedukta iz Trajanova doba i rimska nekropola iz 1. i 2. st. istražena 1975. godine. Najnovija istraživanja su otkrila 12 grobnih parcela s 41 grobom, pretežno paljevinskim, datiranim u 1. i 2. st., a u jednom slučaju moguće i u 3. stoljeće. Od raznovrsne i mnogobrojne građe koja je pronađena na lokalitetu, u ovom radu se obrađuje tera sigilata, i to nalazi iz slojeva. Prepoznata je sigilata triju provenijencija: italske, istočnomediteranske i afričke. Odabranim ulomcima je određena tipologija, faktura i provenijencija, a na temelju navedenog i vremenski okvir. Nalazi iz slojeva su uspoređeni s onima iz grobova, koji su trenutno u procesu objave. Dok među sigilatom iz grobova dominira ona istočna, u slojevima je prevagnula italska. Osim toga, u slojevima ima ranijih tipova sigilate nego u grobovima, što bi moglo ukazivati da je prostor nekropole bio aktivan već krajem 1. st. pr. Kr, ili na samim počecima 1. st. po Kristu.

Ključne riječi: Zadar, rimska nekropola, *terra sigillata*.

SUMMARY

Terra sigillata from the necropolis found at Ulica fra Ivana Zadranina

Rescue excavations 2012 – 2014

Rescue excavations at Ulica fra Ivana Zadranina in Zadar were conducted from 2012 to 2014, during the construction of the gas pipeline. The remains of the Roman aqueduct dating to the Trajan period as well as the Roman necropolis dating to the 1st and the 2nd century, which was excavated in 1975, were discovered at that location. Most recent excavations at that site unearthed the remains of 12 burial plots with 41 graves, mostly incineration type, dated to the 1st and the 2nd century, and in one instance perhaps even belonging to the 3rd century. Out of diverse and numerous finds excavated at the site, this study deals with *terra sigillata* found in archaeological strata. Accordingly, *sigillata* was attributed to three production centres: Italic, Eastern Mediterranean and African. Selected fragments were also analysed according to their typology, texture, origin and appropriate dating was given based on such data. These finds were also compared to the ones from the graves, which are currently awaiting publication. However, while the Eastern production is dominant among the grave finds, Italic production is more common in the strata outside the graves. Apart from that, these strata contain older types of *sigillata* in comparison to the graves, which could indicate a much earlier use of the necropolis, most likely end of the 1st century BC, or the very beginning of the 1st century AD.

Key words: Zadar, Roman necropolis, *terra sigillata*.